॥ श्रीरघुनाथमुद्रायंत्रालये ॥
लालाशिब्बामल्लाधिकारेश्रावणमासोमुद्रितस्समाप्तिमगमत
संवत् १९४१ आश्विन प्र. २५

तवस्त्रयुगच्छन्नंदूर्वापल्लवशोभितं कुष्ठमांसीमुरोशीरबालकामलकैर्युतं प्रियंगुपत्रसहितंसितवस्त्रोपवीतिनि
सच्छत्रंसदुपानत्कंदर्भविष्टरसंस्थितं चतुर्भिः संभृतंभूपतिलपात्रैश्चतुर्दिशं स्थगितंदधिपात्रेणघृतक्षौद्रवता
मुखे तिलपात्राणिताम्रस्य दधिपात्रं कांस्यस्येतिदानविवेके उपोषितःसमभ्यर्च्यवासुदेवंजलेशयं पुष्प
धूपोपहारैस्तुयथाविभवमादृतः संकल्प्यजलधेनुंचकुंभंतमभिपूज्यच पूजयेद्वत्सकंतद्वत्कृतंजलमयंबुधः एवं
संपूज्यगोविंदंजलधेनुंसवत्सकां सितवस्त्रधरः शांतोवीतरागोविमत्सरः दद्याद्द्विजायराजेंद्रप्रीत्यर्थंजलशायिनः
जलशायीजगद्योनिः प्रीयतांममकेशवः इतिचोच्चार्यभूनाथविप्रायप्रतिपाद्यतां अपक्वान्नाशिनास्थेयमहो
रात्रमतः परं तथाधान्यानि पार्श्वद्वये कुष्ठादीनि घ्राणदेशे प्रियंगुपत्रंश्रवणे यज्ञोपवीतंमूर्ध्निअथार्पयेत्वत्स
श्चतुर्थांशेनैव दक्षिणाशक्तितः सुवर्णेन अनेनाविधिनदत्त्वाजलधेनुंनराधिप सर्वान्कामानवाप्नोतिसर्वदाभ
क्तिमान्नरइति अथश्रावण्यांवायुपुराणदान् नारदीये संहितेयंमहापुण्याशंकरस्यमहात्मनः नर्मदाचरितंय
त्रवायुनापरिकीर्त्तितं लिखित्वेदंपुराणंतुगुडधेनुसमन्वितं श्रावण्यांयोददेद्भक्त्याब्राह्मणायकुटुंविने रुद्रलोकेवसे
न्नित्यंयावदिंद्राश्चतुर्दशेति अथगुडधेनुः मात्स्ये उत्तमागुडधेनुः स्यात्सदाभारचतुष्टयं वत्संभारेणकु
र्वीतभाराभ्यांमध्यमास्मृता अर्धभारेणवत्सः स्यात्कनिष्ठाभारकेणतु चतुर्थांशेनवत्सः स्याद्गृहवित्तानुसारतः
भारः पलसहस्त्रमिति धेनुवत्सौघृतास्यौतुसितसूक्ष्मांवरावृतौ शुक्तिकर्णाविक्षुपादौशुक्तिमुक्ताफलेक्षणौ
सितसूत्रशिरालौतुसितकंबलकंवलौ ताम्रगंडकपृष्ठौतुसितचामररोमकौ गंडकः ककुत्प्रदेशः विद्रुमाक्षयु
गोपेतौनवनीतस्तनान्वितौ क्षौमपुच्छौकांस्यदोहाविंद्रनीलकतारकौ सुवर्णशृंगाभरणौराजतैः खुरसंयुतौ ना
नाफलमयैर्दंतैर्घ्राणगंधकरंडकौ इत्येवंरचयित्वातांधूपदीपैरथार्चयेदिति इतिवायुपुराणसहितगुडधेनुदानविधि

स्वामिन्नयंसदायातिभिक्षुकोजटिलोगृहे नस्वीकरोत्यस्म
प्रियदर्शनः नस्वीकुर्वंस्तदन्नंसइतिदृष्ट्वाऽबलाऽवदत् धर्मपालउवाच प्रियेकदाचिद्गत्वा
दुःखंप्रजायतेनित्यं श्रुत्वाभार्यावचोऽब्रवीत् दन्नमितिदृष्ट्वाममाधिकं
वद्ध्वातस्यप्रदेयानिसुवर्णानिप्रियेनघे अनंतरं त्वंससुवर्णागणेभव यदाभिक्षार्थमायातिभिक्षोर्वस्त्रांतरेत्वया
श्रुत्वाभिक्षोरिदंवाक्यंदुःखि जटिलेनतुसाशप्तापत्यंतेनभविष्यति
तस्यभार्याऽचीकरत्स्वामिनोदितम् इत्युक्तातस्यचरणौववंदेदीनभाषिणी जटिलउवा
तातमुवाचह स्वामिन्शप्तात्वयापापाच्छापादुद्धरसंप्रति खननंतत्रकर्त्तव्यं
च भर्तुः समीपेवक्तव्यंत्वयापुत्रिममाज्ञया नीलवस्त्रःसमारुह्य नीलाश्वंगच्छकाननं नानापु
यत्राश्वस्तेस्खलिष्यति रम्यंपक्षिभिरायुक्तंमृगसंघद्रुमाकुलं सुवर्णरचितंरत्नमाणिक्यादिविभूषितं
ष्पैः समायुक्तंदृश्यंदेवालयंततः वर्त्ततेतत्रभवतीभवानीभक्तवत्सला आराधयत्वंमनसायथाविध्युद्धरिष्यति
त्वांभवानीतिवचनंश्रुत्वाभिक्षोः सुखप्रदं ववंदेतस्यचरणौपुनः पुनरुवाचह तदैवकालेजटिलस्त्वंतर्भूतो
बभूवसः साऽवदत्यतिमत्रैहिशृणुभिक्षूक्तमादरात् यथोक्तमवदद्वृत्तांतच्छ्रुत्वावाक्यमग्रहीत् नीलवस्त्रः स
मारुह्यनीलाश्वंप्रस्थितोवनं गच्छन्नानाविधान्वृक्षान्पार्थिपश्यन्भयाकुलः मृगान्सिंहान्ददशूकान्तथान्य,
नपिपक्षिणः ददर्शासौतडागंचबाहुल्येनाविराजितं रक्तनीलोत्पलैश्चक्रवाकद्वंद्वैश्चराजितं स्नानंचकारतत्रा
सौतर्पणाद्यपिभूरिशः पुनरश्वंसमारुह्यजगामगहनंवनं स्खलितंवाजिनंपश्यदश्वादुत्तीर्यएवच चखानपृ
थिवींतत्रयावद्देवालयंगतः ददर्शचमहास्थूलंदेवालयमसौततः रत्नैर्मुक्ताफलैश्चैवमाणिक्यैश्चापिसर्वतः पू
जयामासजटिलवाक्यंस्मृत्वातिविस्मितः सुवर्णयुक्तवस्त्राणिचंदनान्यक्षताञ्छुभान् चंपकादीनिपुष्पाणिधूप
दीपंविशेषतः नानापक्कान्नसंयुक्तंरसैः षड्भिः समन्वितं नानाशाकैःसमाक्रांतं सदुग्धघृतशर्करं

अथमंगलागौरीव्रतोद्यापनपूजनाविधिः युधिष्ठिरउवाच उद्यापनविधिंब्रूहिव्रतराजस्यकेशव यतोनिरुद्यापन
कंव्रतंनिष्फलमुच्यते कृष्णउवाच वदामिव्रतराजस्यस्त्रीणांकर्त्तव्यमुत्तमम् श्रावणेमासिभौमेषुचतुर्षुव्रतमाच
रेत् प्रातरुत्थायसुस्नातासंकल्प्यव्रतमुत्तमं दीपंमहान्तंप्रज्वाल्यमंगलांपूजयेच्छुचिः अथपूजाविधिः अद्ये
त्यादिदेशकालौसंकीर्त्य ममपुत्रपौत्रादिवृद्धयेऽवैधव्यायुरादिसकलसिद्धिद्वारा श्रीशिवमंगलागौरीप्रीत्यर्थंपंच
वर्षपर्यंतंश्रीमंगलागौरीव्रतमहंकरिष्ये प्रथमेवत्सरेमातुर्गेहेकर्त्तव्यमेवच ततोभर्त्तृगृहेकार्यमवश्यंस्त्रीभिरादरात्
पंचमेवत्सरेप्राप्तेकुर्यादुद्यापनंशुभम् आचार्यंवरयेत्तत्रवेदवेदांगपारगं श्रावणेमासिभौमेषुह्युद्यापनविधिंचरे
त् प्रातरुत्थायसुस्नातासंकल्प्यव्रतमुत्तमं चतुःस्तंभंचतुर्द्वारंकदलीस्तंभमंडितं घंटिकाचामरयुतंकमलैरु
पशोभितं मध्येवितानंबध्नीयात्पंचवर्णैरलंकृतं तन्मध्येस्थापयेत्पीठंदृषदंउपलंतथा रौप्येणकारयेत्पीठंदृ
डः कांचननिर्मितः रौप्यहेम्नोरभावेतुपाषाणस्याविधीयते पीठोपरिन्यसेद्देवींततोग्रेदृषदंतथा तस्याग्रेलि
गतोभद्रंलिखेद्रंगैश्चपंचभिः हरिद्रापिष्टकंकृत्वातन्मध्येऽष्टदलंलिखेत् तस्योपरिन्यसेद्व्रीहीन्द्रोणेनपरिसंमिता
न् सौवर्णंराजतंताम्रंकलशंविन्यसेद्बुधः पंचरत्नानिनिक्षिप्यसर्वौषधिसमन्वितं तस्योपरिन्यसेत्पात्रंताम्रंवे
णवसंभवं उमामहेश्वरींमूर्तिंकांचनेनचानिर्मितां तस्योपरिन्यसेद्राजन्पूजयेच्छिवमंगलां महावेइतिमंत्रेणइ
तिमूर्त्तिपीठोपरिस्थापयेत् तदस्तुमित्रावरुणेत्यृचावाहनमाचरेत् गोधूमोद्भवपिष्टेनकारयेद्दीपमुत्तमं कृत्वा
प्रज्वालितोदीपो घृतवर्त्तिसमन्वितःउपचारैः षोडशभिर्गंधपुष्पादिभिस्तथा पत्रैः पुष्पैः षोडशैश्चनानाजाति
समन्वितैः तंडुलैर्धान्यकैश्चैवस्वच्छैःषोडशसंज्ञकैः आपमार्गस्यपत्रैश्चदूर्वाधत्तूरसंज्ञकैः षोडशैर्दूर्वसंख्याकै
र्बिल्वपत्रैश्चपंचभिः नीराजनंततःकुर्याद्दीपैः षोडशसंख्यकैः अथपूजा कुंकुमागुरुलिप्तांगांसर्वाभरणभूषि

तां नीलकंठप्रियांगौरींवंदेहंमंगलाह्वयां ध्यानम् अत्रागच्छमहादेविसर्वलोकसुखप्रदे यावद्व्रतमहंकुर्वेपु त्रपौत्रादिवृद्धये आवाहनं रौप्येणचासनंदिव्यंरत्नमाणिक्यशोभितं मयानीतंगृहाणत्वंगौरिकामारिवल्ल भे आसनम् गंधपुष्पाक्षतैर्युक्तंपाद्यंसंपादितंमया गृहाणमंगलेगौरिसर्वान्कामान्प्रपूरय पाद्यम् गंध पुष्पाक्षतैर्युक्तमर्घ्यंसंपादितंमया गृहाणपुत्रपौत्रादीन्प्रसन्नाभवसर्वदा अर्घ्यम् कामारिवल्लभेदेविकुर्वाचम नमंबिके निरंतरमहंवंदेचरणौतवपार्वति आचमनम् पयोदधिघृतंचैवमधुशर्करयासमं पंचामृतेनस्नप नात्प्रीयतांपरमेश्वरी पंचामृतस्नानम् जाह्नवीतोयमानीतंशुभंकर्पूरसंयुतं स्नपयामिसुरश्रेष्ठेत्वांपुत्रादिफ लप्रदा स्नानम् आचमनम् वस्त्रंचसोमदैवत्यंलज्जायास्तुनिवारणं मयानिवेदितंभक्त्यागृहाणपरमेश्वरि वस्त्रम् कंचुकीमुपवस्त्रंचनानारत्नैः समन्वितं गृहाणत्वंमयादत्तंपार्वतीजगदीश्वरि कंचुकीवस्त्रम् कुंकु मागुरुकर्पूरंचंदनंकस्तुरींतथा विलेपनंमहादेविगंधंदास्यामिभक्तितः गंधम् रंजिताःकुंकुमौघेनअक्षताश्चा तिशोभनाः ममैषांदेविदानेनप्रसन्नाभवपार्वति अक्षताः समर्पयामि हरिद्रांकुंकुमंचैवसिंदूरंकज्जलान्वि तं सौभाग्यद्रव्यसंयुक्तंगृहाणपरमेश्वरि सौभाग्यद्रव्याणिसमर्पयामि सेवंतिकावकुलचंपकपाटलाब्जपुन्ना गजातिकरवीररसालपुष्पैः विल्वप्रवालतुलसीदलमालतीभिस्त्वांपूजयामिजगदीश्वरिमेप्रसीद पुष्पाणि अपामार्गस्यपत्रैश्चदूर्वाधत्तूरसंज्ञकैः षोडशैर्दूर्वसंख्याकैर्विल्वपत्रादिपंचभिः पत्रपूजा अथांगपूजा उ मायैनमः पादौपूजयामि गौर्यैनमः जंघेपू० पार्वत्यैजानुनीपू० जगद्धात्र्येऊरूपू० जगत्प्रतिष्ठायै कटिं पू० शांतिरूपिण्यै० नाभिंपू. देव्यैनमः उदरंपू- लोकवंद्यायै. स्तनौपू. काल्यैन- कंठंपू-शि वायैन. मुखंपू. भवान्यैनः नेत्रेपू. रुद्राण्यैकर्णौपू. महादेव्यै. ललाटं. मंगलदात्र्यै० शिरः

पू० पुत्रदायिन्यैनमः सर्वांगंपूजयामि देववृक्षमरसोद्भूतःकृष्णागुरुसमान्वितः आघ्रेयः सर्वदेवानांधूपोयं प्रतिगृह्यतां धूपं त्वंज्योतिः सर्वदेवानां तेजसांतेजउत्तमं आत्मज्योतिः परंधामदीपोयंप्रतिगृह्यतां दीपं०अन्नंचतुर्विधंस्वादुरसैः षड्भिः समन्वितं भक्ष्यभोज्यसमायुक्तंनैवेद्यंप्रतिगृह्यतां नैवेद्यम् आचमनीयं०करोद्वर्तनं० फलं- तांबूलं. दक्षिणां. वज्रमाणिक्यवैदूर्यमुक्ताविद्रुममंडितं पुष्परागसमायुक्तंभूषणं प्रतिगृह्यतां भूषणानि- नीराजनम् नमोदेव्यैपुष्पांजलिं प्रदक्षिणा. नमस्कारः पुत्रान्देहिधनंदेहिसौभाग्यंदेहिमंगले अन्यांश्चसर्वकामांश्चदेहिदेविनमोस्तुते इतिप्रार्थना ततोवैणवपात्रेतुसौभाग्यद्रव्यमाक्षिपेत् अन्नंकंचुकिसंयुक्तंसवस्त्रं फलदक्षिणं वायनंगौरिविप्रायददामिप्रीतयेतव सौभाग्यारोग्यकामानांसर्वसंपत्समृद्धये गौरीगिरीशतुष्ट्यर्थंवायनंतेददाम्यहं इतिमंत्राभ्यांवायनं तथैववावैणवेपात्रेसौभाग्यद्रव्यमाक्षिपेत् लड्डुकंचुकिसंयुक्तंसवस्त्रफलदक्षिणं मात्रेसुवासिनीभ्यश्चदेयंवायनमुत्तमं जननींमातृसंबंधिस्त्रियः षोडशभोजयेत् नीराजनंततः कुर्याद्दीपैः षोडशसंख्यकैः भोक्तव्याःपूपिकाश्चाथस्त्रीभिः सहस्वयंततः अन्नंलवणवर्जंतुमौनेनभोजयेत्स्वयं सुवासिनीश्चापितथावस्त्रालंकारभूषणैः पूजयेच्चततः पश्चात्कुर्याद्गौरीविसर्जनं विप्रायप्रतिमांदद्यात्रत्नवस्त्रादिभूषिता एवंकृतेविधानेस्मिन्नार्यवैधव्यमाप्नुयात् इतिमंगलागौरीपूजोद्यापनविधिः अथकथा युधिष्ठिरउवाच नंदनंदनगोविंदशृण्वतोबहुलाः कथाः कथयोत्कृष्टपुत्रायुः करंममशुभंव्रतम् श्रीकृष्णउवाच अवैधव्यकरंवक्ष्येव्रतंचारिनिसूदन शृणुत्वंसावधानः सन्कथांवक्ष्येपुरातनीं कुंडिनंनामनगरंख्यातस्तत्रद्विजाप्रियः आसीद्वाणिग्धर्मपालोनाम्नाबहुधनोपिसः सपत्नीकोह्यपुत्रोसौनास्तीतिव्याकुलोहृदि तस्यगेहेभस्मलिप्तोदेहरुद्राक्षधारकः जटिलोभिक्षुकोनित्यमागच्छत्

प्रियदर्शनः नस्वीकुर्वैस्तदन्नंसइतिदृष्ट्वाऽवलाऽवदत् स्वामिन्नयंसदायातिभिक्षुकोजटिलोगृहे नस्वीकरोत्यस्म
दन्नमितिदृष्ट्वाममाधिकं दुःखंप्रजायतेनित्यं श्रुत्वाभार्यावचोऽब्रवीत् धर्मपालउवाच प्रियेकदाचिद्गत्वा
त्वंससुवर्णंगणेभव यदाभिक्षार्थमायातिभिक्षोर्वस्त्रांतरेत्वया वद्ध्वातस्यप्रदेयानिसुवर्णानिप्रियेनघे अनंतरं
तस्यभार्याऽचीकरत्स्वामिनोदितम् जटिलेनतुसाशप्तापत्यंतेनभविष्यति श्रुत्वाभिक्षोरिदंवाक्यंदुःखि
तातमुवाचह स्वामिन्शप्तात्वयापापाच्छापादुद्धरसंप्रति इत्युक्तातस्यचरणौववंदेदीनभाषिणी जटिलउवा
च भर्त्तुः समीपेवक्तव्यंत्वयापुत्रिममाज्ञया नीलवस्त्रःसमारुह्य नीलाश्वंगच्छकाननं खननंतत्रकर्त्तव्यं
यत्राश्वस्तेस्खलिष्यति रम्यंपक्षिभिरायुक्तंमृगसंघद्रुमाकुलं सुवर्णरचितंरत्नमाणिक्यादिविभूषितं नानापु
ष्पैः समायुक्तंदृश्यंदेवालयंततः वर्त्ततेतत्रभवतीभवानीभक्तवत्सला आराधयत्वंमनसायथाविध्युद्धरिष्यति
त्वांभवानीतिवचनंश्रुत्वाभिक्षोः सुखप्रदं ववंदेतस्यचरणौपुनः पुनरुवाचह तदैवकालेजटिलस्त्वंतर्भूतो
बभूवसः साऽवदत्पतिमत्रैहिशृणुभिक्षूक्तमादरात् यथोक्तमवदद्वृत्तांतच्छ्रुत्वावाक्यमग्रहीत् नीलवस्त्रः स
मारुह्यनीलाश्वंप्रस्थितोवनं गच्छन्नानाविधान्वृक्षान्पाथिपश्यन्भयाकुलः मृगान्सिंहान्ददर्शूकान्तथान्य,
नपिपक्षिणः ददर्शासौतडागंचबाहुल्येनाविराजितं रक्तनीलोत्पलैश्चक्रवाकद्वंद्वैश्वराजितं स्नानंचकारतत्रा
सौतर्पणाद्यपिभूरिशः पुनरश्वंसमारुह्यजगामगहनंवनं स्खलितंवाजिनंपश्यदश्वादुत्तीर्यएवच चखानपृ
थिवींतत्रयावद्देवालयंगतः ददर्शचमहास्थूलंदेवालयमसौततः रत्नैर्मुक्ताफलैश्चैवमाणिक्यैश्चापिसर्वतः पू
जयामासजाटिलवाक्यंस्मृत्वातिविस्मितः सुवर्णयुक्तवस्त्राणिचंदनान्यक्षताञ्छुभान् चंपकादीनिपुष्पाणिधूप
दीपंविशेषतः नानापक्वान्नसंयुक्तंरसैः षड्भिः समन्वितं नानाशाकैःसमाक्रांतं सदुग्धघृतशर्करं

नैवेद्यंकरशुद्ध्यर्थंचंदनंमलयाद्रिजं संपाद्यतुष्टहृदयः फलतांबूलदक्षिणाः जजापमंत्रान्गुप्तोसौसगुणध्यानपूर्वकं देवीभक्तंगृहादैत्यलोभयामाससादरं प्रसन्नावददत्रेयंपूजासंपादिताकथं येनसंपादितातस्मैददामिवरमद्भुतम् इति श्रुत्वाधर्मपालोदिव्यग्रेप्रांजलिःस्थितः भगवत्युवाच धर्मपालत्वयासम्यक् पूजासंपादितानघ वरंयाचयमद्भक्तददा मिवहुलंधनं धर्मपालउवाचवहुलाधनसंपत्तिर्वर्ततेत्वत्प्रसादतः अपत्यंप्राप्तुमिच्छामिपितॄणांतारकंशुभंआयातिभि क्षुकोगेहेगृह्णातिनमदन्नकं तेनमेवहुलंदुःखंसभार्यस्योपजायते इतिदीनवचःश्रुत्वादेवीवचनमब्रवीत् देव्युवाच धर्मपालकृते ऽदृष्टे ऽपत्यंनास्तिसुखप्रदं तथापिकिंयाचयसिकन्यांविगतभर्तृकाम् पुत्रमल्पायुषंवाथाप्यंधंदीर्घायुषं सुतं धर्मपालउवाच पुत्रमल्पायुषंदेहितावताकृत्यकृत्यतां प्राप्नोमिचोद्धरिष्यामिपितरोममघोरगाः देव्युवाच मत्पार्श्वेवर्तमानस्यनाभावारुह्यशुंडिनः तत्पार्श्ववर्त्तिचूतस्यगृहीत्वाफलमद्भुतं पत्न्यैदेयंततःपुत्रोभाविष्यतिन संशयः इतिदेवीवचः श्रुत्वागत्वातत्पार्श्वएवच नाभिंगजमुखस्याथारुह्यजग्राहमोहतः फलान्युत्तार्यचततः फ लमेकंददर्शसः एवंपुनः पुनः कुर्वन्फलमेकंददर्शसः क्षुब्धोगणपतिश्चाथधर्मपालायशप्तवान् षोडशेवत्सरे प्राप्तेसर्पः पुत्रंदशिष्यति धर्मपालःफलंसम्यक् वस्त्रेबद्ध्वाऽगमद्गृहं फलंपत्न्यैददौसापिभक्षयित्वापतिव्र ता गर्भंसाधारयामासपत्यासहसुसंगता संपूर्णेनवमेमासेप्रासूतसुतमुत्तमं जातकर्मचकारास्यपितासंतुष्ट मानसः षष्ठीपूजांचकारास्यषष्ठेतुदिवसेततः द्वादशेऽहनिसंप्राप्तेशिवनाम्नाजुहावतं षष्ठेमासिचकारासावन्न प्राशनमद्भुतं तृतीयेवत्सरेचूडामष्टमेब्देह्यनुत्तमं कृत्वोपनयनंपार्थविप्रोभूत्तुष्टमानसः दशमेवत्सरेप्राप्तेऽब्रवी द्भार्यापतिव्रता भार्योवाच बालकस्यविवाहोऽपिकर्तव्यः सुमुहूर्तके धर्मपालउवाच मयासंकल्पितंकाश्यांग मनंबालकस्यतत् कृत्वासमायातुततोविवाहोऽयंभविष्यति पुत्रोसौप्रेषितस्तेनश्यालकेनसमान्वितः वार

क्रीडंत्यः कन्यकादृष्टास्तत्रदेशेमनोरमे
णस्य प्रस्थितोसौगृहीत्वाबहुलंधनं कुर्वंतौपथिसद्धर्मंप्रतिष्ठापुरमापतुः गालनंचददौतस्यैरंडेऽभा
तासांसमाजेगौरांगीसुशीलानामकन्यका तयासहसखीकाचिच्चकारकलहंभृशं जनन्यामेमानवत्याश्चास्तिगौरीव्रतंशुभं त
ग्येमुर्हुमुहुः सुशीलोवाच सखित्वयागालनंमेऽर्थंदत्तंशुभानने किंपुनः कन्यकाध्रुवं वक्ष्येत
स्यप्रसादात्सकलाः संबंधिन्योऽपियाःस्त्रियः आजन्माविधवाजाताः इतिश्रुत्वाततोवाक्यंविस्मयोत्फुल्ल
स्यप्रभावंकिंव्रतराजस्यभामिनि पूजनेधूपदीपोऽयंयत्रतत्रसुखंभवेत् पतंत्यमुष्याशिरसि
लोचनः मातुलश्चिंतयामासबालकस्याप्रियंततः शतंजीवीभवेदेषएतद्धस्ताक्षरायदि सुशीलाप्रस्थितागेहेतदनुप्रस्थितावुभौ
इतिभाव्यपुनःपुनः सुशीलामेवपश्यन्सविस्मयोत्फुल्ललोचनः विवाहकालेसंप्राप्तेसुशीलाजनको
स्वगृहंप्रापगौरांगीनिकटेतद्गृहस्यतौ तडागेरम्यदेशेचवासंचक्रतुरादरात् ययाचतुःशिवंवद्धांज
हरिः विवाहोद्योगवान्जातोविचचारहरंवरं असमर्थंहरंदृष्ट्वातन्मातापितरावुभौ सुशीलयाकन्ययायमसमर्थश्च
लीविनययुक्तकौ वरपितरावूचतुः उपस्थितोविवाहोनौपुत्रस्यशुभयाहरेः शिवस्तव मातुलउवाच अत्र
दृश्यते अतोदेयःशिवः श्रीमान्लग्नकालेत्वयाविभो लग्नंभविष्यातितत्तोदेयोस्माभिःशिवस्तव तत्रैवशयनंचक्रेससुशीलः प्रि
श्यंलग्नकालेऽसौशिवोग्राह्यःप्रियंवदः ततोमुहूर्तेसंप्राप्तेविवाहमकरोच्छिवः गौर्युवाच सुशीलेतव
यंवदः स्वप्नेसामंगलागौरीमातृरूपेणभास्वता सुशीलामवदत्साध्वीहितंवचनमेवच घटंचस्थापयाशुत्वंतन्मध्येसगमिष्यति स्व
गौरांगिभर्तुर्दंशार्थमागतः महान्भुजंगउत्तिष्ठदुग्धंस्थापयतत्पुरः इतिगौरीवचःश्रुत्वा सुशीला
वस्त्रमंगान्निष्कास्यबंधनीयस्त्वयाघटः प्रातरुत्थायदेहित्वमात्रेवायनकंशुभं उवाचवरआसन्नः
क्षणमुत्थिता ददर्शाग्रेनिःश्वसंतंकृष्णसर्पंमहाभयं ततश्चकारगौर्युक्तंप्रवृत्तानिद्रितुततः

क्षुद्धग्नामहतीमम भक्षणायाशुदेहित्वंलड्डुकादिकमुत्तमं श्रुत्वेतिवाक्यंपत्येसाददौलड्डुकमुत्तमं भक्षयित्वाशि
वहेमेतस्मिन्पात्रेंगुलीयकं दत्त्वातत्स्थापयामासस्थलेगुप्तेशुभानना सुखेनशयनंचक्रेष्टथिव्यांसर्वकोविदः ततः
प्रभातसमयेशिवआगादृग्रहंस्वकं स्नानशुद्धासुशीलासामात्रेवायनकंददौ माताददर्शतन्मध्येमुक्ताहारमनुत्तमं
ददौप्रियायैकन्यायैसहसातुष्टमानसा क्रीडाकालेसुसंप्राप्तेहरआगात्तुमंडपे आदेशयत्सुशीलातांक्रीडार्थं
जननींततः सुशीलोवाच नायंवरोमेजननियेनपाणिग्रहः कृतः अनेनसहमनसाक्रीडनेच्छातथानमे इ
तिश्रुत्वासमाक्रांतौचिंतयापितरौततः अन्नदानमुपायंचाविचेरतुरितिद्रुतं तदारभ्यचक्रतुस्तौपुराणोक्तविधानत
सुशीलापादयोश्चक्रेक्षालनंमुद्रिकान्विता जलधारांददौमाताचंदनंपुत्रकोहरेः हरिर्ददौचतांबूलंबुभुजुस्तत्रमा
नवाः इतिरीत्यान्नदानंतत्प्रवृत्तंभिक्षुसौख्यदं तावुभौप्रस्थितौकाश्यांप्राप्तौकाशींसुखप्रदां निर्मलांभासिगं
गायाः स्नानंचक्रतुरादरात् स्वर्गद्वारंप्रस्थितौतैकुर्वंतौधर्ममुत्तमम् पीतांबराणिददतुर्भिक्षुकाणांगृहेगृहेआशि
षश्चददुस्तस्मैचिरंजीवोभवेतिच विश्वेश्वरंसमायातौनत्वास्तुत्वापुनःपुनः स्वयंगृहंप्रस्थितौतौशिवोमार्गेद्रुतंवदन्
शिवउवाच कायेमेकिंचिदस्वास्थ्यंमातुलप्रतिभातिहिं ततः प्राणोत्क्रमेतस्ययमदूताउपस्थिताः मंगलागौरिकाचा
पितेषांयुद्धमभून्महत् जित्वातान्मंगलाप्राणान्ददौतस्मैशिवायच शिवोऽकस्माद्दुत्थितोसौमातुलंप्रत्युवाचह स्वप्ने
युद्धंमयादृष्टंमंगलायमभृत्ययोः जितास्तेमंगलागौर्याततोहंशयनच्युतः मातुलउवाच यज्जातंशिवतज्जातंनस्मर्त
व्यंत्वयापुनः गच्छावआवांनगरेपितरौद्रष्टुमुत्सुकौ प्रस्थितौतौततस्तस्मात्प्रतिष्ठापुरमापतुः रम्येतडागेतत्रैतौ
पाक रंभंविचक्रतुःदृष्टौतौहरिदासीभिर्धैर्यौदार्यधरौशुभौ दास्यऊचुः अन्नदानंहरेर्गेहेप्रवृत्तंतत्रगम्यतां उभावूचतुः
भोदास्योयात्रिकावावांगच्छावोनक्वचिद्गृहे इतिश्रुत्वातयोर्वाक्यंदास्योजग्मुःस्वकंगृहम्

स्वस्वा।मिनिकटेवाक्यमवदन्सादरंतदा सचदासीवचः श्रुत्वातदर्थंप्रभुरादरात् प्रेषयामासहस्त्यादिरत्नवस्त्राणि
भूरिश.तंदृष्ट्वाविस्मितौतावागच्छतश्चहरेर्गृहं हरिर्मातुलमभ्यर्च्यशिवंपूजितुमागतः क्षालयंतीचसाकन्याचरणौ
तस्यसत्रपा अभूद्धरेयमितिचजननींप्रत्युवाचह हरिः पप्रच्छसाश्चर्य्याशिवंमंगलदर्शनं हरिरुवाच ।किंचिच्चिह्नं
तवास्त्यत्रब्रूहिमेवरदर्शन शिवउवाच ममेदंचिह्नमस्तीहइत्युक्त्वागृहमागतः ततआनीयतत्पात्रंदर्शयामाससादरं
तत्पात्रंचहरिर्दृष्ट्वाकन्यादानंचकारसः ददौरत्नानिवस्त्राणिसुवर्णानिबहून्यपि तामादायप्र।स्थितौतौददातेवहु
लंधनं श्रावणेमासिसंप्राप्तेव्रतंभौमेचकारसा भुक्त्वासर्वेप्रस्थितास्तेयोजनंजग्मुरुत्तमाः सुशीलोवाच गौरीविसर्जनं
चापिदीयमानंकरिष्यते ततोगंतव्यमस्माभिःपितरौद्रष्टुमादरात् इत्युक्त्वाआगतास्तत्रगौर्याआवाहनंकृतं ददृशु
स्तत्रसौवर्णंदेवालयमनुत्तमं गौरी।विसर्जनंदीयमानंसाचव्यचीकरत् ततःसर्वेप्रस्थितास्तापितरौद्रष्टुमुत्सुकाः कुंडि
नासन्नदेशेतान्दृष्ट्वाविस्मयिनो।जनाः अब्रुवंस्तेधर्मपालंसोत्कंठंप्रियदर्शनाः जना।ऊचुः धर्मपालाद्यतेपुत्रस्स
भार्यं श्यालकस्तथा समायातोवयंदृष्ट्वाअधुनैवसमागताः यावज्जनावदंस्तत्रतावत्सोऽपिसमागतः न
मस्कारांश्चकारासौपितृभ्यांपितृवल्लभः मातुलोऽपिनातिंचक्रेभगिनीधर्मपालयोः सुशीलाश्वशुरायापिश्वश्रूंनत्वा।
स्थितातदा श्वश्रूरुवाच सुशीलेतद्व्रतंब्रूहियद्व्रतस्यप्रभावतः आयुर्वृद्धिःशिशोर्मेऽपिजाताकमललोचने
सुशीलोवाच नजानेहंव्रतंश्वश्रज।नेमानवतींहरौ श्वशुरंधर्मपालंचश्वश्रूंचभवतींतथा मंगलांदेवतांजानेवरंतु
युवयोः सुतं इत्युक्त्वाचसुशीलासाबुभुजेस्वांतहर्षिता कृष्णउवाच तस्माद्व्रतमिदंधर्मस्त्रीभिः कार्यंसदैवतु
युधिष्ठिरउ- फलमस्यश्रुतंकृष्णविधानंब्रूहिकेशव कृष्णउवाच श्रावणेमासिभौमेषुचतुर्षुव्रतमाचरेत् प्रातरुत्था
यसुस्नातासंकल्प्यव्रतमुत्तमं उपचारैः षोडशभिः पूजयेन्मंगलांतथा नीराजनंततःकुर्याद्दीपैः षोड

शसंख्यया   पात्रेसुवासिनीभ्यश्चदेयंवायनमुत्तमं भोक्तव्याःकन्यकाश्चापिअन्नंलवणवर्जितं   विसर्जनंमंगला
यादीयमानंततःक्रमात्   पंचसंवत्सरेष्वेवंकर्त्तव्यंपतिमिच्छुभिः इतिश्रीभविष्योत्तरपुराणे मंगलागौरीव्रतोद्या
पनंसंपूर्णम्   स्वस्तिश्रीरणवीरसिंहधरणीपालोवदान्याग्रणीरित्यादि   १   रण ीरसिंहभूपेशकारिते
कृत्यसागरे   अभूच्छ्रावणकृत्यानांरम्योरत्नसमुच्चयः   २   इतिश्रीमत्सूर्यवंशावतंसरघुकुलतिलकश्री रणवीर
सिंहमहाराजकारितेकृत्यरत्नाकरेश्रावणमासकृत्यरत्नसमुच्चयः समाप्तः ॥
समाप्तोयं श्रावणमासः शुभमस्तुसर्वजगताम्

तत्सूत्रात् तैत्तिरीयास्तु तेषांकार्यपौष्यांपौर्णमास्यांरोहिण्यांवाविरमेदितितत्सूत्रात् बह्वृचैस्तु माघ्यांकार्य्यं अ
ध्यायोत्सर्जनंचाध्यायपौर्णमास्यांविधीयतइति कारिकोक्तेः मध्यमाष्टकायामिताभ्योन्नेनहुत्वाभ्यर्चयंति ए
ताएवदेवतास्तर्पयंति आचार्यान्ऋषीन् पितृंश्चैतदुत्सर्जनमित्याश्वलायनसूत्राच्च व्याख्यातंचैतद्वृत्तिकारे
ण मध्यमाष्टकाग्रहणषण्मासांतलक्षणार्थंतेनतस्याःसमीपेमाघ्यांपौर्णमास्यामित्यर्थइति कातीयास्तुभाद्रपदेकुर्युः
उत्सर्गंश्चेत्तदातिष्यातिथ्यंतेप्रौष्ठपदेवेतिकात्यायनोक्तेः अत्रकातीयसूत्रं अर्धषष्ठान्मासानधीत्योत्सृजेयुरर्धसप्त
मान्वेति तथा पौषस्यरोहिण्यांमध्यमायांवाष्टकायांअध्यायानुत्सृजेयुरिति अत्रहरिहरः पौषेउत्सर्जन
कर्तव्यतामाभिधायाह ततस्त्रिरात्रानंतरंशुक्लपक्षेषुछंदांस्यधीयीरन् कृष्णपक्षेष्वंगानि ततःपुनरर्द्धषष्ठानर्ध
सप्तमान्वाधीत्योर्ध्वमेवोत्सर्गंविधायत्रिरात्रमेकरात्रंव्यवस्थाययथेष्टंविप्रतिष्ठेरन् ततः पुनरुपाकृत्यअध्ययनं
यावदुत्सर्गमिति अनेनोत्सर्गद्वयं कातीयानां कर्तव्यमितिप्रतीयते अपरेतु एकस्यैवोत्सर्गस्य कालचतुष्टयं
मन्यंते तेनोत्सर्गद्वयमिति अत्राद्वितीयमतमेव सूत्रस्वरसानुसारीतिप्रतीयते सामगास्तु सिंहार्केपुष्येकुर्युः
सिंहेरवौत्वितिपूर्वोक्तगार्ग्यवचनात् सर्वैरुपाकर्मदिनेवाकार्यं पुष्येतदुत्सर्जनंकुर्यात् उपाकर्मदिनेथवेति
हेमाद्रौ खादिरगृह्योक्तेः स्वाध्यायमधीतेष्टमितिश्रुतेश्च यत्तुतिथ्यर्के इदानींतनैराश्वलायनैरप्ययमेवोत्सर्जन
कालआद्रियते तत्रमूलंनजानइत्युक्तं तद्भ्रांतिविजृंभितं पुष्येतदुत्सर्जनंकुर्यादुपाकर्मदिनेऽथवेति स्वय
मेवखादिरगृह्यस्यमूलत्वेनोक्तत्वात् नचगृह्यसूत्राणां तत्तच्छाखीयात्मत्वेनव्यवस्थितप्रामाण्यकत्वमितिवाच्यं
अविरोधिनांत्वेकत्वेनपरशाखीयस्यापिग्राह्यत्वात् यदासिंहस्थेसूर्येसतितन्मध्यस्थहस्तनक्षत्रात्प्राक्पुष्यः क
र्कस्थोभवति तदा तस्मिन्पुष्ये उत्सर्गं कृत्वा तदुत्तरहस्तेउपाकर्मसामगाः कुर्युः मासिप्रौष्ठपदेहस्तात्पुष्यः

पूर्वोभवेद्यदा तदातुश्रवणेकुर्यादुत्सर्गंछंदसांद्विजइतितत्परिशिष्टोक्तेः अत्रप्रौष्ठपदश्रावणशब्दौमीनादिसौरमासा
भिप्रायेणछंदोगानामुत्सर्जनोपाकर्मणोः सौरमासएवविधानात् एतच्चकर्मद्वयंप्रत्यब्दंकार्यंतदुक्तंहेमाद्रौ का
त्यायनेन प्रत्यब्दंकरणंकर्मगोत्सर्गंविधिवद्द्विजैः क्रियतेछंदसांतेनपुनराप्यायनंभवेत् अयातयामैश्छंदो
भिर्यत्कर्मक्रियतेद्विजैः क्रीडमानैरपिसदातत्तेषांसिद्धिकारकमिति अत्रद्विजैरितित्रयाणामाश्रमिणामवर्णाना
मधिकारसिद्धिः यत्तु मासान्विप्रोर्धपंचमानित्युदाहृतशास्त्रे विप्रग्रहणात् ब्राह्मणस्यैवसतोऽधिकारः क्ष
त्रियवैश्ययोस्तदन्वारंभमात्रमेवेतिज्ञापनार्थं अध्येष्यमाणोध्यायैरन्वारब्धइत्याश्वलायनसूत्रेअध्यापकपरेणा
ध्येष्यमाणपदेनअध्यापनाधिकृतब्राह्मणस्यैवस्वतंत्राधिकारप्रतीतिरिति उत्सर्जनोत्तरंकार्यं मनुराह अतऊ
र्ध्वंतुछंदांसि शुक्लेषुनियतः पठेत् कारिकायांतुविशेषः अतआरभ्यषण्मासान्षडंगानित्वधीयते शुक्लेवेद
मधीयीतकृष्णेंगानीतिकेचनेति अत्रनदीनांदोषोनास्तीत्याह वसिष्ठः उपाकर्मणिचोत्सर्गेप्रेतस्नानेतथैवच
चंद्रसूर्यग्रहेचैवरजोदोषोनविद्यतइति गार्ग्येपि उपाकर्मणिचोत्सर्गेरजोदोषोनविद्यत इति उपाकर्मोत्स
र्गानंतरं त्रिरात्रंपक्षिणीमहोरात्रंवाअध्ययनंनकार्यं तदुक्तं निर्णयसिंधौ मिताक्षरायां उपाकर्मण्युत्स
र्गेचत्रिरात्रंपक्षिणीमहोरात्रंवानध्यायइति एतच्चकर्मद्वयमध्येष्यमाणोध्यायैरन्वारब्धइतिसूत्रात्साशिष्यते तद
धिकारिकस्यकर्मणआचार्याग्नौनान्यस्याग्नावन्योजुहुयादितिनिषेधात् कर्मद्वयमिदं केचिल्लौकिकाग्नौप्रकु
र्वीत इतिकारिकोक्तेश्च लौकिकाग्नावेवकर्तव्यं तदभावेतु अध्यायोपाकृतिंकुर्यात्तन्नोपासनवह्निनेतिवचनात्
स्मार्तइतिगर्गः इत्युत्सर्जनम् अस्यामेवआश्वलायनैःश्रवणाकर्मकार्यं श्रावण्यांपौर्णमास्यांश्रवणाकर्मेति
सूत्रात् सामवेदिनामप्यत्रैव श्रवणाकर्मसर्पबलिश्च अथातः श्रवणाकर्मपौर्णमास्यामित्यादिना अ

वणाकर्मविधायअहरहस्तूष्णींबालिंहरेत् सायंप्राग्घोमादाग्रहायण्याइतितदीयगृह्यसूत्रात् अत्रपौर्णमासी मामान्तोस्तावपिग्रंथांतरवशेनपूर्णमासीविशेषेतदुपसंहारसंभवः कातीयसूत्रेऽपि अथातः श्रवणाकर्मश्रावण्यांपौ र्णमास्यांश्रवणकर्मोक्तातदंतेसर्पबालिरप्युक्तः अस्यामेवरात्रौतैत्तिरीयकैः स्थालीपाकः कार्यः श्रावण्यां पौर्ण मास्यांस्थालीपाकइतिसूत्रात् अस्मिन्कर्मद्वये प्रदोषव्यापिनीपौर्णमासी ग्राह्या अस्तमितेस्थालीपाकंश्र पयित्वेति अस्तमयकालविधानात् कर्मणोयस्ययःकालइतिवचनात् पौर्णमासीशब्दस्य पर्वान्यक्षण वचनत्वात्पर्वसंधिदिवसे रात्रौ श्रवणाकर्मानुष्ठानं वदंति अस्यचश्रवणाकर्मणोमुख्यकालेदैवादकरणेलोपः मुख्यकालेऽपि सकृदेवकरणमितिकेचित् यथोक्तमेततुल्यन्यायाष्टकाप्रकरणेकर्केणसकृत्करणंचाभ्यासश्रवणा दिति अन्येत्वीदृशपाकयज्ञानां प्रत्यब्दमावृत्तिंमन्यंते उक्तंहि रेणुकाकारिकायां अथातः श्रवणाकर्म शास्त्रदृष्ट्यामयोच्यते श्रावण्यामेवतत्कार्यमभावाद्गौणकालतः वचनात्सूत्रकारस्यसकृदस्यक्रियाभवे त् एवमेवेतरेषांस्यादावृत्तिर्वास्मृतेर्बलात् सकृत्करणमिच्छंतिपाकयज्ञेचकेचन आवृत्तिंकेचिदिच्छंतितन्न, वृत्तिः सतांमतेति अस्यामेवहयग्रीवपूजोक्ताकल्पतरौ ब्राह्मे श्रावण्यांश्रवणेजातः पूर्वंहयशिराहरिः जगादसामवेदंतुसर्वकल्मषनाशनं सिंधुर्नदीवितस्तायांप्रविष्टातत्रचैवहि अतोत्रश्रवणेतत्रस्नानंसर्वार्थसिद्धिदं तत्रसंगमे कृत्वासंपूजयेद्विष्णुंशंखचक्रगदाधरं श्रोतव्यान्यथसामानिपूज्याविप्राश्चसर्वदा क्रीडितव्यंच भोक्तव्यंतत्रैवस्वजनैः सह जलक्रीडातुकर्त्तव्यानारीभिर्भर्तृलब्धयइति अत्रसर्वदेवानांपवित्रारोपणमुक्तं नि र्णयामृते मत्स्यपुराणे आषाढ्यामथचाष्टम्यांचतुर्दश्यामुमापतिं पवित्रैरर्चयेद्वाद्र्यांश्रावण्यांचेतरान्सुरान् इ ति अस्यामेवपौर्णमास्यांदेवीपुराणोक्तंजयाव्रतं हेमाद्रौ अगस्त्यउवाच ब्रह्मणायोविधिः शक्रेकथितोद्विज

याऽऽह: जयेतिपूर्णिमातातश्रावणस्यशुभावहेत्यादि अत्रयवांकुरादियुक्तायां वेद्यां देवींसंस्थाप्यरोचनाचंदनगं
धैरुपलिप्य पुष्पादिभिः संपूज्य यवगोधूममुद्गशालिषष्टिकाढकीतिलमाषादीन् विल्वादीनि फलानि
चनिवेदयेत् इतिजयापूर्णिमाव्रतम् अत्रजलधेनुदानमुक्तम् विष्णुः श्रावण्यां श्रवणयुतायां जलधेनुं सा
लंकारांवस्त्रयुगाच्छादितांदत्त्वास्वर्गलोकमवाप्नोतीति विष्णुधर्मोत्तरे श्रावण्यांशुक्लपक्षेतुद्वादश्यांप्रीतयेनृप गो
प्रदानेनदेवेशोयत्पूर्वंलिखितंतव कृतोपवासःसंप्राश्यपंचगव्यंनरेश्वर घृतक्षीराभिषेकंचकृत्वाविष्णोः स
माहितः समभ्यर्च्यचगोविंदंपुष्पादिभिररिंदम उदङ्मुखींपूजयित्वातथागृष्टिंपयस्विनीं सपुत्रांवस्त्रसंवी
तांसितयज्ञोपवीतिनीं स्वर्णशृंगींशुभाकारांहिरण्योपरिसंस्थितां हिरण्यंवाचयित्वाग्रेब्राह्मणायोपपादयेत् इमां
त्वंप्रतिगृह्णीष्वगोविंदःप्रीयतामिति सम्यगुच्चार्यतंविप्रंगोविंदंनृपकल्पयेत् अनुव्रजेच्चगोविंदंपदान्यष्टौनराधिप
अनेनविधिनाधेनुंविप्राययः प्रयच्छति गोविंदप्रीणनाद्राजन्विष्णुलोकंसगच्छति सप्तावरांस्तथापूर्वान्सप्त
स्मानंचमानवः सप्तजन्मकृतात्पापान्मोचयेदवनीपते पदेपदेतुयज्ञस्यगोसवस्यतुमानवः फलंप्राप्नोतिराजेंद्र
दक्षायैवंजगौहरिः सर्वकामफलासास्यात्सर्वकालेषुपार्थिव भवत्यघौघापहरायावदिंद्राश्चतुर्दश सर्वेषाम
पिपापानांकृतानामविजानता प्रायश्चित्तमिदंप्रोक्तमनुतापोपबृंहितं गृष्टिरेकवारप्रसूतागौः इमांत्वंप्रतिगृ
ह्णीष्वेत्यस्यसमुच्चार्येत्यन्वयः तंविप्रंगोविंदंकल्पयेत् गोविंदरूपतयाचिंतयेत् दत्त्वाचगोविंदः प्रीयत
मितिविप्रंवाचयित्वा तस्मैवब्राह्मणायहिरण्यमुपपादयेत् दद्यादित्यर्थः पदेपदेइत्यादिनाअनुव्रजनफलोदनं हि
रण्योपरिसंस्थितां हिरण्यार्पितखुरचतुष्टयामित्यर्थः जलधेनुदानेविशेषो विष्णुधर्मोत्तरे जलकुंभंनरव्याघ्र
सुवर्णरजतान्वितं सुवर्णरजतशृंगखुरान्वितामितिसांप्रदायिकाः रत्नगर्भमशेषैस्तुग्राम्यैर्धान्यैःसमन्वितं सि

जलार्थिनोथपितरोमरीच्याद्यामहर्षयः उपाकर्मणिचोत्सर्गेस्नानार्थंब्रह्मवादिनः पिपासवोनुगच्छंतिसंहृष्टाः स्वशरीरिणः समागमस्तुयत्रैषांतत्रहत्यामलानिच नूनंसर्वंक्षयंयांतिकिमुनैकंनदीरजः इतिछंदोगपरिशिष्टा च्च उत्सर्गानंतरंऋषिपूजातर्पणेकार्ये उपाकर्मणिचोत्सर्गेयथाकालंसमेत्यच ऋषीन्दर्भमयान्कृत्वापूजयेत्तर्पये त्तान् इति स्मृतिचंद्रिकोदाहृतवचनात् तत्रान्यजलोपस्पर्शनपानाभ्यामाभ्युदयप्राप्तिः ऋषीणांसिच्यमाना नामंतरालंसमाप्तितः संविवेद्यः शरीरेण स्पृशन्मुक्तजलच्छटः विद्यादीन्ब्राह्मणःकामान्वरादीन्कन्यकास्तथा आमुष्मिकान्यपिसुखान्याप्नुयात्सनसंशयइति छंदोगपरिशिष्टात् ततः प्रकृतदेवतातर्पणं ब्रह्मयज्ञांगतर्पणंस्वपि त्रादितर्पणंचकार्यं ततोयमतर्पणं कुर्यादितिशिष्टाः वाष्कलानांतुतच्छंयोशंयुर्विश्वेदेवाःशक्करीउऊतछंयोदेस्वाहा विश्वेभ्योदेवेभ्यइदं इत्युपाकर्मोत्सर्जनप्रयोगः अत्रैवप्रसंगादुत्सर्जनकालोनिर्णीयते तत्रयाज्ञवल्क्यःपौषमासस्य रोहिण्यामष्टकायामथापिवा जलांतेछंदसांकुर्यादुत्सर्गंविधिवद्बहिः पौषमासस्यरोहिण्यांकृष्णाष्टम्यांवाजलसंनि धौ ग्रामाद्बहिर्वेदानामुत्सर्जनंकुर्यादित्यर्थः अनयोः पक्षयोः स्वस्वगृह्यानुसारेणव्यवस्था मनुः पुष्येतुछंदसांकु र्याद्बहिरुत्सर्जनंद्विजः माघशुक्लस्यवाप्राप्तेपूर्वाह्णेप्रथमेहानि व्यवस्थितश्चायंविकल्पः श्रावण्यांप्रौष्ठपद्यांवा प्युपाकृत्ययथाविधि युक्तश्छंदांस्यधीयीतमासान्विप्रोर्द्धपंचमानितितेनैवोक्तत्वात् तेनश्रावण्यांयदोपाकर्मतदापौ षशुक्लप्रतिपदिउत्सर्जनंकार्यं यदाप्रौष्ठपद्यांतदामाघशुक्लप्रतिपदिकार्यमित्यर्थः यत्तुहारीत अर्धपंचममा सानधीत्योर्ध्वमुत्सृजेत् पंचार्द्धषष्ठान्वेतितदाषाढ्यामुपाकर्मविषयं यत्तुकात्यायनः उपाकृत्योदगयनेततो धीयीतधर्मवत् उत्सर्गश्चैकएवेषांतेषांप्रौष्ठपदोपिवेति अत्रप्रौष्ठपदांसिंहोपलक्षकं सिंहेरवावितिगार्ग्यवचनात् बौधायनस्तु पौष्यांमाघ्यांवाकुर्युः श्रावण्यांपौर्णमास्यामाषाढ्यांवोपाकृत्यपौष्यांमाघ्यां वोत्सृजेदिति

मीळइत्याद्यैर्मंत्रैर्विंशतिभिः क्रमात् शाकलानांसमानीवइत्यृचांत्या उँतीभवेत् वाष्कलानांतुतच्छंयोरित्यृचांत्या
उँतीभवेत् योनः स्वतिमंत्रेदेवब्रह्मतेदेवताइतिसप्तदापः देवानांब्रह्मणश्चदेवतात्वमितितुयुक्तं अस्या
ऋचोदेवाब्रह्मचदेवेतिभाष्यकृताभिधानात् ब्रह्ममंत्रः समेऽश्रांतरंशराणांनिवारकंकर्मविद्यतइति व्याख्या
नदशायामपिभाष्यकृतैववर्मणोब्रह्मतवगुणाभिधेयित्वेनस्वातंत्र्यानिराकरणाच्च एवंचऋष्यादिस्मरणकाले पिदेव
ब्रह्मएयनुष्टुवित्येवपातितुमुचितं त्यागश्चदेवब्रह्मणइदमितिपंचावत्तिसत्त्वेद्विरवदाय तथैवदधिसक्तून् सकृद्द्विर्वा
वदायाद्विरभिघारयेद्वृत्तिकृन्मते जयंतमतेतुनाज्यावदानं ततोऽस्यावशेषः कारिकायां अथस्विष्टकृतंहुत्वा
दधिसक्तुभिरेवच दधिसक्तून्स्वयंशिष्यान्प्राशयाचम्यततःपरं परिस्तरणदर्भैस्तैरंतर्दधातिवांजलीन् अ
न्येनसेचयित्वापस्ताभिः कुर्वीतमार्जनमिति वेदारंभकारिकाः पश्चादग्रेषुदर्भेषुप्रागग्रेषूपविश्यच आ
षिच्यापः शरावादौ दर्भास्तत्रनिधायच प्रागग्रदर्भगर्भास्तेकुर्युर्ब्रह्मांजलीनथ सव्याहृतिंवदंत्युच्चैः सा
वित्रींब्रह्मयज्ञवत् त्रिरभ्यसेत्पुरोंकारंव्याहृतीश्चात्रकर्मणि अग्निमीळेइदंसूक्तमनुवाक्यंयथाविधिः आरभे
रन्नृचंवापित्वध्याप्याद्याचयेद्गुरुः प्रायश्चित्तादिसकलंहोमशेषंसमापयेदिति उत्सर्जनस्नाने याः कारिकाः
अथतीरमयांगत्वातिवगाह्य ततोजलं सावित्र्याद्यास्तथाग्न्याद्यादेवतास्तर्पयंतिच सावित्रींतर्पयाम्य
ग्नितर्पयामीतितर्पयेत् जपंस्तत्वग्निमीत्यादिमंत्रैस्तर्पणमब्रवीत् ब्रह्मयज्ञांगभुक्तंयत्तर्पणंस्यादिहापिचेति
अवगाह्येत्यनेन भस्मगोमयमृत्स्नानानि शास्त्रांतरसिद्धानिविहितानीतिशिष्टव्यवहारः अतएवविवाहादू
र्ध्वंकालेप्रसिद्धस्यापिंडनंमृदास्नानंनकुर्यात् तिलतर्पणमित्यादिनिषेधस्यनात्रप्रवृत्तिः नचात्रनदीनांरजोदोष
प्रसक्तिः उपाकर्मणिचोत्सर्गेरजोदोषोनविद्यतइतिगार्ग्यवचनात् वेदाःछंदांसिसर्वाणिब्रह्माद्याश्चदिवौकसः

दधिसक्तुप्राशनोपवीतहोमदानधारणानिच दधिक्राव्णोवामदेवोदधिक्रावानुष्टुप् दधिसक्तुप्राशनेविनियोगः ॐदधिक्राव्णोअकारिषंजिष्णोरश्वस्यवाजिनः सुरभिनोमुखाकरत्प्रणआयूंषितारिषत् इतिमंत्रेणप्राङ्मुखाः प्रत्येकंदधिसक्तून्प्राश्याचामेयुः अग्नेःपश्चादेकधारणया एकैकःप्राङ्मुख उपविश्य मार्जनंचकुर्यात् कृत्वायज्ञोपवीतानिनवानिवसुधाधिप हुत्वाग्नौगुरवेदत्वापितृभ्योधारयेत्ततइति गालववचनात् वेदारंभेऋष्यादिस्मरणांतेसर्वेषामुपाकरणेविनियोगः अतेउपाकृतावैवेदाइत्युक्त्वाअंजलिस्थान्कुशान्दक्षिणकटौनिवेश्यापउपस्पृशेयुः वेदारंभणतः पूर्वं सक्तुप्राशनतःपरं नवयज्ञोपवीतानिदद्याद्वैधारयेत्ततइति कार्ष्णाजिनिवचनात् पितृभ्यइत्यस्यापिदत्वेत्यनेनान्वयः होमेधारणेचयज्ञोपवीतमितिमंत्रस्यपरब्रह्मपरमात्मात्रिष्टुप्यज्ञोपवीतहोमेविनियोगः यज्ञोपवीतंपरमंपवित्रंप्रजापतेर्यत्सहजंपुरस्तात् आयुष्यमग्र्यंप्रतिमुंचशुभ्रंयज्ञोपवीतंबलमस्तुतेजःस्वाहा परमात्मनइदंब्रह्मचारीनूतनमेखलादिधारयेत् अजिनंकटिसूत्रंचनववस्त्रंतथैवचेति कालादर्शोदाहृतवचनात् एषांधारणेक्रमोमंत्रप्रकारश्चोपनयनवद्बोध्यः अन्यदुत्सर्जनेनसमानं इत्युपाकर्मप्रयोगः अथात्रकश्चनोपयुक्तशास्त्रार्थोलिख्यते वृत्तिकृन्मतेउत्सर्जनप्रकरणस्यदेवताग्रहणेनाग्न्यादीनांसावित्र्यादिभिःसहतेनोक्तत्वात् जयंतमतेसावित्र्यादीनांप्रधानदेवतांगत्वेननसंकल्पअन्नाज्यसेवास्विष्टकृतेनवेधाति सावित्र्यादीनामगत्वादितितदुक्तेः सूत्रकारिकाः आज्यसंस्कारपर्यंतमुपलेपादिपूर्ववत् आज्येनदधिसक्तूनां त्रिःपर्यग्निकरणंभवेत् उत्पूतसातमाज्यंचेत्तेषांत्रिः प्रोक्षणंभवेत् इत्थमभिघारणांतंस्यादाज्यस्योद्वासनादिकं अन्वारंभोधुनाशिष्यैः स्वयमेवनसंतिचेत् प्रकुर्वीताज्यभागांतामिध्माधानादिपूर्ववत् इहाज्यभागौतत्रस्तस्तथैवोत्सर्जनेपितौ हुत्वाज्यंनवभिर्मंत्रैःसावित्र्याद्यैरतः परं हुत्वाचदानधर्मेणतान्सक्तून्दधिसंयुतान् हुत्वाग्नि

क्रमात् अस्मत्पितरममुकशर्माणममुकगोत्रंवसुरूपंस्वधानमस्तर्पयामिएवंपितामहंप्रपितामहं मात्रादींस्तिस्र:
मातामहादीन्सपत्नीकान्पत्नींसुतादीन्पितृव्यंमातुलंभ्रातरंपितृस्वसारं मातृष्वसारमात्मस्वसारंयथायोग्यंस
धवाः सतनयाः श्वशुरंगुरुंशिष्यानाप्तांश्चतर्पयेत् आब्रह्मस्तंबपर्यंतदेवर्षिपितृमानवाः तृप्यंतुपितरः
सर्वेमातृमातामहादयः अतीतकुलकोटीनांसप्तद्वीपनिवासिनां आब्रह्मभुवनाल्लोकादिदमस्तुतिलोदकं येके
चास्मत्कुलेजाताअपुत्रागोत्रिणोमृताः तेगृह्णंतुमयादत्तंवस्त्रनिष्पीडनोदकं इत्युत्तरीयंतटेनिष्पीड्यसव्येनवा
यमादींस्तर्पयेत् यमंतर्पयामि धर्मराजंतर्पयामि व्रध्नंतर्पयामि ततो यमोनिहंतापितृधर्मराजोवैवस्वतोदंड
धरश्चकालः भूताधिपोदत्तकृतानुसारीकृतांतमेतंदशभिर्जपंतिइतिदशवारंजपेत् ततः शांत्यर्थं आनोभ
द्राः १० शन्नइंद्राग्नी १५ त्यमूषवा ३ महित्रीणांसुवृष्ट्यर्थंतिस्रोवाचः पर्जन्यापप्र: ३ अच्छावद१० ब
लित्थापर्वतानां ३ प्रदेवत्राब्राह्मणे १५ बृहस्पतेप्रतिमे १३ एतानिपर्जन्यस्तुतिसूक्तानि ऋषयोवैसरस्व
त्यांसत्रमासतेतिब्राह्मणखंडद्वयंचवैदिकाः पठंति ततोवेदप्रीत्यर्थंब्राह्मणान्भोजयेत् विश्वेतातेसवनेषुप्रवाच्या
याचकथंमघवन्निंद्रसुब्रते परावंतमन्युरुसंभतंवसुपाह्रणोः शरभापशरवंधवे इत्यृषीन्जलेउद्वासयेत् इत्युत्स
र्जनप्रयोगः अथोपाकर्मप्रयोगः सचोत्सर्जनवद्ज्ञेयः विशेषोलिख्यते नूतनब्रह्मचारिणांउपाकर्मार्थतया नू
तनकटिसूत्राद्युपकल्पनं स्वस्तिपुण्याहवाचनं नांदीश्राद्धंचकार्यं तादृशब्रह्मचार्यभावेतूपकल्पनमात्रंकृत्वाचम्य
प्राणानायम्य देशकालौसंकीर्त्य अधीतानामध्येष्यमाणानांछंदसांयंतयामतानिरासेनाप्यायनद्वारा श्रीपर
मेश्वरप्रीत्यर्थंएभिर्ब्राह्मणैः सहोपाकर्मकरिष्ये अन्वाधानेक्रियमाणेउपाकर्महोमेदेवतापरिग्रहार्थंगृहसिद्धान्नस्थे
नदधिसक्तुद्रव्येणशेषेणास्विष्टकृतांग्निमिध्यसन्नहेननरुद्रंयज्ञोपवीतेनपरमात्मानमयामः इध्मसन्नहनहोमानंतरं

णंत० अग्नितर्प० इंद्रासोमौत० इंद्रंतर्प० अग्नामरुतस्त० पवमानसोमंतर्प० अग्नित० संज्ञानंतर्प० ब्र
ह्मयज्ञांगसंयुक्तंतर्पणंस्यादिहापितॄ इतिकारिकोक्तेः प्रजापतिस्तृप्यतु ब्रह्मातृप्य० वेदास्तृप्यंतु देवास्तृ
प्यं ऋषयस्तृप्यंतु सर्वाणिछंदांसितृप्यंतु ओंकारस्तृप्यतु वषट्कारस्तृप्यतु व्याहृतयस्तृप्यंतु
सावित्रीतृप्यतु यज्ञास्तृप्यंतु द्यावापृथिवीतृप्येतां अंतरिक्षंतृप्यतु अहोरात्राणितृप्यंतु सांख्यास्तृ
प्यंतु सिद्धास्तृप्यंतु समुद्रास्तृप्यंतु नद्यस्तृप्यंतु क्षेत्रौषधिवनस्पतिगंधर्वाप्सरसस्तृप्यंतु नागास्तृप्यं
तु वयांसितृप्यंतु गावस्तृप्यंतु साध्यास्तृप्यंतु विप्रास्तृप्यंतु यक्षास्तृप्यंतु रक्षांसितृप्यंतु भूता
नितृप्यंतु एवमेतानितृप्यंतु अथऋषयः उपवीतीशतर्चिनस्तृप्यंतु मध्यमास्तृप्यंतु गृत्समदस्तृ
प्यतु विश्वामित्रस्तृप्यतु वामदेवस्तृप्यतु भरद्वाजस्तृप्यतु वसिष्ठस्तृप्यतु प्रगाथास्तृप्यंतु पावमान्य
स्तृप्यंतु क्षुद्रसूक्तास्तृप्यंतु महासूक्तास्तृप्यंतु प्राचीनावीती अत्रजीवत्पितृकस्यापसव्येविशेषमाह अप
सव्यंद्विजाग्र्याणां पित्र्येसर्वत्रकीर्तितं आप्रकोष्ठात्प्रकर्तव्यंमातापित्रोस्तुजीवतोरितिशिष्टाचारात् सुमंतु
जैमिनिवैशंपायनपैलसूत्रभाष्यभारतमहाभारतधर्माचार्यास्तृप्यंतु जानंति बाहविगार्ग्यगौतमशाकल्यबा
भ्रव्यमांडव्यमांडूकेयास्तृप्यंतु गार्गीवाचक्नवीतृप्यतु वडवाप्रातिथेयीतृ० सुलभामैत्रेयीतृ० कहोलंतर्पयामि
कौषीतकंत० महाकौषीतकंतर्प० पैंग्यंतर्पयामि महापैंग्यंतर्पयामि सुयज्ञंतर्प० सांख्यायनंतर्पया०
ऐतरेयंत० महैतरेयंतर्पयामि शाकलं तर्पया० बाष्कलं तर्पया० सुजातवक्रं तर्पयामि औ
दवाहिंतर्पयामि महौदवाहिंतर्पयामि सौजामिंत. शौनकंतर्पया- आश्वलायनंत- येचान्येआचार्या
स्तेसर्वेतृप्यंत्विति अत्रकारिका त्रिंशद्भिरेकैकैस्तुद्वादशैश्चतथाभवेत् त्रयोविंशतिवाक्यैस्तुदेवर्षीश्चापितॄन्

त्यंपावत्रशताद्या॥ हिरण्मय तनब्रह्मविदोवयंपूतंब्रह्मपुनीमहे इंद्रः सुनीतीसहमापुनातु सोमः स्वस्त्यावरु
णः समीच्या यमोराजाप्रमृणाभिः पुनातुमा जातवेदामांजयंत्यापुनातु आपोहिष्ठेतितिसृभिर्मार्जयित्वा इ
मंमेगंगेगत्युदकमालोड्यऋतंचेतीतिऋचेनाघमर्षणंकृत्वा प्रवाहाभिमुख स्त्रीन्मार्जयित्वाचम्य स्नानांगतर्पणं
कुर्यात् तद्यथा ब्रह्मादयोयेदेवास्तांदेवांस्तर्पयामि भूर्देवांस्त० स्वर्देवांस्त० कृष्णद्वैपायनादयोयेऋषयस्ता
नृषींस्त० भूऋषींस्त० भुवर्ऋषींस्त० स्वऋषींस्त० सोम पितृमा यमांगिरस्वनाग्निकव्यवाहनादयोयेपितरस्ता
न्पितॄंस्त० भूः पितॄंस्त० भुवः पितॄंस्त० स्वः पितॄंस्त० भूर्भुवःस्वः पितॄंस्त० अग्निदग्धाश्चयेजीवायेप्य
दग्धाकुलेमम भूमौदत्तेनतोयेनतृप्तायांतुपरांगतिमिति जलांजलिंतटेनिक्षिप्य यन्मयादूषितंतोयंशारीरमलसंभ
वात् तद्दोषपरिहारार्थंयक्ष्माणंतर्पयाम्यहं यक्ष्मतर्पणंकृत्वा ऋषीन्पूजयेत् तद्यथेत्थंआचम्य प्राणानायम्य
देशकालौसंकीर्त्य ऋषीन्पूजयिष्यइतिसंकल्प्य कश्यपोत्रिर्भरद्वाजोविश्वामित्रोथगौतमः जमदग्निर्वसिष्ठ
श्चसप्तैतेऋषयःस्मृताः अरुंधतीसहितान्सप्तऋषीनावाहयामि तदस्तुमित्रावरुणागुहावैप्रतिष्ठा अरुं
धतीसहितेभ्यः सप्त ऋषीभ्यः सप्त ऋषिभ्योनमः आवाहनंस. आसनं पाद्यं अर्घ्यं आचमनीयं
स्नानीयं पुनराचमनं- वस्त्रं. आचमनं यज्ञोपवीतं अथगंधः पुष्पाणिधूपं दीपं नैवेद्यं आचमनं फलं
तांबूलं दक्षिणा अरुधतीसहितेभ्यः सप्तऋषिभ्योनमः मंत्रपुष्पांजलिं समर्पयामि मंत्रहीनंक्रियाहीनं. आ
वाहनंनजानामीतिचक्षमाप्य ततः सावित्र्यादींस्तर्पयेत् सावित्रींतर्पयामि ब्रह्माणंत. श्रद्धांतर्प०मेधांत-
प्रज्ञांत- धारणांत० सदसस्पतिंत० अनुमतिंत० छंदांस्यृषींस्त० अत्पृणसूर्यांस्त० अग्निंत० श
कुंतंत० अग्निंत० मित्रावरुणौत० अश्विनौत० अपस्तर्पयामि अग्निमरुतस्त० अग्निंतर्प० देवब्रह्म

हंतिनद्यः सर्पोजीर्णामिवत्वचं जहातिपापंसशिरस्कोम्युपेत्य गंगागंगेतियाब्रूयाद्योजनानांशतैरपि मुच्यतेसर्व
पापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति सुमित्र्यानआपओषधयः संतु दुर्मित्र्यास्तस्मैसंतुयोऽस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मः स
मुद्रज्येष्ठाः सलिलस्यमध्यात्पुनानायंत्यनिविशमानाः इंद्रोय।वज्रीवृषभोरराद ताआपोदेवीरिहमामवंतु या
आपोदिव्यउतवास्तवंतिखानित्रिमाउतवायाः स्वयंयाः समुद्रायाः शुचयः पावकास्ता आपोदेवीरिहमामवं
तु यासांराजावरुणोयातिमध्येसत्यानृतेअवपश्यंजनानाम् मधुश्रुतः शुचयोया पावकास्ताआपो० यासुराजा
वरुणोयासुसोमोविश्वेदेवायासुसूर्योमदंतिवैश्वानरोयास्वग्निःप्रविष्टवास्ताःएतोन्विंद्रंस्तवामशुद्धंशुद्धेनसाम्ना शुद्धै
रुक्थैर्वावृद्ध्वांसंशुद्धआशीर्वान्ममक्तु इंद्रः शुद्धोनआगहिशुद्धः शुद्धाभिरूतिभिः शुद्धोरयिंनिधारयशुद्धोममद्धि
सोम्यः इंद्रः शुद्धोहिनोरयिंशुद्धोरत्नानिदाशुषे शुद्धोवृत्राणिजिघ्नसेशुद्धोवाजंसिषासति तरत्समंदीधावति
रासूतस्यांधसः तरत्समंदीधावतिउस्राविदवसुनांमर्त्यस्यदेव्यसवः तरत्० द्वस्रयोः पूरुषंन्योरासहस्राणिद
द्महे तरत्- आपयोस्त्रिंशतंतनासहस्राणिचदद्महे तरत्· त्रिभिष्टंदेवसवितर्वर्षिष्ठैः सोमधामभिः अग्नेदक्षैः पुनीहि
नःपुनंतुमादेवजनाः पुनंतुवसवोधियः विश्वेदेवाः पुनीतमाजातवेदः पुनीहिमा प्रप्यायस्वप्रस्थंवस्वसोमाविश्वेभि
रंशुभिः देवेभ्यउत्तमंहविः उमप्रियंपर्णनिप्रतंयुवावानभाहुतीवृधं अगन्मविभ्रतोनमः अलाप्ययस्यपरशुनंमा
यचस्वदेवसोमआखुंचिदेवसोमयः पावमानीरध्येत्यृषिभिः संतंरसंसर्वंसर्वंसपूतमाश्नातिस्वदिनंमातरिश्वना प
वमानीर्योअध्येतिऋषिभिः संभृतंसंतस्मैसरस्वतीउहेक्षीरंसर्पिर्मधूदकं पावमानीः स्वस्त्ययनीः सुदुघाहिघृ
तश्रुतः ऋषिभिः संभृतोरसः ब्राह्मणेष्वमृतंहितंपावमानीर्दिशंतुनः इमंलोकमथोअमुंकामान्समर्धयंतुनः दे
वीर्देवैः समाहिता येनदेवाः पवित्रेणआत्मानंपुनतेसदा तेनसहस्रधारेणपावमान्यः पुनंतुना प्राजाप

इत्युत्तरतः तत्सूर्यंरोदसीउभेदोषावस्तोरुपब्रुवे भोजेष्वस्मांअभ्युच्चरासदा इत्युपरिष्टात् अधः पश्यस्वसोमंत
रांपादकौहरमातेकश्चल्यकौदशस्त्रीहिब्रह्मावभूविथा इत्यधोमृदंक्षिप्त्वांगेषुमृदंलिंपेत् सहस्रशीर्षापुरुषः सहस्रा
क्षः सहस्रपात् सभूमिंविश्वतोवृत्वात्यतिष्ठद्दशांगुलम् इतिशिरसि अक्षीभ्यांतेनासिकाभ्यांकर्णाभ्यांचिबुकाद
धि यक्ष्मंशीर्षण्यंमस्तिष्काज्जिह्वायाविवृहामिते इतिमुखे ग्रीवाभ्यस्तदूस्मिहाभ्योअनुक्यात् यक्ष्मंदोषण्यमंसा
भ्यांबाहुभ्यांविवृहामिते इतिग्रीवायां आन्तरेभ्यस्तेगुदाभ्योवनिष्ठोर्हृदयादपियक्ष्मंमतस्नाभ्योविवृहामिते इतिहृ
दये नाभानाभिनआददेचक्षुश्चित्सूर्येसच कवेरपत्यद्रुहे इतिनाभौ त्वमिंद्रसजोषसमर्कंबिभर्षिबाह्वोः वज्रंशि
शानउोजसा इतिबाह्वोः सोमानंस्वरणंकृणुहिब्रह्मणस्पते कक्षीवंतंऔशिजः इतिकक्षयोः यः कुक्षिः सोम
पातमः समुद्रइवपिन्वते कुर्वीरापोनकाकुदः इतिकुक्षौ वह्नीनांपितावहुरस्यपुत्रश्चिश्चाकृणोतिसमनावगत्य
सेकाः पृतनाश्चसर्वा पृष्ठेतिनहोतपातिप्रसूतः ऊरुभ्यांतेअष्ठीवद्भ्यांपार्ष्णिभ्यांप्रपदादाभ्यांयक्ष्मश्रोणीभ्यांभासदा
द्भसंसोविवृहामिते इत्यूर्वोः मेहनाद्वलंकरणाल्लोमभ्यस्तेनखेभ्यः यक्ष्मंसर्वस्मादात्मनस्तमिदंविवृहामिते इ
तिजान्वोः एतावानस्यमहिमातोज्यायांश्चपूरुषः पादोस्यविश्वाभूतानित्रिपादस्यामृतंदिवि इतिपादयोः अंगादं
गाल्लोम्नोलोम्नोजातंपर्वणिपर्वणियक्ष्मंसर्वस्मादात्मनस्तमिमंविवृहामिते इतिपुरुषसूक्तेनचसर्वांगे अश्वक्रांते
रथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुंधरे शिरसाधारयिष्यामिरक्षस्वमांपदेपदे इतितिलदूर्वामृदंशिरसिनिधायमृत्तिकास्नानंप्र
क्षाल्य हिरण्यशृंगंवरुणंप्रपद्येतीर्थंमेदेहियाचितः यन्मयाभुक्तमसाधूनांपापेभ्यश्चप्रतिग्रहः यन्मेमनसावाचाक
र्मणावादुष्कृतंकृतं तन्नइंद्रोवरुणोबृहस्पतिः सविताचपुनंतुपुनःपुनः इमंमेगंगेयमुनेसरस्वतिशतद्रुस्तोमंसच
तापरुष्ण्या असिक्न्यामरुद्वृधे वितस्तयार्जिकीयेशृणुह्यासुषोमया इदंतेन्याभिसमानमद्भिर्याउकाश्चसिंधुप्रव

पूर्ववत्परिसमूह्यपर्युक्षेत् गच्छगच्छसुरश्रेष्ठस्वस्थानेपरमेश्वर यत्रब्रह्मादयोदेवास्तत्रगच्छहुताशन इत्यग्निं विसृज्य यांतुदेवगणाःसर्वे पूजामादायपार्थिवीं इष्टकामप्रसिद्ध्यर्थंपुनरागमनायच ततउदकतीरंगत्वा शरीरशुद्ध्यर्थमुत्सर्जनांगत्वेन सर्वैःसहस्नानानिकुर्यात् तद्यथा प्राणानायम्य देशकालौस्मृत्वो उत्सर्जनांगत्वेनगणस्नानमहंकरिष्यइतिसंकल्प्य स्नात्वाचम्य उत्सर्जनांगत्वेनभस्मगोमयस्नानानिकरिष्ये भस्मादायईशानायनमइतिशिरसि तत्पुरुषायनमइतिमुखे अघोरायनमइतिहृदये वामदेवायनमइतिगुह्ये सद्योजातायनमइतिपादयोः प्रणवेनसर्वांगे यद्वा अग्निरितिभस्मजलमिति भस्मस्थलमिति भस्म व्योमेति भस्म सर्वंहवाइदंभस्म मानस्तोकइतिसर्वांगे विलिप्य स्नात्वाचम्य गंधद्वारांदुराधर्षांनित्यपुष्टांकरीषिणीं ईश्वरींसर्वभूतानांतामिहोपह्वयेश्रियं अनेनगोमयमादाय अग्रमग्रंचरंतीनामोषधीनांवनेवने तासामृषभपत्नीनांपवित्रंकायशोधनं यन्मेरोगांश्चशोकांश्चपापांश्चनुदगोमय सर्वदेतिशिरःप्रभृत्यंगानिविलिप्य स्नात्वाचम्य बलित्थापर्वतानांछिद्रांबिभर्षिपृथिवि प्रयाभूमिप्रवत्वतिमह्नाजनोषिमाहिनि इतिभूमिंप्रार्थ्य मावोरिपत्खनितायस्मैवाकंखनामिव द्विपदचतुष्पदस्माकंसर्वंसस्त्वनात्वरम् इतिखनित्वा स्योनापृथिविनोभवानृक्षरानिवेशनी यच्छानःशर्म्मसप्रथाःइतिमृदमादाय आपनेतिपरायणेदूर्वाशेहंतुपुष्पिणीःह्रदाश्चपुंडरीकाणिसमुद्रस्यावहाइमे इतिदूर्वामादायगायत्र्यासर्वांमृदमभ्युक्ष्यभूमौनिधाय त्रातारमिंद्रमवितारमिंद्रंहवेहवेसुहवंशूरमिंद्रंह्वयामिशक्रंपुरुहूतमिंद्रंस्वस्तिनोमघवाधात्विंद्रः इतिपूर्वतः यमायमधुमत्तमंराज्ञेहव्यंजुहोतनइदंनमऋषिभ्यः पूर्वजेभ्यः पूर्वेभ्यः पथिकृद्भ्यः इतिदक्षिणतः तत्त्वायामिब्रह्मणावंदमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः अहेडमानोवरुणेहबोध्युरुशंसमानआयुः प्रमोषीः इतिपश्चिमतः वयंसोमव्रतेतवमनस्तनूषुबिभ्रतः प्रजावंतः सचेमहि

प्रायश्चित्ताज्यहोमाविनियोगः ॐ अयाश्चाग्नेस्यनभिशस्तिपाश्चसत्वमित्त्वमयाअसि अयासावयसाकृतोयासहव्य
महिषयातोवेहिभेषजंस्वाहा अयासेग्नयइदं अतोदेवाइतिद्वयोः काण्वोमेधातिथिऋषिः पूर्वोदैव्युत्तरावैष्णवीग।
यत्रीछंदः मापः क्षेष्टाइतिजपित्वा कुशाग्रैः प्राच्यादिपंचदिक्षु प्रादक्षिण्यक्रमेणोदकमुदुक्षेत् प्राच्यांदिशिदेवा
ऋत्विजोमार्जयंतां दक्षिणस्यांदिशिमासाः पितरोमार्जयंतांप्रतीच्यांदिशिग्रहाः पशवोमार्जयंतामुदीच्यांदिशयाप
ओषधयोवनस्पतयोमार्जयंता मूर्ध्वायांदिशियज्ञः संवत्सरः प्रजापति र्मार्जयतां मार्जयंतांमितिवा स्वाशि
रसिकुशाग्रैरभिषिंचेदेतैर्मंत्रैः आपोअस्मादेवश्रवा आपास्त्रिष्टुप्मार्ज्जनेविनियोगः आपोअस्मान्मातरः शुंध
यंतुघृतेननोघृतप्वः पुनंतुविश्वंहिरिप्रंप्रवहंतिदेवीरुदिदाभ्यः शुचिरापूतएमि इदमापः सिंधुद्वीपआपोनुष्टुप्
मार्ज्जनेविनियोगः इदमापः प्रवहतायत्किंचिद्दुरितंमयि यद्वाहमभिदुद्रोहयद्वाशेपउतानृतं सुमित्र्यापओषधयः
संतुदुर्मित्र्यास्तस्मैसंतुयोस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मइति ततआचार्यः स्ववामकरेप्रणीतापात्रं माहंप्रजांपरासिंच
पानः सयावरीस्थनसमुद्रेवोनिनयानिस्वंपाथोअपीथेत्येकश्रुत्या पठन्प्रत्यङ्मुखमवाङ्निनीयतज्जलेनाध्या
प्यान्मार्जयेत् विश्वानिनइति ऋचेनाग्नेरुत्तरपूजनोपस्थानंकुर्य्यात् मानस्तोकआंगिरसः कुत्सोरुद्रोजगतीवि
भूतिग्रहणेविनियोगः ॐ मानस्तोकेतनयेमानआयुषिमानोगोषुमानोअश्वेषुरीरिषः वीरान्मानोरुद्रभामिनोवधी
र्हविष्मंतः सदमित्वाहवामहे इतिस्रुववबिलपृष्ठेनविभूतिंगृहीत्वा ॐ त्र्यायुषंजमदग्नेरितिललाटे कश्यपस्यत्र्यायु
षंकंठे अगस्त्यस्यत्र्यायुषंनाभौ यद्देवानांत्र्यायुषंदक्षिणांसे तन्मेअस्तुत्र्यायुषंवामांसे सर्वमस्तुशतायुषं शि
रसिधारयेत् आचार्योग्नेर्वायत्प्रदेशोस्थितं ॐ चमेस्वरश्चमेयज्ञोपवीतंचतेनमश्चयत्तन्न्यूनंतस्मैतउपपत्तेतिरिक्तं
तस्मैतेनमः स्वस्तिश्रद्धांमेधांयशः प्रज्ञांविद्यांबुद्धिंश्रियंबलं आयुष्यंतेजआरोग्यंदेहिमेहव्यवाहनइति

विता गायत्री अग्निमीळइत्यादीनांछंदसांवैश्वामित्रमधुच्छंदादयऋषयः अग्न्यादयोदेवताः गायत्र्यादीनिछंदांसि सर्वेषामुत्सर्जनेविनियोगः ॐभूर्भुवःस्वः तत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् ॐभूर्भुवःस्व तत्स०महिधियो० यात् ॐभूःस्वः तत्स० हिधियो० प्रचोदयात् अग्निमीळेपुरोहितंयज्ञस्यदेवमृत्विजंहोतारंरत्न धातमं अग्निः पूर्वेभिर्ऋषिभिरीड्योनूतनैरुतसदेवांएहवक्षतिअग्निनारयिमश्नवत्पोषमेवदिवेदिवे यशसंवीरवत्तमं अग्नेयंयज्ञमध्वरंविश्वतः परिभूरसिसइद्देवेषुगच्छति अग्निर्होताकविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः देवोदेवेभिराग मत् यदंगदाशुषेत्वमग्नेभद्रंकरिष्यसितवेतत्सत्यमंगिरः उपत्वाग्नेदिवेदिवेदोषावस्तर्धियावयंनमोभरंतएमसि रा जंतमध्वराणांगोपामृतस्यदीदिविंवर्धमानंस्वेदमेसनः पितेवसूनवेग्नेसूपाय नोभवसचस्वानः स्वस्तये अग्निर्वैदे वानामवमोविष्णुः परमः अथमहाव्रतम् एषपंथाएतत्कर्म अथातः संहितायाउपनिषत् विदामघवन्विदाम हाव्रतस्यपंचविंशतिंसामधेन्यः इषेत्वोर्जेत्वा अग्नआयाहिवीतये शन्नोदेवीरभिष्टये अथैतस्य समाम्नायस्यस माम्नायः समाम्नातः मयरसतजभनलगसंम्मितं गौः ग्मा पंचसंवत्सरमयं अथशिक्षांप्रवक्ष्यामि वृद्धिरा दैच् यदिंद्रादोदाशराज्ञेउदंजनाउपश्रुत योगीश्वरंयाज्ञवल्क्यंनारायणंनमस्कृत्य अथातोधर्मंव्याख्यास्यामः अथातोधर्मजिज्ञासा अथातोब्रह्मजिज्ञासा तच्छंयोरावृणीमहे गातुंयज्ञाय गातुंयज्ञपतये दैवीस्वस्तिर स्तुनः स्वस्तिर्मानुषेभ्यः ॐऊर्ध्वंजिगातुभेषजंशन्नोअस्तुद्विपदेशंचतुष्पदे ॐनमोब्रह्मणे नमोऽस्त्वग्नये नमः पृथिव्यैनमओषधीभ्यः नमोवाचेनमोवाचस्पतयेनमोविष्णवेमहतेकरोमि इमामृचंत्रिः पठेत् भद्रंनोअपिवा तयमनः ॐशांतिः शांतिः शांतिःवृष्टिरसिवृश्चमेपाप्मानमृतात्सत्यमुपागांततःसर्वेउत्सृष्टावैवेदाइत्युक्तांजलिस्था न्कुशानाचार्यायदद्युः आचार्यः स्रुवेणप्रायश्चित्ताज्याहुतीर्जुहुयात् तत्रमंत्रः अयाश्चविमदोपाअग्निः पांक्तिः

स्वर्णरेखास्वाहा अग्नामरुद्भ्यइदं स्वादिष्ठय.वैश्वामित्रोमधुच्छंदः पवमानः सोमोगायत्री उत्स. ॐस्वादिष्ठ य
मदिष्ठयापवस्वसोमधारयाइंद्रायपातवेसुतः स्वाहा पवमानायसोमायेदं पतेराजन्मारीचः कश्यपः सोमपवमा
नः सोमः पंक्तिः उत्सर्जे- ॐपतेराजच्छतंहविस्तेनसोमाभिरक्षतः अरातीवामानस्तारन्मोचनः किंचिनामम
दिंद्रायेंद्रोपरिस्रवास्वाहा पवमानायसोमायेदं अग्नेत्वहत्रास्याग्निर्तोग्निस्त्रिष्टुप् उत्स.ॐअग्नेत्वहन्नुपसामूर्धाअस्या
त्रिजगत्वान्नमसोज्योतिषागात् अग्निर्भानुनारुषनास्वगअजातोविश्वासप्रान्यप्राः स्वाहा अग्नयइदं समानी
वआंगिरसः संवननः संज्ञानमनुष्टुप् उत्स. ॐसमानीवआकूतिः समानाहृदयाविवः समानमस्तुवोमनोय
थावः सुसहासतिस्वाहा संज्ञानायेदं स्रुवेणाज्यंदर्व्यामुपस्तीर्य गृहासिद्धामुतन्नरभागतोभूयोनूचानाभिरेवांगुली
भिरवदायदर्व्यामपात्रस्थंहविरभिघार्य यदस्यकर्मणोहिरण्यगर्भोग्निरतिभृतिः स्विष्टकृद्धोमेविनियोगः ॐय
दस्यकर्मणोत्यरीरिचंयद्वान्यूनमिहाकरं अग्निष्टस्त्विष्टकृद्विद्वान्सर्वंस्विष्टंसुहुतंकरोतुमे अग्नयेस्विष्टकृते सुहुतहु
तेसर्वप्रायश्चित्ताहुतीनांकामानांसमर्द्धयिनेसर्वान्नः कामान्समर्धयस्वाहा अग्नयेस्विष्टकृतइदं रुद्रायपशुपतयेस्वा
हा पशुपतयेरुद्रायेदं ततः प्राणायामंकृत्वा पृथ्वीत्यस्यमंत्रस्यमेरुपृष्ठऋषिः कूर्मोदेवता सुतलंछंदः आसनेवि
नियोगः पृथिव्त्वयाधृतालोका देवित्वंविष्णुनाधृता त्वंचधारयमांदेविपवित्रंकुरुचासनं अपसर्पंतुवामदेवो
भतान्यनुष्टुप् भूतोत्सादनेविनियोगः अपसर्पंतुतेभूतायेभूताभुविसंस्थिताः येभूताविघ्नकर्तारस्तेनश्यंतुशिवाज्ञ
या अनेनभूतानुत्सार्य शरावेजलंकुशांश्चाधायाविद्युदसिविध्यमेपाप्मानमृतात्सत्यमुपैमि तज्जलमभिमृश्योप
स्थकृते दर्भगर्भब्रह्मांजलिंविधाय प्रणवादिस्वयमुच्चारयन्नन्यानप्येवमेवोपविष्टान्वाचयेत् प्रणवस्यपरब्रह्मऋषिः
परमात्मादेवता देवीगायत्रीछंदः व्याहृतीनांपरमेष्ठीप्रजापतिः प्रजापतिर्बृहतीगायत्र्यागाधिनोविश्वामित्रः स

रुणौगायत्री उत्स॰ ॐगणानाजगदग्निनावृत्तस्यसीदतंपातंसोमम्‌तावृधास्वाहा मित्रावरुणाभ्यामिदं त्वा
ह्यग्नेगौत्तमोवामदेवोग्निरष्टिः उत्स॰ त्वाह्यग्नेसदसित्समन्यंतोदेवासोदेवमरतिंन्येरिरइतिक्रत्वान्येरिन्ये अ
मर्त्यंयजतमर्त्येष्वादेवद्यादेवंजननंप्रचेतसंविश्वमादेवंजननप्रचेतसंस्वाहा अग्नयइदं धामंतेगौत्तमवामदेवत्रा
पोजगती उत्स॰ ॐधामंतेविश्वंभुवनमधिश्रितमंतः समुद्रेहृद्यं १ तरापुषिअपामनीकेसमिथेपआभतस्तम
श्यामम‌धुमंतंतऊर्म्मिस्वाहा अग्न्यइदं प्रवोध्यात्रेयोवुधगविष्ठिएवाग्निस्त्रिष्टुप् उत्स॰ ॐप्रवोध्याअग्निंसमिधाज
नानांप्रातिधेनुमित्वापतीमुषासंयव्हाइवप्रवयामुज्जिहानांप्रभानवः सिस्रतेनाकमच्छस्वाहा अग्नयइदं गंतान
आत्रेयएत्नपामरुन्मरुतोऽतिजगती उत्स॰ ॐगंतानोपतंयतिपासुशामिश्रोताहवसरक्षेएवपामरुतज्येष्टासोन
पर्वतासोव्योमानिरूपंतस्यप्रचेतसः स्यातदुर्धर्त्तवोनिदः स्वाहा मरुद्भ्यइदं त्वंह्यग्नेवार्हस्पत्योभरद्वाजोग्निस्त्रिष्टप्
उत्स॰ॐत्वंह्यग्नेप्रथमोतास्याधिपो अभावादस्महोतातुसीदषन्नकृणोर्दुष्टसहोविश्वस्मैसहध्यैस्वाहा अग्नयइदं
योनस्वोभरवातः पायुर्देवब्रह्मण्यनुष्टुप् उत्स॰ योनस्वोअरणेयेपश्चनिष्टोजिघादनिदेवास्तसर्वेधूर्वंतुब्रह्मवर्ममांत
रंस्वाहा देवब्रह्मभ्यइदंअग्निनरोमैत्रावरुणिर्वसिष्टोग्निर्विराट् उत्स॰अग्निंनरोदीधितिभिररण्योहस्तच्युतीजनयं
तप्रशस्तं दूरेदृशंगृहपतिमध्वर्युंस्वाहा अग्नयइदं प्रतिचक्ष्यमैत्रावरुणिर्वासिष्टइंद्रासोमावनुष्टुप्त्स॰ ॐप्रतिचक्ष्व
विचक्ष्वेंद्रश्चसोमजागृतं रक्षोभ्योवधमस्यतमशनिंपाजुमद्भ्यः स्वाहा इंद्रासोमाभ्यामिदंमाचित्काण्वः प्रगाथइंद्रोवृ
हती उत्स॰ ॐमाविदन्यद्विशःसनसखायोमारिषण्यतइंद्रमित्स्तोमोदृषणंसचासुतेमुहुरुक्थाचशंसतस्वाहाइंद्रायेदं
अग्नेपाहिकाण्वःसौभरिरग्नामरुतोनुष्टप्उत्स॰ अग्नेपाहिमरुत्सखारुद्रेभिःसोमपीतयेसोभर्याउपसुष्टुतिमादाय

श्रद्धायइदं ॐमेधायैस्वाहा मेधायइदं प्रज्ञायैस्वाहा प्रज्ञायइदं ॐधारणायैस्वाहा धारणायइदं ॐसदस
स्पतयेस्वाहा सदस्पतयइदं ॐअनुमतयेस्वाहा अनुमतयेइदं ॐछंदोभ्यऋषिभ्यःस्वाहा छंदोभ्यऋषि
षिभ्यइदं आज्याहुत्यंतेचतुरवत्यप्याचार्य्यः पंचावतिनंशिष्यमामंत्र्य विंशतिकृत्वः पंचावतंकुर्वीत शि
ष्टाचारश्चेत्थंपंचावतिनउत्थायाचार्य्यः स्वयंचप्रसूतइतिमंत्रेणनिवेदयंति प्रसूनोभक्षमकरंचरावपिस्तोमंत्र
यमः सूरिरुन्मृजेसुतेसातेनपद्यागमंवांप्रतिविश्वामित्रजमदग्नीदमे ततः स्रुवेणस्रुच्याज्यमुपस्तीर्य गृहसि
द्धान्नमध्यादंगुष्ठमध्यमानामिकाभिरुदगग्राभिर्नखसंस्पर्शनमकुर्वन्नववदायदर्व्यामर्प्य ततोन्नपूर्वार्धात् पार्श्वे
मार्धाभिस्तथैवावदायदर्व्याप्यपात्रस्थमन्नमभिघार्य दर्वीस्थमावर्त्तंचाभिघार्य अग्निमीळेविश्वामित्रोमधु
छंदोऽग्निर्गायत्री उत्सर्जनप्रधानगृहेंसिद्धान्नहोमेविनियोगः ॐअग्निमीळेपुरोहितंयज्ञस्यदेवमृत्विजं हो
तारंरत्नधातमंस्वाहा अग्नयइदंनममेतिसर्वत्रत्यागमाचार्यएवकुर्य्यात् प्राक्संस्थान्युदकसंस्थानिचावदाना
निजुहुयादितिजयंतः कुसुंभकोमैत्रावरुणिरगस्त्योप्तृणसूर्या अनुष्टुप् उत्सर्जनप्र; ॐकुसुंभकस्तदब्रवी
द्गिरेः प्रवर्त्तमानकः वृश्चिकस्यारसंविषगरसंवृश्चिकतेविषंस्वाहा अप्तृणसूर्येभ्यइदं त्वमग्नेशौनकोगृ
त्समदोग्निर्जगती उत्सर्जन. ॐत्वमग्नेद्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि त्वंवनेभ्यस्त्वमोषधीभ्य
स्त्वंनृणांनृपतेजायसेशुचिःस्वाहा अग्नयइदं ॐआवदञ्छौनकोगृत्समदः शकुंतोजगतीउत्सः आवदंस्त्वं
शकुनेभद्रमावदत् त्वष्णीमासीनः सुमतिंचिकिद्धिनः यदुत्तमंवदासिकर्करिर्यथावृहद्वदेमविदथेसुवीराः स्वाहा
शकुंतायेदं सोमस्यमागाथिनोविश्वामित्रोऽग्निस्त्रिष्टुप् उत्स. ॐसोमस्यमानवसवंक्ष्यग्नेवह्निंचकर्थ विद
थेयजध्यैदेवांअच्छादीद्ययुंजेअद्रिंशमायैअग्नेतवंजुषस्वाहा अग्नयइदं गृणानामाभार्गवोजमदग्निर्मित्राव

ब्र०र०
श्रावण
३४

द्भिस्तूष्णीं उत्पूतपवित्रे अद्भिः प्रोक्ष्याग्नौ प्रहरेत् अथाग्नेः पश्चात्परिस्तरणाद्बहिर्भुवं प्रोक्ष्य तत्र बर्हिः सन्नहनीं र
ज्जुमुदगग्रां प्रसार्य तदुपरि बर्हिः प्रागग्रमुदगपवर्गमविरलमास्तीर्य तस्मिन्नाज्यपात्रं निधाय दक्षिणकरे स्रुक्स्रुवौ गृ
हीत्वा सव्येन कांश्चिद्दर्भानादाय सहैवाग्नौ प्रताप्य स्रुचं निधाय दक्षिणहस्तेन स्रुचस्य बिलमग्रस्तु पृष्ठमभ्या
हममग्रतः आरभ्य पृष्ठतो यावदुपरिष्टाद्बिलं भवेत् कुशानां मूलतो दंडमेकैकं त्रिर्मृजीत वै प्रोक्ष्य प्रताप्य चासाद्य बर्हि
ष्युत्तरतो न्यसेत् एवमेव दर्वीमपि संमृज्य तान्कुशान् कृतसमान् प्रोक्ष्याग्नौ प्रहरेत् ततो गृहसिद्धान्नमग्न्याज्य
योर्मध्येन नीत्वा आज्याद्दक्षिणतो बर्हिषि सांतरमासाद्याभिघार्याग्निं गंधादिभिरभ्यर्चयेत् विश्वानि न इतीति सूण
मात्रेयो वसुश्रुतोऽग्निस्त्रिष्टुप् द्वाभ्यामर्चने त्योपस्थाने विनियोगः विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिंधुन्न नावा दुरितानि
पर्षि अग्ने अत्रिवत् नमसा गृणानोस्माकं बोध्यविता तनूनां यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानो मर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि जातवेदो
यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमश्यां यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनं अश्विनं सपुत्रिण
वीरमंतं गोमंतं रयिं नशते स्वस्ति आद्यमंत्राभ्यामष्टसु दिक्ष्वर्चयेदष्टभिः पदैः अंत्योपस्थानं आत्मानं चालं
कृत्य हस्तं प्रक्षाल्य इध्मबंधनरज्जुमिध्मस्थाने निधाय पाणिनेध्ममादाय मूलमध्याग्रेषु स्रुवेण त्रिरभिघार्य अयं
ते वामदेवो जातवेदा अग्निस्त्रिष्टुप् इध्महवने विनियोगः अयं त इध्म आत्मा जातवेदस्तेनेध्यस्व वर्धस्व चेद्ध वर्धय
चास्मान्प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन समेधय स्वाहा जातवेदसेऽग्नय इदं न मम ततः स्रुवेणाज्यं गृहीत्वा
वायव्यदिशमारभ्याग्नेयीदिक्पर्यंतमाज्यधारामाहरेत् तथैव नैर्ऋतीं दिशमारभ्यैशानीपर्यंतं जुहुयात् प्रजापतिं मन
साध्यायन् स्वाहेति जुहुयात् उभयत्र प्रजापतय इदं न मम ततोऽग्नये स्वाहा अग्नय इदं उत्तरतः सोमाय स्वाहा सोमा
येदं दक्षिणतः ततः सावित्र्यादिनवभ्यः सावित्र्यै स्वाहा सावित्र्या इदं ॐ ब्रह्मणे स्वाहा ब्रह्मण इदं ॐ श्रद्धायै स्वाहा

उं। भूर्भुवः स्वः स्वाहा प्रजापतयइदंनमम अग्निंपरिसमूह्य परिस्तृणीयात् अग्नेरष्टांगुलपरिमिते
देशेऐशानींदिशमारभ्यदाक्षिणांसमंतात्सोदकेनपाणिना त्रिः परिमृज्य दर्भैर्दशांगुलमितेदेशेप्राच्यादिषुपरि
स्तृणीयात् तत्रप्राच्यांप्रातिचयांचोदगग्रादर्भाअवाच्यामुदीच्यांचप्रागग्राः पूर्वपश्चात्परिस्तरणमूलयोरुपरिद
क्षिणपरिस्तरणं उपरिपरिस्तरणंतु तदग्रयोरधस्तात् एकैकस्यांदिशिचत्वारएवषोडश उत्तरतः पात्रासाद
नार्थं कांश्चित्प्रागग्रान्दर्भानास्तृणीयात् अग्नेरैशानतास्त्रिरंभसापरिषिच्यदक्षिणसव्यपाणिभ्यांक्रमेणचरुस्था ली
प्रोक्षण्यौदर्वीस्रुवौ प्रणीताज्यपात्रेइध्मावार्हिषी इतिद्वंद्वंप्रक्ष्याल्यासादयेत् ततःप्रोक्षणीपात्रमुत्तानीकृत्वा त
त्रानंतर्गर्भितसाग्रसमस्थूलप्रादेशमात्रेकुशद्वयरूपेउत्तराग्रेपवित्रेनिधाय शुद्धाभिरद्भिस्तत्पात्रंपूरयित्वा गंधपु
ष्पादिक्षिप्त्वा अंगुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यामुत्तानाभ्यांपाणिभ्यामुदगग्रेपृथक् पवित्रेधृत्वा अपस्त्रिरुत्पूयपात्राण्यु
त्तानानिकृत्वा इध्मग्रंथिंविस्रस्य सर्वाणित्रिःप्रोक्षयेत् प्रणीतापात्रमग्नेःप्रत्यङ्निधाय तत्र पवित्रेनिधायोत्पू
ताभिरद्भिः पूरयित्वा गंधपुष्पादिनिःक्षिप्य पूर्णपात्रंपाणिभ्यामादायाग्नेः प्रादक्षिण्येननासिकाग्रंनीत्वाग्नेरुत्तर
तोदर्भेषुनिधायपवित्रेगृहीत्वान्यैर्दर्भैराच्छादयेत् गृहासिद्धान्यद्रव्यं चरुस्थाल्यामादाय तेपवित्रेआज्यपात्रेनिधाय
तत्पवित्रपुरतःसंस्थाप्य तस्मिन्नाज्यमासिच्याग्नेरंतःस्थितांगारान्भस्मनासहाग्नेरुदक्परिस्तरणाद्बहिर्निरूह्य ते
ष्वाज्यपात्रमधिश्रित्य ज्वलतादर्भोल्मुकेन प्रज्वाल्यांगुष्ठपर्वमात्रं प्रक्षालितंदर्भाग्रद्वयमाज्येप्रक्षिप्य पुनर्ज्वल
तातेनैवदर्भोल्मुकेन सिद्धान्नद्रव्येण सहाज्यं त्रिःपर्यग्निकृत्वा तदुल्मुकमपास्यापः स्पृष्ट्वाज्यपात्रंतुविकर्षन्नुदगु
द्वास्यांगारानग्नौप्रत्यस्यापःस्पृष्ट्वा तत्रस्थमेवाज्यं सवितुष्ट्वाहिरण्यस्तूपः सविताग्नुरणिक्आज्यस्योत्पवने
विनियोगः सवितुष्ट्वाप्रसवउत्पुनाम्याच्छिद्रेणपवित्रेणवसोःसूर्यस्यरश्मिभिः इतिमंत्रेणैकश्रुत्योच्चारितेनैकंवारे

ग्नइहहोतानिषीदादब्धः सुपुरएताभवानः अवतांत्वारोदसीविश्वमित्वेयजामहे सौमनसायदेवान् जुष्टो दमूनाअतिथिर्दुरोणइमन्नोयज्ञमुपयाहिविद्वान् विश्वाअग्नेअभियुजोविहत्याशत्रूयतामाभराभोजनानि इत्य क्षतैरावाह्य व्याहृतीनांपरमेष्ठीप्रजापतिः प्रजापतिर्बृहती अग्निप्रतिष्ठापनेविनियोगः ॐभूर्भुवः स्वः अग्निंपावकनामानं प्रतिष्ठापयामीतिप्रतिष्ठाप्य प्रोक्षितेंधनानिनिक्षिप्य वेणुधमन्याप्रबोध्य ध्यायेद्देवं च त्वारिशृंगावामदेवोग्निस्त्रिष्टुप्अग्निमूर्तिध्यानेविनियोगः ॐचत्वारिशृंगात्रयोअस्यपादाद्वेशीर्षेसप्तहस्तासोअस्य त्रिधाबद्धोवृषभोरोरवीतिमहोदेवोमर्त्यांआविवेश समहस्तश्चतुःशृंगः सप्तजिह्वोद्विशीर्षकः त्रिपात्प्रसन्नव दनः सुखासीनः शुचिस्मितः स्वाहांतुदक्षिणेपार्श्वेदेवींवामेस्वधांतथा बिभ्रद्दक्षिणहस्तैस्तुशक्तिमन्नंस्रुचं स्रुवं तोमरंव्यजनंवामेघृतपात्रंचधारयन् आत्माभिमुखमासीनएवंरूपोहुताशनः एवंध्यात्वासमिद्द्वयमादा यअस्मिन्क्रियमाणोत्सर्जनहोमेदेवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंकरिष्ये अस्मिनन्वाहितेऽग्नौ जातवेदसमग्निमिध्मेन प्रजापतिंचाघारदेवते आज्येनाग्नीषोमौचक्षुषीआज्येनात्रप्रधानं सावित्रींब्रह्माणंश्रद्धांमेधांप्रज्ञांधारणांसदस स्पतिं अनुमतिंछंदांसृषीन् एताः प्रधानदेवता आज्यद्रव्येण पुनरत्रप्रधानं अग्निंअसृणसूर्य्यम् अग्निं शकुंतंअग्निंमित्रावरुणौअग्निंअपः अग्निंप्रजापतिं देवंब्रह्माणं अग्निंइंद्रासोमौ इंद्रंअग्निंमरुतः पवमानं सो मं अग्निंसंज्ञानं एताः प्रधानदेवतागृहसिद्धान्नद्रव्येण स्विष्टकृतमग्निमिध्मसन्नहनेन रुद्रमयासमग्निं देवान्विष्णुमग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिं चैताः प्रायश्चित्तदेवता आज्येन ज्ञाताज्ञातदोषनिवर्हणार्थं त्रिवारमग्निं मरुतश्चाज्येनसांगोपांगेनकर्मणासद्योयक्ष्ये व्याहृतीनांपरमेष्ठीप्रजापतिर्बृहती अग्न्याधानसमिद्धोमेविनियोगः

सहाधिकार इति तदुभयमप्यभुक्तवांतिमैवत्युपेक्षणीयं नचकुलायदृष्टांतेनसमाध्यानमप्युचितम् वसिष्ठशौन
कादिगोत्रोत्पन्नेनपुरोहितेनसहैवराज्ञोधिकारंप्रतिपादयतोवचनस्योपपत्तौ सत्रवत्कुलायेपिप्रपाजगोचरमिन्नक
ल्पार्हाणां सहाधिकारकल्पनानुपपत्तेः सोमचमसाकलचमसार्हत्वेनभिन्नकल्पयोर्विप्रक्षत्रिययोः सहाधिकार
प्रतिपादकाज्ञयाचास्याधिकरणस्य तुल्यकल्पयाधिकाराधिकरणवशादलंसभवत्पाल्यालोकायितुमुचितंविद्वद्भिरि
ति अथात्रकर्त्तव्यमुच्यते कार्ष्णाजिनिः उपाकर्मणिचोत्सर्गेयथाकालंसमेत्यतु ऋषीन्दर्भमयान्कृत्वापूजयेत्त
र्पयेत्ततइति व्यासः ऋषीणामर्चनंपूर्वंकर्त्तव्यंचनिवीतिनेति कार्ष्णाजिनिः वेदारंभणतःपूर्वंसक्तुप्राशनतः परं
नवयज्ञोपवीतानिदध्याद्वैधारयेत्ततइति गालवः कृत्वायज्ञोपवीतानिनवानिवसुधाधिप हुत्वाग्नौगुरवेदत्त्वापितृभ्यो
धारयेत्ततइति पितृभ्यइत्यत्रापिदत्त्वेत्यनुषज्यते वायवीये उपाकर्मणिविप्रेभ्योदद्याद्यज्ञोपवीतकं आयुष्मान्
जायतेतेनकर्मणामानवोभुवि ब्रह्मचारिणोविशेषः कालादर्शे मौंजीयज्ञोपवीतंचनवंदंडंचधारयेत्] अजिनंकटि
सूत्रंचनवंवस्त्रंतथैवच अत्रविशेषः कारिकायां पश्चादग्रेषुदर्भेषुप्रागग्रेषुपविश्यच आसिच्यापः शरावादौ
दर्भास्तत्रनिधायच प्रागग्रदर्भगर्भास्तेकुर्युर्ब्रह्मांजलीस्तथा सव्याहृतिंजपंत्युच्चैः सावित्रींब्रह्मयज्ञवत् त्रिरभ्यसे
त्पुरोंकारंव्याहृतीश्चात्रकर्मणीति गोभिलः उत्सर्जनंचवेदानामुपाकरणकर्मच अकृत्वावेदजप्येनफलंनाप्नोतिमान
वःअतएवचोपाकर्मोत्सर्जनयोर्नित्यत्वमित्युपाकर्मकालनिर्णये अथोत्सर्जनप्रयोगःआचार्यआचम्यप्राणानायम्य
देशकालौसंकीर्त्य अधीतानांछंदसामाप्यायनद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंएभिर्ब्राह्मणैः सहअंतरितमुत्सर्जनाख्यंक
र्मकरिष्ये तदंगंहोमंकर्तुंस्थंडिलादिकरिष्ये स्थंडिलमुपलिप्योल्लिख्याभ्युक्ष्य कलशमाग्नेय्यां निरस्यपाणिंप्र
क्षाल्य एह्यग्नेराहुगणोगौतमोग्निस्त्रिष्टुप् जुष्टोदमूनाआत्रेयोवसुश्रुतोग्निस्त्रिष्टुप्अग्न्यावाहनेविनियोगः ओंएह्य

रेण ब्रह्मचारिकल्पेनब्रह्मचारिधर्मैरित्यर्थः स्वाध्यायकाले विहितायेधर्माः मधुमांसस्त्रीगमनखट्वादि वाशयनादिवर्जनादयः तैर्युक्तोधीयीतसमावृत्तः मेखलादयस्तुनभवंति अस्वाध्यायधर्मत्वात् इतरेब्रह्म चारिणइत्यर्थः अत्राध्ययने ब्रह्मचारिणमपि प्रवृत्त्यर्थमिदं इतरथासमावृत्तानामेवेतिशंकास्यात्समावृत्तोजायां गच्छेदित्येकआहुः ऋतावेवगच्छेन्नाऋताविति वेदव्रतानिवापारंनीत्वाह्युभयमेवेचेत्यादिश्रुतिरपिवेदसमाप्त्यभ वेपिसमावर्त्तनविधानेन गृहस्थानामपिवेदाध्ययनसूचनाच्च अत्रचसायुज्यकामयोराजपुरोहितयोः कुलायय ज्ञइवाध्येष्यमाणोध्य।प्यैरन्वारब्धइत्याश्वलायनसूत्राच्चतुरवतपंचावताख्यभिन्नकल्पनायामप्यधिकारः अत्रापि समानकल्पयोरेवाधिकारोस्त्विति चेन्नएतदधिकरणस्यतुल्यकल्पादिकाराधिकरणापवादतायाभाष्य।दौप्रतिपादित त्वात् स्मृतिकौस्तुभेतु प्रधानभूतोप्याचार्योबहुभिरपिचतुरवतिभिः सहोपाकर्मकुर्वन् एकस्या।पिजामद ग्न्यस्यानुरोधेनपंचावतमेवकुर्यात् आग्रयणेजघन्येएवंद्यावापृथिव्यनुरोधेनमुख्यानेकेंद्राग्न्यादीनांप्रसूमपानियम साधकतयाद्वादशाध्यायोक्तस्यकांस्यभोजिन्यायस्यप्रकृतेपितुल्यत्वात् उक्तंहिचतुरवतिनंप्रत्य।पिपा।क्षिकपंचावत। नुष्ठानं कात्यायनेनतस्याद्विरवतित्रिर्जामदग्न्यानां सर्वेषांचोभयविरोधादितिव्याख्यातंचैतत् कर्काचार्येदेवया।ज्ञिकैः स्वशाखांतरेपंचावतंजमदग्नीनामित्युक्तेस्तेषांपंचावतमेव अन्येषांचतुरवतंपंचावतंवेतिसत्यामप्यत्राव्यवस्थितवि कल्पप्रसक्तौजामदग्न्यानुज्ञयैवाजामदग्न्यंशर्कांकुर्यात् अथजामदग्न्योमामंत्र्यमंचावतंकुर्वीतेत्यापस्तंबोक्तेः अत एवतनूनपान्नराशंसयो।रिवचतुरवतपंचावतयोर्व्यवस्थाभावात् अजामदग्न्यानांजामदग्न्यैः सहानाधिकारशंकाते नराजपुरोहितौसायुज्यकामौयजेतामितिवचनात् कुल।ययज्ञइवोपाकर्मणिचोत्सर्गइतिका।एर्णाजिनिवचना।दिहा।पि

पौर्णमास्यामिदंकार्यमित्याहुः मदनरत्नस्तु पर्वण्यौदयिकइतिवचनस्यबह्वृचपरिशिष्टत्वेनतान्प्रत्येवकर्मविधा
तुंप्रवृत्तत्वाद्बह्वृचाःश्रावणेकुर्य्युरित्यनने बह्वृचकर्तृकउपाकर्मणिश्रवणान्वितकालेविहितेकालिकापुराणादौप्राश
स्त्यपूर्वकंयजुर्वेदादिविशेषमनुपादायसामान्येनविहितं हितंयदौदयिकं पर्वतद्बह्वृचैः कर्मानुष्ठानयोग्यौदयिक
पर्वलाभेप्राशस्त्यबुद्ध्याश्रवणापरित्यागेन मायाहीत्येतदर्थं धनिष्ठांप्रतिपद्युक्तामित्यादिवाक्यप्राप्तौदयिकपर्वणो
यजुर्वेदिसंबंधिपर्वण्यौदयिकेकुर्य्युः श्रावणंतैत्तिरियका इतिवाक्यंप्रतिपादयतीत्येतदनुवादकं अनुवादस्यच
प्राप्त्यधीनत्वादौदयिकपर्वप्राप्तेश्च यजुर्वेदिमात्रसाधारणत्वात्तदनुवादवाक्यगततैत्तरीयपदस्य यजुर्वेदिमा
त्रोपलक्षकत्वात् श्रावणीदुर्गनवमीतिवाक्यस्य पवित्रारोपणादौचरितार्थत्वाच्च सर्वैरपियजुर्वेदिभिरौदयिकेपर्व
ण्युपाकर्मकर्त्तव्यमित्याह स्मृतिकौस्तुभेतु तैत्तिरियशब्दस्यप्रसिद्धार्थबाधप्रसंगात् गोभिलवाक्यस्य बह्वृचा
न्प्रतिश्रवणविधानमात्रपरत्वेन नेतुमशक्यत्वाच्च अथतदपिसामगामितिस्तुतिमात्रविधिपरमितिचेत् नहोल।
धिकरणेस्मृतीनांगृह्यग्रंथानांचाध्यापनव्यवस्थयाप्रामाण्यव्यवस्थानाप्राप्तांदूरीकृत्य सर्वान्प्रतिप्रामाण्यस्यस्थ।
पितत्वेनतत्परिशिष्टतत्तच्छाखीयपुरस्कारेणप्रवृत्तविधेर्विवक्षामंगीकृत्येतरशाखीयान्प्रति प्रतीयमानविध्यविवक्षां
गीकारस्यानिर्हेतुकत्वादिति इदं ब्रह्मचारिगृहस्थवनस्थैस्त्रिभिरपि कार्यं अतएव नारायणवृत्तौ अथातोध्या
योपाकरणमितिसूत्रव्याख्यानेयस्माद्ब्रह्मव्रताध्ययनंनित्यंअतउपाकर्मावश्यकमित्यादिना ब्रह्मयज्ञांगनायुक्तं अ
तएवजीर्णप्रयोगरत्ने गोभिलः उपाकर्मोत्सर्जनंचवनस्थानामपीष्यते धारणाध्ययनांगत्वाद्गृहिणांब्रह्मचा
रिणामिति ननुगृहस्थस्यसमावर्त्तनोत्तरं ग्रहणाध्ययनांगतयावाएतस्यकर्मणो ऽनुष्ठान कथंयुक्तमितिचेत् उ
च्यते समावृत्तोब्रह्मचारिकल्पेनयथान्यायामितरेजायामपीत्येके इत्याश्वलायनसूत्रे व्याख्यातंह्येतादित्थंवृत्तिका

कीग्राह्यानान्यदौदयिकीभवेदितिगार्ग्यवचनंलिखित्वा उदयेसंगवस्पर्शेश्रुतौपर्वणिवार्कभे कुर्युर्नभस्युपाकर्म ऋग्यजुःसामगाःक्रमादितिवचनांतरमपिलिखितं स्मृतिकौस्तुभेतु पृथ्वीचंद्रोदयोदाहृतवचनेसंगवस्पर्शग्रहणात्संगवैकदेशव्याप्तिः प्रतीयते निगमवाक्येतुषण्मुहूर्त्तकइतिपूर्णभागद्वयव्याप्तिः तदधिकव्याप्तिरपि गार्ग्यवचनात्प्रतीयते एषांवचसांयथाश्रुतार्थ परत्वे संभवति नान्यतरस्यानुवादत्ववक्तुमुचितं नापिविकल्प परत्वंतस्याष्टदोषदुष्टत्वात् अनेकश्रुतिकल्पनाप्रसंगाच्च किंतुयेषांशाखिनांषण्मुहूर्त्तसाध्यमेवोपाकर्मतान्प्रति षण्मुहूर्तव्याप्तिरेवाग्राह्यत्वनियामिकाएवमितरे अपिव्याप्तीतितच्छाखिनांप्रतिग्राह्यत्वनियामकेबोध्ये अतएव स्फुटस्मृत्यर्थसारोक्तिः तिथिखंडेसत्युदयव्यापिनीप्रयोगपर्याप्तितिथिरूपाकरणेग्राह्येति एवंचनोक्तवचनेषुक्पिस्वार्थत्यागः नाप्यनेकश्रुतिकल्पनाप्रसक्तिः सर्वेषांकर्मकालव्यापिशास्त्रप्रपंचकरूपत्वादितिसिंहाभट्टीये श्रावणःश्रवणंपर्वसंगवस्पृग्यदाभवेत् तदेवौदयिकंकार्यंनान्यदौदयिकंभवेदिति निर्णयसिंधौतु उदयव्यापिनित्यैवविष्णवर्क्षेघटिकाद्वयं तत्कर्मसफलंज्ञेयं तस्यपुण्यंत्वनंतकमितिगार्ग्यवचनविरोधा देतानिवचनानिप्राशस्त्यमात्रपराणीत्युक्तं परमार्थतस्तु वहूनांवचनानांप्राशस्त्यपरत्वस्यानुचितत्वादेकस्योदयव्यापिनीतिगार्ग्यवचनस्यैववैश्वानराधिकरणन्यायेन षण्मुहूर्त्तात्मककालावयवमुहूर्त्तात्मककालस्तुतिद्वाराषण्मुहूर्त्तात्मकपूर्वोक्तकालस्तावकत्वंयुक्तमितिप्रतिभाति हेमाद्रिमदनपारिजातादयस्तु पर्वण्यौदयिकेकुर्य्युःश्रावणंतैत्तिरायकाः बह्वृचाःश्रवणेकुर्य्युः ग्रहसंक्रांतिवार्जितइतिवाक्ये तैत्तिरीयकग्रहणात्तैरेवौदयिकेकार्यं धानिष्ठाप्रातिपद्युक्तामितिगृह्यपरिशिष्टवाक्ये सामान्येन श्रुतोपियजुः शब्दएतद्वचनानुरोधेन तैत्तिरीयकपरः अतो वाजसनेयिभिः श्रावणीदुर्गनवमीतथादुर्गाष्टमीचया पूर्वविद्धातुकर्त्तव्याशिवरात्रिर्वलेर्दिनमितिवचनात्पूर्वविद्ध

दमनारोपेलिखितवचनात् यज्ञोपवीतंकर्त्तव्यंश्रावणे

दावपिकार्य्यं उपाकर्मोत्सर्जनंचपवित्रदमनार्पणामिति प्रथमारंभस्तुनभवति गुरु

गुरुशुक्रयोः मौढ्येपिवार्धकेवाल्येनित्यवत्कर्मनोदित मितिस्मृतिसारसमुच्चयाच्च प्रथमोपाकृतिर्नस्यात्कृतंकर्म्मवि

भार्गवयोर्मौढ्येबाल्येवावार्धकेपिवा तथाधिमाससंसर्पमलमासादिषुद्विजाः द्वितीयादिप्रयोगोपित्र्प्रधिमासे उत्कर्ष

नाशकृदितिसंग्रहवचनात् अत्रआदिशब्देनसिंहस्थगुर्वाणांदिग्रहणं कात्यायनेनोक्तेश्च यतु दुशह

बालवृद्धौस्यादुपाकर्मादिकर्माणि अभिषेकादिवृद्धानांनतुकर्षौयुगादिष्विति इतिऋष्यशृंगवचनं तत्सामगविषयं

रासुनोत्कर्षश्चतुर्ष्वपियुगादिषु उपाकर्मणिचोत्सर्गेह्यतद्दिनचतुष्टय एतानिहस्तश्रवणपर्वादिनद्वयेपिकर्मकालप्राप्ता

तेषांसिंहार्कोपजीवनेनविहितस्योपाकर्मणोग्रिममासेसंभवात् श्रावणंकर्मकुर्वीरन्ऋग्यजुः

वौदयिकानिग्राह्याणि उक्तंगृह्यपरिशिष्टे धनिष्ठाप्रतिपद्युक्तंत्वाष्ट्रमृक्षसमन्वितं संवत्सरकृतोध्यायस्तत्क्षणादेवनश्यति धनिष्ठा

सामपाठका इतिव्यासः श्रवणेनतुयत्कर्मउत्तराषाढसंगतं निगमे ग्रहयोगोगुरुर्हंतिसंक्रांतिःशिष्य

संयुतंकुर्यात्श्रावणंकर्मयद्भवेत् तत्कर्मसफलंविंद्यादुपाकरणसंज्ञितं कालिकापुराणे चतुर्द

घातिनी तपोहंत्युत्तराषाढाउपाकर्मणिवैष्णवे धनिष्ठामिश्रितेकार्यमुपाकरणसंज्ञितं

श्यांसमुत्पन्नावसुरौमधुकैटभौ वेदान्स्वीकुर्वतःपद्मयोनेस्तौजहृतुःश्रुतीः हत्वातावसुरौदेवः पातालतलवासिनौश्र।

हत्यताःश्रुतीस्तस्मैमददौलोकगुरुःस्वयं अभूच्छ्रुध श्रुतिर्ब्रह्मापर्वण्यौदायिकेपुनः अतोभूतयुतेतास्मिन्नोपाकरणमि

ष्यते आसुरंवर्जयेत्कालंवेदाहरणशंकयेति औदायिकानिचपर्वादीनिप्रातःसांगवात्मकषण्मुहूर्त्तव्यापीनिग्रा

ह्याणि श्रावण्यांप्रौष्ठपद्यांवाप्रतिपत्षण्मुहूर्त्तकैः विद्वास्याच्छंदसातत्रोपाकर्मोत्सर्जनंभवेदितिनिगमवचनात्

पर्वग्रहणंहस्तश्रवणयोरप्युपलक्षणं अतएवपृथ्वीचंद्रोदये श्रावणीपौर्णमासीतुसंगवात्परतोयदितदैवोदयि

अ०१०
श्रावण
३०

विद्यमानः अर्धरात्रादधस्ताच्चेत्संक्रांतिर्ग्रहणंतथा उपाकर्मनकुर्वीतपरतश्चेन्नदोषकृत् इतिमदनरत्नधृतगा
र्ग्यवचनात् यद्यर्धरात्रादर्वाक्स्याद्ग्रहःसंक्रांतिरेवतु नोपाकर्मतदाकुर्याच्छ्रावण्यांश्रवणेपिचेतिशास्त्रांतराच्च
बह्वृचःश्रवणेकुर्य्युर्ग्रहसंक्रांतिवर्जिते इत्यादौश्रवणादिसामानाधिकरण्येनग्रहणादिपर्युदासश्रवणाच्चयानितुत्रयो
दश्यादितोवर्ज्यंदिनानानवकंध्रुवं मांगल्येषुसमस्तेषुग्रहणेचंद्रसूर्ययोः तथाद्वादश्यादितृतीयांतोवेधइंदुग्रहे
स्मृतः एकादश्यादिकःसौर श्चतुर्थ्यंतःप्रकीर्तितः खंडग्रहेतयोःप्रोक्त उभयत्रदिनत्रयमित्यादीनितुपौर्णमासी
व्यतिरिक्तदिनानामपिदोषत्वप्रतिपादकानिवचनानि तान्युपाकर्मादिव्यतिरिक्तकर्मविषयाणि नित्यैनैमित्ति
केजप्येहोमयज्ञक्रियासुच उपाकर्मणिचोत्सर्गेग्रहवेधोनविद्यत इतिवाक्येन उपाकर्मणिवेधदोषाभावस्यो
क्तत्वात् पर्वणिग्रहणेसतिपूर्वत्रिरात्रादिवेधाभाववक्तुमिदं तेनपर्वणिग्रहणेपि चतुर्दश्यांश्रवणेकार्य
मितिहेमाद्रिःयदापिगौणकालेपिऔषधिप्रादुर्भावाभावः ग्रहसंक्रांतियोगोवानिमित्तांतरेणकेनचिदनयतिर्वाभव
तितदावर्षर्तुमध्ये यदाकदाचित्कार्यंनतुश्रावणसंबंधनियमः तदुक्तंशौनकेन तद्वार्षिकमित्याचक्ष्यतइति वर्षा
सुभवंवार्षिकमित्यर्थः अतएवबह्वृचकायाम् आवृष्ट्यौषधयस्तस्मिन्मासेतुनभवंतिचेत् तदाभाद्रपदेमासिश्र
वणेनतदिष्यतइति गोभिलः प्रौष्ठपदींहस्तेनोपाकरणमिति प्रौष्ठपदींप्राप्येतिशेषः वसिष्ठोपि स्थितेरवावु
पाकर्मकर्त्तव्यंसिंहयुक्तके इतिवचनंतुनर्मदोत्तरभागविषयं नर्मदोत्तरभागेतुकर्त्तव्यंसिंहपुराणोक्तकं कर्कटेसं
स्थितेभानावुपाकुर्य्यात्तुदक्षिणइतिवचनात् कथंतर्हिनर्मदोत्तरभागगतानांशिष्टानांकर्कटस्थेरवावुपाकर्मानुष्ठा
नं अत्रकेचित् अस्यवचनस्यसामगविषयत्वात्तद्व्यतिरिक्तानांकर्कस्थेपिसूर्येनदोषइत्याहुः अन्येतुसामगविषय
त्वस्यायुक्तत्वादेतस्यवचनस्यप्राच्यग्रंथेषुदाक्षिणात्यप्राचीननिबंधेषुचादृष्टत्वादनाकरत्वमाहुः एतच्चशुक्रास्ता

पंचम्यांश्रावणस्यात्विति औषधीनांप्रादुर्भावेश्रावणस्येतिचसर्वत्रसंबध्यतेहस्तेनयुक्तायांपंचम्यामिति स्मृतिचंद्रि
कायां दिनांतरेपिहस्तेनयुक्तइतिहेमाद्रिः एवमेवस्मृत्यर्थसारेपि अत्रेयंव्यवस्थाबह्वृचैरौषधीप्रादुर्भावेसति
शुक्लप्रतिपदादिश्रावणमासस्य श्रवणनक्षत्रेवैदिककर्मत्वात् पूर्वाह्णेउपाकर्मकर्त्तव्यं यजुर्वेदिभिस्तुश्रावण्यां पूर्वा
ह्णेकर्त्तव्यं छंदोगैस्तुसिंहस्थेसूर्येहस्तनक्षत्रे अपराह्णेकर्त्तव्यम् एषांग्रहसंक्रांतिदुष्टत्वेवबह्वृचैःहस्तयुक्ताया
श्रावणशुक्लपंचम्यांकेवलपंचम्यांवाहस्तयुक्तेश्रावणशुक्लतिथ्यंतरेवाकार्य्यं यजुर्वेदिभिर्भाद्रपद्यये षांगृह्येआषाढ्यु
क्तातैराषाढ्यांकार्य्यं वाजसनेयिभिस्तुपंचम्यां तदुक्तंस्मृत्यंतरे उपाकर्मप्रकुर्वीतक्रमात्सामर्ग्यजुर्विदः ग्रहसंक्रां
त्यदुष्टेषुहस्तश्रवणपर्वसु तथा संक्रांतौग्रहणेचैवसूतकेमृतकेतथा गणस्नानंनकुर्वीतनारदस्यवचोयथा अथचेद्दोष
संयुक्तेपर्वणिस्यादुपक्रमः दुःखशोकामयग्रस्ताश्चेतस्मिन्द्विजातयः तथा यदिस्याच्छ्रवणं पर्व ग्रहसंक्रांतिदूषि
तं स्यादुपाकरणंशुक्लपंचम्यांश्रवणस्यतु स्मृतिमहार्णवे संक्रांतिर्ग्रहणंवापियदिपर्वणिजायते तन्मासेहस्तपं
चम्यांकार्यंवाजसनेयिभिरिति अत्रपंचमीतन्मासगतैवगृह्यते नान्यमासगता अप्रकृतत्वात् वाजसनेयिग्रहणं
तेषांगृह्येपंचम्युक्तास्तेषामुपलक्षणं येषांगृह्यसूत्रेपंचमीनोक्ता तेषामोषधिप्रादुर्भावइवश्रवणगतकालस्यग्रहादि
दुष्टत्वेपिभाद्रपदएवोदितश्रवणादिकालेषूपाकर्मोचितं एतद्वार्षिकमित्याचक्षतइत्यादिवाक्यानामौषध्यप्रादुर्भावप
र्वसंक्रांतिदोषोपिभाद्रपदप्रापकतायास्तुल्यत्वात् बौधायनीयानांतुश्रावण्याःपौर्णमास्याग्रहादिदुष्टत्वेआषाढ्यां
तदनुष्ठानमुचितं श्रावण्यांपौर्णमास्यामाषाढ्यांवापाकृत्यछंदांस्यधीयीतेतिबौधायनवचनात् ग्रहसंक्रांति
दोषश्चउपाकर्मसंबंधिन्यहोरात्रेभाव्यार्धरात्रात्पूर्वंनक्षत्रपर्वणो विद्यमानएवदूषकोनान्यथा तथातीतार्द्धरा
त्रात्परतोविद्यमानोदूषकोनतत्पूर्वः नाप्युपाकर्मांगभूततिथिनक्षत्रयोः पूर्वोत्तरकालीनेति तिथ्यंतरेनक्षत्रांतरेवा

व्यापिनीग्राह्या ततोपराह्णसमयेरक्षापोटलिकांशुभामित्युक्तेः दिनद्वयेतद्व्याप्तौअव्याप्तौचपूर्वाग्राह्या श्रावणी
दौर्गनवमीतिवृहद्यमवचनात् स्मृतिकौस्तुभेतु अस्मिन्कर्मण्यौदयिकीतिथिर्ग्राह्या पौर्णमास्यांदिनोदयइत्यु
पक्रमात् उपाकर्मोपलक्षितोत्तरकालताप्रतीतेश्चेतिपूर्वस्यांभद्रासत्वेतूत्तराग्राह्या भद्रायांद्वेनकर्त्तव्येश्रावणीफा
ल्गुणीतथा श्रावणीनृपतिंहंतिपुण्यंदहतिफाल्गुनीतिवचनाच्च अत्रसर्वेषामप्यधिकारः ब्राह्मणैःक्षत्रियैर्वैश्यै
रितिभविष्यवचनात् इतिरक्षाबंधनविधिः ॥ अथोपकर्मकालनिर्णयः तत्रबह्वृचानामुपाकर्मकालमाहाश्वलाय
नः अथातोध्यायोपाकरणमोषधीनांप्रादुर्भावे श्रवणेनश्रावणस्यपंचम्यांहस्तेनवेति ओषधीनांप्रादुर्भावे अकु
रोदयइतियावत् श्रवणसंबंधिन्यांहस्तयुक्तपंचम्यांकेवलपंचम्यांहस्तेवाकर्त्तव्यमितिव्याख्यातारः यजुर्वेदवि
षयेपारस्करः अथातोध्यायोपाकर्मश्रवणेनश्रावण्यांपौर्णमास्यांपंचम्यांहस्तेनवेतिबौधायनः श्रावण्यांपौर्णमा
स्यांवोपाकृत्यछंदांस्यधीयीतेति एवमन्यान्यपियजुर्वेदिकानांगृह्यसूत्राण्युदाहार्याणि छंदोगविषयेगार्ग्यः सिंहे
रवौतुपुष्यर्क्षेपूर्वाह्णेविचरेद्बहिः छंदोगामिलिताःकुर्युरुत्सर्गंसर्वछंदसां शुक्लपक्षेतुहस्तेनउपाकर्मपराह्णिक
मिति अथर्ववेदिनांतूपाकर्मकालउक्तः कौशिकगृह्ये अथर्ववेदस्याध्ययनविधिंवक्ष्यामः श्रावण्यांप्रौष्ठपद्यांवोपाकृ
त्यार्द्धपंचमासानधीयीरन् अर्धमासंवोपाकृत्यक्षपेरन् अहमुत्सृज्यआरंभःश्रावण्यामुक्तपौष्यामुत्सर्गइतिगोभिलः
पर्वण्यौदयिकेकुर्युःश्रावणंतैत्तिरीयकाःबह्वृचाःश्रवणर्क्षेतुहस्तर्क्षेसामवेदिन इति मनुः श्रावण्यांप्रौष्ठपद्यांवाउपाकृ
त्ययथाविधि युक्तःछंदांस्यधीयीतमासान्विप्रोर्द्धपंचमानिति अर्धेनयुतःपंचमोयेषांतेऽर्धपंचमाः शाकपार्थिवादि
त्वादुत्तरपदलोपिसमासः सार्धांश्चतुरोमासानित्यर्थः वृहत्प्रचेताः भवेदुपाकृतिः पौर्णमास्यांपूर्वाह्णएवतु ब्राह्म
णान्भोजयेत्तत्रपित्दनुद्दिश्यदेवता इति याज्ञवल्क्यः अध्यायानामुपाकर्मश्रावण्यांश्रवणेनवा हस्तेनौषधिभावेवा

तथा रतिकामौप्रविन्यस्यगंधाद्यैःसम्यगर्चयेत् सत्कृत्यभोज्यप्रतिमेदद्यात्ताभ्यांसदक्षिणे एवंचतुर्दशाब्दंतु कृत्वाव्रतमनुत्तमं धेनुयुग्मान्वितेदेयंव्रतसंपूर्त्तिहेतवे श्रावणशुक्लचतुर्दश्यां देवीपवित्रारोपणं नारदीये नभःशु क्लचतुर्दश्यांपावित्रारोपणंमतं तत्स्वशाखोक्तविधिनाकर्त्तव्यंद्विजसत्तम शताभिमंत्रितंकृत्वाततोदेव्यैसमर्पयेत् पवित्रारोपणंकृत्वानरोनार्य्यथवादरात् महादेव्याःप्रसादेनभुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् शिवपवित्रमपि तत्रैव कालांतरे आषाढेतुचतुर्दश्यांनभस्यनभसोस्तथा अष्टम्यांचचतुर्दश्यांपक्षयोरुभयोरपि अधिवासनंतुदीपिकायां गोदोहांत रितेकालेपूर्वेद्युर्वाधिवासनमिति अथश्रावण्यांपूर्णिमायां रक्षाबंधनमुपाकर्मच नारदीये अथश्रावणपूर्णायांवे दोपाकरणंस्मृतं याजुषैस्तत्रकर्त्तव्यंदेवर्षिपितृतर्पणं ऋषीणांपूजनंचापिस्वशाखोक्तविधानतः वहूवृचैस्तुच तुर्दश्यांसाभगैर्भाद्रकेकरे रक्षाविधानेनतथाकर्त्तव्यंविधिपूर्वकं सिद्धार्थाक्षतराजिकाश्वविधृतारक्तांशुकारोपि ता कौसुंभेनचतंतुनाथसलिलैःप्रक्षाल्यकांस्येधृता गंधाद्यैरभिपूज्यदेवनिकरान्संप्रार्थ्यविष्ण्वादिकान् बध्नी याद्द्विजहस्ततःप्रमुदितोनत्वाप्रकोष्ठेस्वके ततस्तुदक्षिणांदत्वाद्विजेभ्योध्यायमाचरेत् विसृज्यचऋषीन्सप्त धारयेद्ब्रह्मसूत्रकं रंजितंकुंकुमाद्यैस्तुनवीनंनिर्मितंस्वयं शक्त्यासंभोज्यविप्राग्र्यानेकभक्तंसमाचरेत् कृतेह्य स्मिन्व्रतेविप्रवार्षिकंकर्मवैदिकं विस्मृतंविधिहीनंचनकृतंतुकृतंभवेत् इत्यभिधानादत उपाकर्मणिरक्षाबंधादि कर्मयथाविधानमाचरंतिशिष्टाः अथश्रावणीकृत्यं तत्ररक्षाबंधनंकार्य्यं तदुक्तंमदनरत्नेभविष्योत्तरे युधिष्ठिर उवाच सर्वरोगोपशमनंसर्वाशुभविनाशनं सकृत्कृतेनाब्दमेकंयेनरक्षान्वितोभवेत् श्रीकृष्णउवाच शृणुपां डवशार्दूलइतिहासंपुरातनं इंद्राण्यायत्कृतंपूर्वंशक्रस्यजयवृद्धये देवासुरमभूद्युद्धंपुराद्वादशवार्षिकं तत्रासुरैर्जि तःशक्रःसहसर्वैःसुरोत्तमः बृहस्पतिसमामंत्र्यइदंवचनमब्रवीत् नस्थातुंचैवशक्तोमिनगंतुंतैरभिद्रुतः सर्वथा

आगच्छभगवन्विष्णोविधिसंपूर्णहेतवे प्रातस्त्वांपूजयिष्यामिसान्निध्यंनियतंकुरु ततोगंधपवित्रंदेवस्यचराचरगु
रोः श्रीविष्णोश्चरणयोर्निक्षिप्य प्रातर्नित्यक्रियांविधाय पुण्याहंस्वस्तिवाचनं विधाय जयशब्दैर्घंटावादित्र
घोषैः पवित्रंसमर्प्यपूजांकुर्यात् प्रथमंज्येष्ठंततोमध्यमंपश्चात्कनिष्ठंनेभिर्मंत्रैः सर्वैर्यथाक्रमेण पूजांकुर्यात् ॐ
वासुदेवायविद्महेश्रीविष्णुंचधीमहि तन्नोदेवः प्रचोदयात् इतिपवित्रदानम् अथवास्वमंत्रैः ततोत्रमहतींपूजां
विष्णोश्चैवप्रसाधिनीं यथाचैवार्चितोदेवोविष्णुरात्माप्रसीदति समंताद्दीपमालाचकर्तव्याविधिनाततः चतुर्वि
धंतथान्नंचनैवेद्यंकारयेद्बुधः पवित्राणिततोदद्यात्स्राक्सुजातेसुशोभनं भक्त्याचैवविशेषेण श्रीधरंपूजयेत्ततः व
स्त्रालंकारविधिनापूजनीयोगुरुर्महान् पूजयित्वागुरुंतत्रपवित्रंधारयेत्ततः अथवा वैष्णवाःसंति तेभ्यस्तांबूला
दिकंदत्वा पूर्णाहुतिमग्नयेपश्चाद्दत्वा श्रीनिवासाय श्रीकृष्णाय कर्म निवेदयेत् मंत्रहीनंक्रियाहीनंभक्तिहीनंतु
केशव यत्पूजितोमयासम्यक् संपूर्णयातुनेध्रुवम् तत उद्वास्य इष्टबंधुभिस्तथाविप्रैर्वा साहतः
सन्नमिष्टमन्नंस्वयंभुंजीत एतत्पूजनकंदिव्यंयेशृण्वंतिद्विजोत्तमाः सर्वपापविनिमुक्तायांतिविष्णोःपरंपदम् यावच्
चंद्रोजगत्यस्मिन्यावत्तपतिवैरविः पवित्रारोपकस्तावन्मोदतेनात्रसंशयः पृथिव्यांयानिदानानिनियमाश्चतथा
पुनः सर्वेसंपूर्णतांयांतिपवित्रारोपणेकृते अयमुत्सवराजोवैपवित्रारोपकोविधिः ब्रह्महाशुध्यतेतत्रनात्रका
र्याविचारणा सत्यंसत्यंपुनःसत्यंयदुक्तंनगनांदिनि पवित्रारोपणेपुण्यंदर्शनेनतथास्मृतं श्रद्धयाथमहा
भागेपवित्रारोपकोविधिः कृतोवैभक्तिभावेनसवैधन्यतमःस्मृतः धन्योहंकृतकृत्योहंसुभाग्योधरणीतले मयायातु
कृताभक्तिर्वैष्णवीमुक्तिदायिका इतिपद्मपुराणे उत्तरखंडेपवित्रारोपणं श्रावणशुक्लत्रयोदश्यांरतिकामव्रतंशुभं वै
धव्यवारणंस्त्रीणांतथासंतानवर्धनं कृतोपवासःपुरुषोनारीवाद्विजसत्तम ताम्रेवामृण्मयेवापिसौवर्णेराजते

प्रतिमायांतथादेविपवित्रंवनमालिकं यथाशोभंतथाकार्यंयेनविष्णुःप्रसीदति एकंवैसुपवित्रंतुगंगारुयंकारये
त्सदा तंतूनामेवसंयुक्तंकर्तव्यंवैष्णवैर्नरैः देवानांचतथैवोक्तंपवित्रंविष्णुदैवतं अंबरीषायभक्तायअन्येयेचध्रुवा
दयः पवित्राणिततःपश्चाद्दातव्यानीहपार्वति प्रतिपद्धनदस्योक्तापवित्रारोपणेतिथिः लक्ष्म्यादेव्याद्वितीया
तुतिथीनामुत्तमातिथिः तृतीयातुतवप्रोक्ताचतुर्थीगणपस्यतु पंचमीस्याच्चंद्रमसः षष्ठीवैकार्तिकस्यतु सप्त
मीचरवेः प्रोक्तादुर्गायाश्चाष्टमीमता नवमीचैवमातॄणांयमस्यदशमीतथा एकादशीतुरुद्राणांद्वादशीमाधव
स्यतु त्रयोदशीतुकामस्यशिवस्योक्ताचतुर्दशी तद्वत्पंचदशीस्याताधातुर्वैपूजनेपुनः एतावैतिथयः प्रोक्ताः
पवित्रारोपणेक्रमात् कनिष्ठेद्वादशप्रोक्तामध्यमेद्विगुणामताः त्रिगुणाश्चोत्तमेचैवग्रंथयश्चपवित्रके कर्पूरकेस
राभ्यांचचंदनेनहरिद्रया रंजयित्वातुतत्सर्वंस्थाप्यंनवकरंडके देवस्यायतनंयत्रस्थाप्यंतत्रचदेववत् आदौदे
वार्चनंकृत्वाधिवास्यंचपवित्रकं अधिवासितेपवित्रेतु ततोवैपूजनंस्मृतं पवित्रेपुचयेदेवास्तेषांनिकटमाचरेत्
ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चत्रयोवैसूत्रदेवताः क्रियाचपौरुषीवीराचतुर्थीचापराजिता जयाचविजयाचैवमुक्तिदाचस
दाशिवा मनोन्मनीतुनवमीदशमीसर्वतोमुखी ग्रंथीनांदेवताश्चैवसूत्रेषुविनिवेशयेत् आवाहनंमुद्रयावैशा
स्त्रोक्तविधिनाततः आवाह्यतत्रताः सर्वाः सन्निधीकरणंततः संरक्षेद्रक्षमुद्राभिर्धेनुमुद्रामृतीक्रिया प्रागे
वदेवताग्रेतुगृहीत्वाकलशोदकं आगमोक्तेनमंत्रेणप्रोक्ष्यक्लींकृष्णमंत्रतः क्लींकृष्णायनमइतिप्रोक्षणमंत्रः गंधपुष्पै
र्धूपदीपैर्नैवेद्यैःफलसंयुतैः तांबूलदक्षिणादानैस्ततोदेवाग्रतःपुनः धूपयित्वापवित्रंतुनतिमुद्रांसमाचरेत् एवमभ्य
र्च्यमंत्रेणामंत्रयेतपवित्रकं आमंत्रितोसिदेवेशसार्धंदेव्यागणादिभिः मंत्रैर्वालोकपालैश्चसहितः परिचारकैः

तं शुद्धोभवाम्यहं देवस्त्वत्प्रसादात्सुरेश्वरेति एवं मध्यमोत्तमवनमालाः एतन्मंत्रावृत्या समर्प्याः अंगदेवताभ्यो
पियथासंभवंसमर्प्यनीराज्यप्रार्थयेत् ॐमणिविद्रुममालाभिर्मंदारकुसुमादिभिः इयंसांवत्सरीपूजातवास्तुगरु
डध्वज वनमालायथादेवकौस्तुभंसततंहृदि तद्वत्पवित्रतंतूस्त्वंपूजांचहृदयेवह जानताऽजानतावापियत्कृ
तंनतवार्चनं केनचिद्विघ्नदोषेणपरिपूर्णंतदस्तुमे अपराधसहस्राणिक्रियंतेहर्निशंमया दासोयमितिमांमत्वा
क्षम्यतांपरमेश्वर ततोगुरुंचसंपूज्यसमर्प्यब्राह्मणैःसह पारणांविधायात्रिरात्रंब्रह्मचर्यादिनियमवान् देवेपवि
त्रसंदर्भमाभिषेकान्यकालेसंस्थाप्य त्रिरात्रांतेदेवंसंपूज्य पवित्राणिविसर्जयेदिति इतिसंक्षिप्तपवित्रारोपण
विधिः अत्राप्यसमर्थश्चेत् नित्यपूजांतेपवित्रपूजनंकृत्वामूलेनदेवायपवित्रंसमर्प्या ऽऽ वरणदेवताभ्यएकैकंस
मर्प्यगुरुंसंपूज्य पवित्रं समर्प्य स्वयंपवित्रं धृत्वा ब्राह्मणान्भोजयेदिति इतिसंक्षिप्तपवित्रारोपणविधिः पद्म
पुराणे महादेवउवाच श्रावणेमासिसंप्राप्तेपवित्रारोपणेविधिः यत्कृतेसतिदेवेशिदिव्यभक्तिः प्रजायते पवि
त्रारोपणंविष्णोः कर्त्तव्यंश्रद्धयाबुधैः संपूर्णंजायतेतस्यपूजाभवतिवार्षिकी पवित्रारोपणेविष्णोर्जायतेसुखमा
त्मनः संपूजितेसदाविष्णौनानासुखमवाप्नुयात् सूत्रंचाथसमानीयब्राह्मण्याकर्तितंशुभं स्वेनैवकर्त्तितंसूत्रं
तेनैवचप्रकारयेत् नशूद्राकर्त्तितंसूत्रंतद्ग्राह्यंवातथैवच अन्यथाविक्रयेणापिग्राह्यंवाचायथातथा क्षौमेनैवप्रक
र्तव्यःपवित्रारोपणेविधिः रुप्येणैवतथाकार्य्यंपवित्रंविष्णुदैवतं सौवर्णेनापिदेवेशिकर्त्तव्यंविधिपूर्वकं अभावे
सर्वधातूनांग्राह्यंसूत्रंतथाबुधैः कृत्वातुत्रिवृतंसूत्रंप्रक्षाल्यमुदकेनच लिंगेलिंगप्रमाणंतुप्रतिमायांयथामितं पा
दांतंजानुपर्यंतंतथानाभिसमंस्मृतं ज्येष्ठमध्यंकनिष्ठंचपवित्रंकारयेद्बुधः संवत्सरदिनंयद्वत्तदर्धार्धेनसंख्यया
सत्रेणैवप्रकर्त्तव्यंग्रंथिमष्टोत्तरेणतु तदर्धसंख्यकेनापियुक्त्यावातत्रपार्वति लिंगेवौलिंगसंज्ञंतुगंगानामभिरन्विते

व्र०२०
श्रावण
२६

हीयते आयुरारोग्यमैश्वर्यंविपुलंतस्यवर्धते अथसंक्षेपेणपवित्रारोपणविधिः दशम्यांहेमरौप्यादिंसूत्रपवित्राणि
कुर्यात् कार्पाससूत्रंचेत्तस्यनवसूत्रींविधायपंचगव्येनप्रोक्ष्य प्रणवेनप्रक्ष्याल्यमूलेनाष्टोत्तरशतमभिमंत्र्यशुचिदेशे
अष्टोत्तरशततदर्धगुणितनवसूत्र्या देवस्यजानूनाभिपर्यंतानि षट्त्रिंशच्चतुर्विंशतिद्वादशग्रंथिकान्युत्तममध्यमक
निष्ठानि पवित्राणिविधायाष्टोत्तरसहस्रनवसूत्र्या अष्टोत्तरशतग्रंथिकवनमालांविधाय द्वादशनवसूत्रीभिः ताव
द्ग्रंथिकंगंधपवित्रंसप्तविंशतिनवसूत्र्यागुरुपवित्रंचकृत्वाग्रंथीन्कुंकुमेनरंजयित्वापामार्गबिल्वान्यतरकाष्ठेनदंता
न्संशोध्य क्रियालोपविघातार्थंयत्त्वयाविहितंप्रभो मयैतत्क्रियतेदेवतवतुष्ट्यैपवित्रकं नमेविघ्नोभवेदत्रकुरुनाथदयां
मयि सर्वथासर्वदाविष्णोममत्वंपरमागतिरिति प्रार्थ्यैकभक्तेनतद्दिनमतिवाह्यैकादश्यांकृतनित्यक्रियः श्रीरा
ममहामंडपेराजोपचारैः संपूज्य हरेः पुरतः सर्वतोभद्रस्थोदकुंभेवैणवंपटलंनिधाय तत्रपूर्वनिर्मितसकलसूत्रा
णिनिधाय त्रिसूत्र्यांब्रह्मविष्णुशिवान् नवसूत्र्यां ॐकारसोमवह्निब्रह्मनागशशिसूर्यसदाशिवविश्वदेवान्ग्रंथि
षुक्रियापौरुषीवीराजयापराजिताविजयामुक्तिदासदाशिवामनोन्मनीसर्वतोमुखी प्रणवादिनमोंतैरेतैरेव यावद्ग्रं
थिसंख्यमावर्त्यमाननामभिरावाह्य गंधादिभिरभ्यर्च्य गंधपवित्रंधूपितमादाय प्रणवेनाभिमंत्र्य विष्णुतेजो
द्भवंरम्यंसर्वपातकनाशनं सर्वकामप्रदंदेवतवांगेधारयाम्यहमितिमंत्रेण मूलसंपुटितेन भगवत्पादयोःसमर्प्यप्रार्थ
येत् आमंत्रितोसिदेवेशपुराणपुरुषोत्तम प्रातस्त्वांपूजयिष्यामिसन्निधौभवतेनमइति तत्कथाजागरेण तांरा
त्रिमतिवाह्य द्वादश्यां कृतनित्यक्रियश्श्रीरामं पवित्राणिच संपूज्य गंधदूर्वाक्षतयुक्तंकनिष्ठपवित्रमादायदद्यात्
मंत्रः देवदेवनमस्तुभ्यंगृहाणेदंपवित्रकं पवित्रीकरणार्थायवर्षपूजाफलप्रदं पवित्रकंकुरुष्वाद्ययन्मयादुष्कृतंकृ

ज्वलंतंसर्वतोमुखं नृसिंहंभीषणंभद्रंमृत्युमृत्युंनमाम्यहं ततोब्राह्मणवंदनं गुरुवंदनंच कृत्वा रात्रौजाग रणंकुर्यात् सद्योधिवासनेतु जागरणंनास्ति ततोजागरणंकुर्यात्सद्योजागरणंनहीति दक्षिणामूर्त्तिसंहिताव चनात् इत्येकादश्यांपवित्राधिवासनं ततोद्वादश्यांनित्यंनैमित्तिकंचदेवपूजनंकृत्वा पवित्राणिचकृत्वासंपूज्यदेवंनी राज्यस्तोत्रैःस्तुत्वा गंधदूर्वाक्षतैर्युक्तंपवित्रंहस्तेगृहीत्वा मूलमंत्रेण षट्वारमभिमंत्र्य मूलसंपुटितेनश्लोकद्वयेनपवि त्रमर्पयेत् ॐरामरामनमस्तुभ्यंगृहाणेदंपवित्रकं पवित्रीकरणार्थायवर्षपूजाफलप्रदं पवित्रंतत्कुरुष्वाद्ययन्मयादु ष्कृतंकृतं शुद्धोभवाम्यहंदेवत्वत्प्रसदात्सुरेश्वरेति ततोगावृत्तिदेवतास्तत्तन्नामभिर्दद्यात् ततोमहानैवेद्यंसमर्प्यनी राजनंकृत्वाचामरैःसंवीज्यादर्शंदर्शयित्वापुष्पांजलिंसमर्प्य मणिविद्रुममालाभिर्मंदारकुसुमादिभिः इयंसां वत्सरीपूजातवास्तुगरुडध्वज वनमालायथादेवकौस्तुभंसततंहृदि पवित्रमस्तुतेतद्वत्पूजांचहृदयेवह जानताऽजानतावापिनकृतंयत्तवार्चनं केनचिद्विघ्नदोषेणपरिपूर्णंतदस्तुमे अपराधसहस्राणिक्रियंतेहर्निशंमया दासोयमितिमांमत्वाक्षमस्वमधुसूदन इतिसंप्रार्थ्यसाष्टांगंप्रणम्यदेवंप्रसादाभिमुखंविचिंत्य मंत्रहीनंक्रियाही नंभक्तिहीनंसुरेश्वर पूजनंपूर्णतामेतुपवित्रेणार्पितेनतइतिपठित्वा गुरवेगंधादिपूर्वकंपवित्रंदत्वा सुवर्णवस्त्रादिभिः पूजयेत् ततोब्राह्मणान्संभोज्य स्वयंभुंजीत पवित्रधारणंतु देवेस्वदेहेच मासपक्षादियथासंभवकार्यं स्नाना दिकालेतुतदुत्तार्यदेवंस्नापयेत् तथैव स्वयं स्नायात् अर्घ्यतोयेनाभिषिच्य देवांगे स्वांगेच तद्धार येत् विसर्जनसमयेदेवंसूर्यंचविशेषेण गंधादिभिः संपूज्य विसर्जयेत् विसर्जनमंत्रस्तु ॐसांवत्सरींशुभां पूजांसंपाद्यविधिवन्मम व्रजेदानींपवित्रत्वंविष्णुलोकंविसर्जितः यावद्देवेपवित्राणितावद्ब्रह्मचर्यादिनियमेन स्थेयं एवंयः कुरुतेविद्वान् वर्षेवर्षेनसंशयः सयातिपरमंस्थानं यत्ररामः सनातनः यावत्तंतुपवित्रंतुतावत्स्वर्गेम

पणायैतत्कुरुकंधरकेनमः विष्णुतेजोद्भवंरम्यंसर्वपातकनाशनं सर्वकामप्रदंदेवतवांगेधारयाम्यहमिति मूल
संपुटितंश्लोकद्वयंपठित्वादेवकरेबध्नीयात् ततोमंगलारात्रिकेनदेवंनीराज्यपुनर्नैवेद्यतांबूलादिभिःसंपूज्य ध्येयं
सदापरिभवघ्नमभीष्टदोहं तीर्थास्पदंशिवविरिंचिनुतंशरण्यं भृत्यार्तिहंप्रणतपालभवाब्धिपोतं वंदेमहापुरुषते
चरणारविंदम् १ त्यक्त्वासुदुस्त्यजसुरेप्सितराज्यलक्ष्मींधर्मिष्ठआर्यवचसायदगादरण्यं मायामृगंदयितये
प्सितमन्वधावद्वंदेमहापुरुषेचरणारविंदम् २ श्रीमत्सरोरुहयवांकुशचक्रचापमत्स्यांकितंनवविलोहितपल्लवाभं
लक्ष्म्यालयंपरममंगलमात्मध्येयंवंदेमहापुरुषतेचरणारविंदम् ३ वृंदावनांतरमगादनुगोकुलानांसंचारिसर्वपशुभिः
सुविद्धिकामि संचिंतयद्व्रजगिरोमृगपक्षिणांयद्वंदेमहापुरुषतेचरणारविंदम् ४ यद्गोपिकाविरहजाग्निपरीतदेहा
स्तप्तस्तनेषुविजहुःपरिरभ्यतापं रासेतदीयकुचकुंकुमपंकलिप्तंवंदेमहापुरुषतेचरणारविंदम् ५ ज्ञानालयंश्रु
तिविमृग्यमनादिमच्यंब्रह्मादिभिर्हृदिविचिंत्यमगाधबोधैः संसारकूपपतितोत्तरणावलंबंवंदेमहापुरुषतेचरणार
विंदम् ६ येनांगचालनवशात् स्तनपानबुद्ध्याक्षिप्तांघ्रिणाहतमनोविपरीतचक्रं विध्वस्तभांडमपतद्द्रुविगोपमूर्तें
वंदेमहापुरुषतेचरणारविंदम् ८ इत्यष्टकंपठतियः परमस्यपुंसोनारायणस्यनरकार्णवतारणस्य सर्वापि
माशुहृदियः कुरुतेमनुष्यःसंप्राप्यदेहविलयंलभतेचमोक्षम् ९ योंतःप्रविश्यममवाचमिमांप्रसुप्तांसंजीवयत्य
खिलशक्तिधरःस्वधाम्ना अन्यांश्चहस्तचरणश्रवणत्वगादीन्प्राणान्नमोभगवतेपुरुषायतुभ्यम् १० इत्यादि
भिःस्तुत्वादेवंनिमंत्रयेत् आमंत्रितोसिदेवेशपुराणपुरुषोत्तम प्रातस्त्वांपूजयिष्यामिसन्निधौभवतेनमः निवे
दयाम्यहंतुभ्यंप्रातरेतत्पवित्रकं सर्वथासर्वदाविष्णोनमस्तेस्तुप्रसीदमे इतिसंप्राथ्यसाष्टांगंप्रणिपत्य पुष्पां
जलिं दत्वा सूत्राण्यस्त्रेणसंरक्ष्य कवचेनावगुंठ्य नृसिंहमंत्रेणरक्षणंकुर्यात् नृसिंहमंत्रस्तु उग्रं वीरंमहाविष्णुं

अद्यप्रभृतिदेवेशयावद्दैशेषिकंदिनं तावद्रक्षात्वयाकार्यासर्वस्यास्यनमोस्तुते तवयागंकरिष्येहंपवित्रमयमच्युत आमंत्रितोसिसपरीवारःश्रीरामभोमया रामराममहाराम रक्षमांशरणागतं त्वद्भक्तितुष्टिसंपूर्णंतवतोषकरं परं इतिनिजाराधनायदेवंविज्ञाप्यस्वगुरुपादौप्रणम्य देवाग्रेसर्वतोभद्रमंडलं पंक्षरा विरचय तत्र फलपुष्पमालालंकृतंवितानमाबध्य मंडलोपरि जलपूर्णकुंभं महीद्यौरित्यादिविधिना संस्थाप्य तदुपरिससूत्रंवैणवं पात्रंचसंस्थाप्य पवित्रपूजनंच कुर्यात् सांवत्सरस्ययागस्यपवित्रीकरणायभोः विष्णुलोकात्पवित्राद्यआगच्छेहनमोस्तुते इत्यनेनमूलमंत्रयुतेनावाहयेत् उत्तममध्यकनिष्ठेषु ब्रह्मविष्णुरुद्रान्सत्त्वरजस्तमांसि वेदत्रयंच ध्यात्वा वनमालायांप्रकृतिंमुकुटसूत्रेद्युलोकंध्यात्वा ॐसर्वाभरणाचित्रांगसर्वदेवनमस्कृत लावण्यरूपविश्वात्मन्ज्येष्ठसूत्रंसमाश्रय सर्वलक्ष्मीकरश्रीशसर्वज्ञानमयात्मक निवृत्तिरूपविश्वात्मन्मध्यरूपंसमाश्रय २ अतिवेगजगद्योनेपुरुषात्मन्दिवस्पते कनीयोमेप्रभोदेवतेजसासूत्रमाश्रय ३ सर्वाधारधरारूपसर्वकर्त्तःप्रजापते सर्वथात्मेशसूत्रेस्मिन्सान्निध्यंकुरुतेनमः ४ सर्वरत्नोज्ज्वलाकारसमस्तब्रह्मरोचिष मुकुटोत्तमसर्वांग शिरस्सूत्रइहैहिभोः ५ प्रकृतिर्जगतः कर्त्रीसर्वलक्षणदायिनी श्रीसूत्रेसर्वकल्याणिसान्निध्यंकुरुतेनमः ६ उत्तमादीनिसूत्राणिक्रमात्पाणिनाएभिर्मंत्रैरालभ्यत्रिसूत्र्यांब्रह्मविष्णुरुद्रान् ॐकारंसोमंवह्निंनागान्पशुशिनं रविंशिवंविश्वान्देवान्नवसूत्र्यांक्रियांपौरुषींवीरांविजयांशांतिंअपराजितां मनोन्मनींजयांभद्रांमुक्तिंग्रंथिषुध्यात्वा यावद्ग्रंथिसंख्यामावर्त्यमानैरेवनामभिरावाह्यपूजयेत् ततआवाहनादिमुद्राःप्रदर्श्य चक्रमुद्रयासंरक्ष्यधेनुमुद्रयाअमृतीकृत्य गंधाक्षतपुष्पधूपदीपनैवेद्यफलतांबूलादिभिः पवित्रदेवता अभ्यर्च्य गंधपवित्रंवितस्तिडोरकात्मकंगृहीत्वा हृदयमंत्रेणप्रणवेनचाभिमंत्र्यदेवंनमस्कृत्य संवत्सरकृतार्चायाःसंपूर्णफलदोसियत् पवित्रारो

सांकिकर्णीककेयूरहारिणंमणिनूपुरं ध्वजच्छत्रांकुशालक्ष्यपादपंकेरुहद्वयं तत्पादोदकजांधारांनिपतंतांस्वमूर्धा
नि । चिंतयेद्ब्रह्मरंध्रेणप्रविशंतींस्वकांतनुं तयासंक्षालयेत्सर्वमंतर्देहगतंमलं तत्क्षणाद्विरजामंत्रीजायतेस्फ
टिकोपमः इदमांतरकंस्नानंसहस्राद्धिकंस्मृतम् ततः सर्वतोरक्षणं कुर्यात् तद्यथा जलपुष्पाक्ष
तान्हस्ते गृहीत्वा ॐहूः अस्त्रायफट्इति उच्चार्यात्मनः परितः प्रक्षिप्य अस्त्रायफट् इतिछोटिकाभिः
सर्वादिग्वंधनंकृत्वा अग्निप्रकारमुद्रां स्वमूर्धानं परितः प्रादक्षिण्येन त्रिर्भ्रामयेत् तन्मध्यगतमात्मानंसं
चिंत्य संक्षेपेणभगवत्पूजांकृत्वा मूलमंत्रेणवैदिकेनवाहोमांविधाय महापूजांकुर्यात् तत्रनित्यपूजनात्पंचामृत
दिद्रव्यंत्रिगुणितंग्राह्यं ततोगंधतैलदानानंतरमुद्वर्त्तनंकुर्यात् तत्प्रकारोमहाकापिलपांचरात्रे रजनीसहदेवीच
शिरीषंलक्ष्मणापिच सहाभद्राकुशाग्राणिउद्वर्त्तनमिहोच्यतइति एतदनंतरं शंखजलेन देवायाभिषेकं कुर्य्यात्
तदाहुः शतंसहस्रमयुतंशक्त्यावाप्यभिषेचयेत् शंखसंपूर्यतेनैवसपुष्पेणचदेवतामिति अन्यत्रापि स्वशक्त्या
गंधतोयेनसंस्नाप्यजगदीश्वरं महाभिषेकंसर्वत्रशंखेनैवप्रकल्पयेदिति ततोदेवंसर्वोपचारैःसंपूज्य देवस्यपुरतो
दंतकाष्ठंजलंकुशान्मृत्तिकांहरिद्रांकुष्ठगोरोचनंपादुके उपानहौ छत्रं चामरंव्यजनं व्रीह्यादिधान्यानिचस्थापयेत्
तानि चोक्तानि विष्णुपुराणे व्रीहयःसयवामाषागोधूमाअणवस्तिलाः प्रियंगुसप्तमाह्येतेअष्टमाश्चकुलत्थकाः
श्यामाकास्त्वथनीवाराजर्तिलाःसगवेधुकाः तथावेणुयवाःप्रोक्तास्तथामर्कटकामुने ग्राम्यारण्याःस्मृताह्येताओ
षध्यश्चचतुर्दशेति ततः साष्टांगंप्रणिपत्य नानाविधैःस्तोत्रैर्वैदिकैश्चदेवंस्तुत्वाविज्ञापयेत् क्रियालोपविघा
तार्थंयत्त्वयाविहितंप्रभो मयैतत्क्रियतेदेवत्वत्तुष्ट्यैचपवित्रकं नहिविघ्नोभवेदत्रकुरुतात्त्वंदयांमयि सर्वथासर्व
दाविष्णोममत्वंपरमागतिः उपवासेनत्वांदेवतोषयामिजगत्पते कामक्रोधादयोप्येतेनमेस्युर्व्रतघातकाः

सूत्रैर्वाकर्त्तव्यं नृसिंहपरिचर्यायांतु गुरुपवित्रंसप्तविंशतिभिःषड्विंशत्यावानवसूत्र्यावाकर्त्तव्यमित्युक्तं अग्निपवित्रं
तुगुरुपवित्रेणसमंसप्तविंशत्यासूत्रैर्वाकर्त्तव्यं शिवपवित्रंतूत्तममेकाशीत्यासूत्रैः कार्य्यं पंचाशतासूत्रैर्मध्यमं अ
ष्टत्रिंशत्रसूत्रैः कनिष्ठं तत्पवित्रप्रमाणंच द्वादशांगुलमानानि व्यासादष्टांगुलानिवा लिंगविस्तारमानानिच
तुरंगुलकानिचेति अन्यानि साधारणपवित्राणि त्रिभिः सूत्रैः कर्त्तव्यानि क्रमज्ञानांशिष्याणांचस्कंधादिना
भिपर्यंतंदैर्घ्यमुक्तं नृसिंहपरिचर्यायांतु परिवारदेवतानांपवित्राणिसप्तविंशतिषोडश द्वादशनवत्रिसूत्रीभिः क
र्त्तव्यानीत्युक्तं उत्तममध्यमकनिष्ठपक्षत्रयानुसारेण पवित्राणि कुर्य्यादितिशिवार्चनचंद्रिकाकारः अथपवित्रेषु
ग्रंथयः अष्टाक्षराभिमंत्रितैः कुंकुमगोरोचनैः कर्पूरैस्तत्सूत्रंरंजयित्वेदं विष्णुरितिमंत्रेण द्वादशाक्षरमंत्रेणवा
भिमंत्र्य ग्रंथीन्कुर्यात् तत्रोत्तमपवित्रेशतग्रंथयः षट्त्रिंशद्वाचतुर्विंशतिर्वाकर्त्तव्याः मध्यमपवित्रेतुपंचाशत्च
तुर्विंशतिर्द्वादशवाग्रंथयः कार्याः कनिष्ठपवित्रे षट्विंशतिरष्टादशाष्टौवाग्रंथयः कार्याः शिवार्चनचंद्रिकायांत्वे
तानिसर्वाणिदशदशग्रंथियुक्तानिकर्त्तव्यानीत्युक्तं वनमालायामष्टोत्तरशतंग्रंथयः कार्याः गंधपवित्रंतुद्वादश
नवसूत्रीभिर्द्वादशग्रंथियुक्तमरत्निमात्रं ग्रंथिरहितंवितस्तिमात्रंवाकार्य्यं अथग्रंथिरचनाप्रकारमाह अंगुष्ठपर्वमा
त्रग्रंथिरुत्तमे तदर्धेनमध्यमे तदर्धेनकनिष्ठे एवंह्युन्नतान्शोभनान्समान्ग्रंथीन् नारायणाष्टाक्षरकवचमंत्रंवाज
पन्कुर्वीत शिवार्चनचंद्रिकायांतुग्रंथिषुसूत्रवेष्टनसंख्याउक्ता उत्तमपवित्रेषट्त्रिंशत् मध्यमेषुचतुर्विंशतिःकनिष्ठेषु
द्वादशइति ततोऽरत्निसंमितांषट्त्रिंशताकुशैर्वेणींकृत्वा तांवेणींमूलमंत्रेणाभिमंत्र्य पंचगव्येनसंशोध्य कक्षांतरे
कृत्वा मानसंस्नानंकुर्य्यात् तद्यथा सुस्थितंपुंडरीकाक्षंमंत्रमूर्त्तिप्रभुंस्मरन् अनंतादित्यसंकाशंवासुदेवंचतुर्भुजं शं
खचक्रगदापद्ममुकुटंवनमालिनं दिव्यचंदनलिप्तांगंचारुहासंशुभेक्षणं नारदाद्यैः सेव्यमानंभास्वद्विपुलकंकणं

दासोयमितिमांमत्वाक्षमस्वमधुसूदन निपत्यदंडवतूभूमौभक्तियुक्तेनचेतसा प्रणमेद्देवदेवेशंरामामिष्टार्थदंबुधः
ततःपवित्रंगुरवे दद्याद्गंधादिपूर्वकं अथैनंपूजयेद्भक्त्यास्वर्णवस्त्रानुलेपनैः ब्राह्मणान्विष्णुभक्तान्वैगंधपुष्पा
दिनार्चयेत् भक्त्याप्रतोषयेत्तांस्तुवस्त्रभोजनकांचनैः मासंपक्षमहोरात्रंत्रिरात्रंधारयेत्तथा देवेनसूत्रसंभेदेदेश
कालविवक्षया प्रत्यहंस्नानकार्य्यादिसूत्राण्युत्तार्यकारयेत् अभिषिच्यार्घतोयेनपुनर्देवानिवेदयेत् अथांतेदेव
मभ्यर्च्यविशेषात्पुष्पचंदनैः नैवेद्यंविधिवद्दत्वाततःसूत्रंविसर्जयेत् सांवत्सरींशुभांपूजांसंपाद्यविधिवन्मम व्रजे
दानींपवित्रत्वंविष्णुलोकंविसर्जितः यावदेवपवित्राणितावत्तिष्ठेत्समाहितः ब्रह्मचारीहविष्याशीदेवपूजापरायणः
पवित्रारोपणंकालेनकरोतिकथंचन तदायुतंजपेन्मंत्रंस्तोत्रंवापिसमाचरेत् इतिपवित्रारोपणम् अथसर्वसा
धारणप्रयोगः पवित्राणितु स्वर्णरजतताम्रपट्टसूत्रपद्मसूत्रकुशकाशमुंजशणवल्कलकार्पाससूत्रेष्वन्यतम
सूत्रैःकुर्यात्तत्रनिषिद्धसूत्राणि केशयुक्तंक्षतंदग्धं मद्यरक्तादिदूषितं मलिनंनीलरक्तंवाप्रयत्नेनविवर्जयेदिति क
र्पाससूत्रं चेत्सुवासिनीभिः कर्त्तितंतथा लब्धंवागृहीत्वा त्रिगुणीकृत्य नवसूत्रस्यैकरसत्वेनकल्पितैः सूत्रैः
पवित्राणिकुर्यात् स्वर्णादिसूत्रकृतपवित्रेषुयथाकृततंतुमादायवक्ष्यमाणसंख्यासंमाननीयेति शिवार्चनचंद्रिका
रत्नमालाकारयोराशयः तत्रादौसूत्रशुद्धिक्रमः तत्सूत्रंपंचगव्येनाभिषिच्याद्भिः प्रक्षाल्य मूलेन रामगायत्र्या
वाष्टोत्तरशतवारमष्टवारंवा शंखोदकेनाभिमंत्र्य शुचौदेशे निधाय पवित्राणिकुर्य्यादितिसूत्रशुद्धिः तत्रउत्तम
पवित्रंषष्ट्यधिकात्रिशतसूत्रैर्मध्यमं साशीतिशतसूत्रैः कनिष्ठं अथवाष्टोत्तरशतेनोत्तमं मध्यमंतदर्धं सप्तविंश
त्याकनिष्ठं तच्चदेवस्यजानुपर्यंतमुत्तमं ऊरूपर्यंतमध्यमंनाभिपर्यंतंकनिष्ठं वनमालात्वष्टोत्तरसहस्रसूत्रैः कार्या
उत्तमपवित्रसूत्रप्रमाणार्धगुणेनवाकार्य्या मुकुटमारभ्यपादपर्यंतामालावनमाला यजमानपवित्रमाधिवासनप
वित्रंचाशीत्यधिकशतसूत्रैः सप्तविंशतिसूत्रैर्वा कार्य्यं गुरुपवित्रंतु द्विसप्तत्याधिकशतद्वयसूत्रैः चतुःपंचाशता

तवांगेधारयाम्यहं मूलसंपुटितादस्माद्दद्याद्गंधपवित्रकं नीराजयेत्ततोदेवंमंगलाघोषपूर्वकं नैवेद्यंविविधंदद्यात्तां
बूलमनुलेपनं उपतिष्ठेत्ततोदेवंजितमित्यादिभिःस्तवैः मंत्रेणाथसुरेशानंदेवदेवंनिमंत्रयेत् आमंत्रितोसिदेवेश
पुराणपुरुषोत्तम प्रातस्त्वांपूजयिष्यामिसान्निध्यंकुरुकेशव क्षीरोदधिमहानागशय्यावस्थितविग्रह प्रातस्त्वांपूज
यिष्यामिसन्निधौभवतेनमः निवेदयाम्यहंतुभ्यंप्रातरेतत्पवित्रकं सर्वथासर्वदाविष्णोनमस्तेस्तुप्रसीदमे निपते
द्दंडवद्भूमौक्षिपेत्पुष्पांजलिंपुनः पूजितान्यत्रसूत्राणिकुंभंचपुरतःस्थितं अस्त्रेणसर्वतोरक्षेत्कवचेनावगुंठयेत्
रक्षेद्वाचक्रमंत्रेणनृहरेर्मनुनाथवा ब्राह्मणांस्तुनमस्कृत्यगुरुपादौप्रणम्यच गीतमंगलनिर्घोषैः कुर्य्याज्जागर
णंततःअधिवासेविधिःप्रोक्तः कपिलैर्नारदादिभिः अधिवासनकालश्च दीपिकायामुक्तः गोदोहांतरिते
कालेपूर्वेद्युर्वाधिवासनामिति इतिपवित्राधिवासनं ततःप्रातःसमुत्थायध्यात्वादेवंयथोदितं नित्यपूजां
ततः कृत्वापवित्राणांतथैवच नीराजयेच्छनैर्दीपैर्मंगलाघोषपूर्वकं स्तुत्वाचविविधैःस्तोत्रैर्महादेवंसुरा
र्चितं ततोमंगलनिर्घोषैःशंखतूर्यादिनिःस्वनैः गंधदूर्वाक्षतैर्युक्तंदद्याद्देवायसूत्रकं ॐरामरामनमस्तुभ्यंगृ
हाणेदंपवित्रकं पवित्रीकरणार्थायवर्षपूजाफलप्रदं पवित्रंतत्कुरुष्वाद्ययन्मयादुष्कृतंकृतं शुद्धोभवाम्यहंदेव
त्वत्प्रसादात्सुरेश्वर मूलसंपुटितोह्येषपवित्रारोपणेविभुः अंगाद्यावृत्तिदेवेभ्यस्ततोदद्यात्स्वनामभिः नैवेद्यंतु
महापूर्वंततोदद्याच्चभक्तितः नीराजयेत्ततोदेवंरमाकांतंसुमंगलं संवीज्यचामरैःपुण्यैर्दर्पणंदर्शयेत्ततः विविधानि
चपुष्पाणिदद्यात्पुष्पांजलिंततः प्रार्थयेद्देवदेवेशंमंत्रैरेभिर्यथाविधि मणिविद्रुममालाभिर्मंदारकुसुमादिभिः इ
यंसांवत्सरीपूजातवास्तुगरुडध्वज वनमालायथादेव कौस्तुभः सततंहृदि पवित्रमस्तुतेतद्वत्पूजांचहृदयेवह
जानताऽजानतावापिनकृतंयत्तवार्चनं केनचिद्विघ्नदोषेणपरिपूर्णंतदस्तुमे अपराधसहस्राणिक्रियंतेहर्निशंमया

पेदेवंयथावत्प्रतिबोधयेत् क्रियालोपविघातार्थंयत्त्वयाविहितंप्रभो मयैतत्क्रियतेदेवत्वत्तुष्ट्यैचपवित्रकं नहि विघ्नोभवेदत्रकुरुतात्त्वंदयांमयि सर्वथासर्वदाविष्णोममत्वंपरमागतिः उपवासेनत्वांदेवतोषयामिजगत्पते काम क्रोधादयोप्येतेनमेस्युर्व्रतघातकाः अद्यप्रभृतिदेवेशयावद्वैशेषिकंदिनं तावद्रक्षात्वयाकार्य्यासर्वस्यास्यनमोस्तुते एवंविज्ञाप्यदेवेशंगुरुपादौप्रणम्यच कुर्य्यात्तुवैष्णवैः सार्धंपवित्रारोपणंहरेः कुंभपुण्यांबुनापूर्णंसर्वतोभद्रकेशुभे स्थापयेत्पुरतोविष्णोरतत्रसूत्राणिपूजयेत् संवत्सरस्ययागस्यपवित्रीकरणायभोः विष्णुलोकात्पवित्रत्वमागच्छेह नमोस्तुते अनेनावाहयेत्सूत्रंमूलमंत्रयुतेनच उत्तमादित्रयेविद्वान्स्मरेद्देवत्रयंतथा गुणान्वेदत्रयंचैवध्यायेल्लोकत्रयं तथा प्रकृतिंवनपूर्वायांमालायांनिखिलात्मिकां द्युलोकंमुकुटेसूत्रेध्यायेत्तद्वात्रशालिनि सर्वाभरणचित्रांगसर्वदेवनम स्कृत लावण्यरूपविश्वात्मन्ज्येष्ठसूत्रंसमाश्रय सर्वलक्ष्मीकरश्रीशसर्वज्ञानमयात्मक निवृत्तरूपविश्वात्मन्मध्यसू त्रंसमाश्रय अतिवेगजगद्योनेपुरुषात्मन्दिवस्पते कनीयोमेप्रभोदेवतेजसासूत्रमाश्रय सर्वाधारधरारूपसर्वकर्त्तः प्रजापते सर्वथात्मेशसूत्रेस्मिन्सान्निध्यंकुरुतेनमः सर्वरत्नोज्वलाकारब्रह्मांडेब्रह्मरोचिष मुकुटोत्तमसर्वांगशिरः सूत्रइहेहिभोःप्रकृतिर्जगतःकर्त्रीसर्वलावण्यदायिनी श्रीसूत्रेनित्यकल्याणिसान्निध्यंकुरुतेनमः उत्तमादीनिसूत्राणि क्रमाद्दाल्भ्यापाणिना मनुभिर्मंत्रयेदेभिः पूजयेन्मूलमंत्रतः ब्रह्मविष्णुमहादेवाः श्रीसूत्रेदेवताः स्मृताः ॐकारसोमव ह्निचब्रह्मानागः शशीरविः शिवश्चविश्वेदेवाश्चनवसूत्राधिदेवताः क्रियाचपौरुषीवीराविजयेशापराजिता मनोन्म नीजयाभद्रामुक्तिश्चग्रंथिदेवताः ध्यात्वावाह्यमूर्तीकृत्यगंधपुष्पाक्षतांकुरैः धूपदीपांततांबूलैःपवित्राणिबुधोर्चयेत् अथदेवकरेविद्वान्पट्टसूत्रसमुद्भवं वितास्तिमानकंडोरंवध्नीयान्मंगलात्मकः संवत्सरकृतार्चायाः संपूर्णफलदोसि यत् पवित्रारोपणायतंतत्कुरुकंधरकेनमः तेइत्यपिपाठः ॐविष्णुतेजोद्भवंरम्यंसर्वपातकनाशनं सर्वकामप्रदंदेव

मूलेनाष्टोत्तरशतंगायत्र्यारामसंज्ञया अभिमंत्रयेदितिशेषः शंखोदकेनाभिषिच्यपवित्राणिविनिर्मथेत् दुग्धद्र
व्याज्यविण्मूत्रैःपंचगव्यक्रमंविदुः आप्यायस्वदधिक्राव्णस्तेजोसिपंचगव्यके गंधद्वारांचगायत्रींक्रमाद्ज्ञेयंवि
चक्षणैः इतिसूत्रशुद्धिः तत्रोत्तमंपवित्रंतुषष्ट्यासहशतैस्त्रिभिः सप्तत्यासहितंद्वाभ्यांपवित्रंमध्यमंस्मृतं साशीति
नाशतेनैवकनिष्ठंतत्समाचरेत् अष्टोत्तरतदर्द्धार्द्धनवसूत्रक्रमेणवा जानूरूनाभिपर्यंतमुत्तमादित्रयंभवेत् अष्टोत्त
रसहस्रेणवनमालांप्रकल्पयेत् उत्तमस्यपवित्रस्यद्वैगुण्येनापिभावयेत् आरभ्यमुकुटंप्राप्तसूत्रेणरचिताशुभा
आपादलंबिनीमालावनमालाप्रकीर्तिता यजमानपवित्रंचाधिवासनपवित्रकं कनिष्ठेनसमंकार्यंमध्यमेनसमंगुरोःकु
र्वीताग्रेपवित्रंचमध्यमेनसमंशुभं साधारणपवित्राणित्रिभिःसूत्रैःसमाचरेत् उत्तमंतुशतग्रंथिपंचाशद्ग्रंथिमध्यमं
कनिष्ठंतुपवित्रंस्यात्षट्त्रिंशद्ग्रंथिशोभितं षट्त्रिंशच्चचतुर्विंशत्द्वादशेतिचकेचन चतुर्विंशत्द्वादशाष्टावित्येकेमुन
योविदुः अंगुष्ठपर्वमात्रंतुकुर्य्याद्ग्रंथिमथोत्तमे तदर्धेनतदर्धेनमध्यमेचकनिष्ठके ग्रंथीन्कुर्वीतसर्वत्रसुवृत्तान्सुमनोह
रान् नवैविषमसंख्याकान्ग्रंथीन्कुर्वीतकर्हिचित् विशोभनप्रदानेनकर्तुः स्यादशुभंफलम् पवित्रंपरयाभक्त्यात
स्मात्कुर्वीतशोभनं कुंकुमरोचनांचैवकर्पूरेणचमिश्रितं तेनसंपूजयेत्सूत्रमष्टाक्षरविमंत्रितं ततोभिमंत्रणंकुर्यात्इदं
विष्णुश्चमंत्रतः द्वादशाक्षरमंत्रोवासर्वसाधारणास्मृतइतिपवित्रलक्षणं ततस्तानिपवित्राणिवैणवेपटलेशुभेसं
स्थाप्यशुचिवस्त्रेणविधायपुरतोन्यसेत् अरत्निसंमितांवेणींकुर्यात्षट्त्रिंशताकुशैःमंत्रयेन्मूलमंत्रेणपंचगव्येनशो
धयेत् तांतुकक्षांतरेकृत्वामानसंस्नानमाचरेत् ततस्तुसर्वतोरक्षांकृत्वासौहोममाचरेत् महास्नानंप्रकुर्वीतउपचारां
स्तथैवच देवस्यसर्वतःस्थाप्यादंतकाष्ठजलंकुशाः मृत्तिकांचहरिद्रांचकुष्ठंगोरोचनानिच पादुकोपानहच्छत्रंचचा
मरंव्यजनंतथा व्रीह्यादीनिचधान्यानिपुरतःस्थापयेत्तथा दंडवत्प्रणिपातैश्चस्तोत्रैर्नानाविधैरपि वैदिकैश्चज

विचक्षणः उक्तेनैवतुमंत्रेणचार्चयेतपवित्रकं इतिकुंकुमंनिःक्षिप्यनमइतितदुपरिकर्पूरमिति व्यस्तेनमेलयित्वा ओँ
नमोनारायणायेतिसमस्तेनमंत्रेणाभिमंत्र्य समस्तेनैवपवित्रमलंकुर्य्यात् इतिविष्णुरहस्योक्तपवित्रारोपणविधिः
स्मृतिकौस्तुभेहेमाद्रौ कालोत्तरेपवित्रारोपणप्रकरणे कृतेमणिमयंकार्यंत्रेतायांहेमसंभवं पट्टजंद्वापरेसूत्रंकार्पासं
तुकलौस्मृतं यतेर्मानसंकार्यमिति अथनृसिंहपरिचर्या रामार्चनचंद्रिकोक्त पवित्रारोपणविधिः श्रावणस्यसिते
पक्षेद्वादश्यांशौनकादिभिः उक्तस्तदाप्रकर्तव्यःपवित्रारोपणोत्सवः तथाचबह्वृचपरिशिष्टे सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्व
यज्ञेषुदीक्षितः हरेश्चप्रीतिमाप्नोति यः पवित्रंसमाचरेत् विधिनाशास्त्रदृष्टेनयोनकुर्यात्पवित्रकं हरंतिराक्षसास्तस्य
वर्षपूजादिजंफलम् पाद्मेतु ऊर्जेव्रतंमधौदोलांश्रावणांतेतुपूजनं चैत्रेदमनकारोपमकुर्वाणोव्रजत्यधः पवित्रारोपणं
विघ्नात् श्रावणेनभवेद्यदि कार्त्तिकावधिसिंहार्केकर्तव्यमितिनारदः इतिपवित्रनित्यता प्रयोगसारादुत्पत्तिपवित्र
स्यप्रतन्यते कनीयान्वासुकेर्भ्रातापवित्रोनामनागराट् निराहारव्रतोभूत्वादैविकंशरदांशतं तपस्तेपेसमाश्रित्य
देवदेवंमहेश्वरं प्रसन्नस्तपसातस्यपुरतःपुरुषोत्तमः प्रणतार्त्तिहरःशंभुराविरासीदुमाधवः प्रसादाभिमुखं
दृष्ट्वादेवेशंभुजगेश्वरः कंठाभरणतांप्राप्तंवव्रेवरमनुत्तमं तथेत्याभाष्यतंकंठेदधारात्रिपुरांतकः प्रादात्तस्मैवरं
चान्यंपवित्रायात्मयोगिने येत्वांनबहुमन्यंतेयथासंभावितोमया जपहोमादिजंतेषांफलंत्वामेतुनिश्चयात् अत्रैव
श्रावणेमासिनक्षत्रेवापिवैष्णवे तस्मादाराधयंतुत्वांनित्यनैमित्तिकोद्यताः वैदिकाःसक्तुहोमेनपूजांकुर्वंतुतेनह
त्वत्सादृश्यानुकारेणनिर्वर्तितेनैवतांत्रिकाः आराध्यारोप्यपूज्यायैदेवतायैपवित्रकम् नानागमोक्तमार्गेणतस्यकर्त्त
व्यतोच्यते हेमरौप्यताम्रक्षौमैःसूत्रैःकौशेयजैःशुभैः काशैस्तथाचकार्पासैर्ब्राह्मण्याकर्त्तितैःशुभैः कन्ययावापवित्र
स्यान्नपुंश्चल्यादिभिःकृतैः स्नात्वात्रिगुणितंसूत्रं त्रिगुणीकृत्यशोधयेत् अभिषिंचेत्पंचगव्यैरद्भिःप्रक्षालयेत्ततः

कारंद्विजातीनांकर्त्तव्यंप्रतिवत्सरं शरद्वर्षासुकुर्वीतपवित्रारोपणंशुभं यावच्चधारयेत्तंतूंस्तावत्कुर्वीतवैव्रतं तथाप
वित्रकंकृत्वात्रीन्मासान्मासमेववा पक्षंद्विमासमब्दंवात्रिरात्रंपंचएववा अवधिंचकार्त्तिकंकृत्वासितपक्षाद्यनुक्रमा
त् यथाशक्त्यायजेद्देवंकालसंकल्पनात्तथा पवित्रेध्रियमाणेवैनत्याज्यंदेवतांतिकं अपवित्रेकृतेपश्चाद्यथेष्टंविच
रेद्बुधः मंगलंशोभनंरुद्रंविजयंचचतुर्थकं आषाढस्यक्रमेणैवदेवनामानिधारयन् द्वादश्यांश्रवणेवाथचाष्टम्या
मथवाद्विज अनुकल्पेतुकर्तव्यंपंचदश्यामथापिवा सूत्रंतुसात्विकंकृत्वातृणवल्कलसंभवं कार्पासिकतथाकार्यं
दार्भिकंवापिकारयेत् ब्राह्मणीकर्त्तितंसूत्रमन्यद्वातुयथारुचि त्रिगुणंत्रिगुणीकृत्यक्षालयेन्निर्मलांभसा यत्नेनशोध
येद्दोषान्केशाद्यांश्चस्वयंबुधः अष्टोत्तरशतंकुर्य्याच्चतुःपंचाशदेवताः सप्तविंशतिरेवाथज्येष्ठमध्यकनीयसां अंगुष्ठ
पर्वमात्रास्तुग्रंथयश्चोत्तमाःस्मृताः तदर्धंमध्यमाश्चैवतदर्धमधमाःस्मृताः अधमंनाभिमात्रंस्यादूरुमात्रंद्वितीयकं
उत्तमंजानुमात्रंचप्रतिमायान्निगद्यते एवंहिरूपतःकुर्य्यादधमोत्तममध्यमे यथाशोभंप्रकुर्वीतग्रंथयोविषमाःस्मृताः
सैवप्रोक्ताभवेद्देवग्रंथिर्दैवतविग्रहा आरोग्यदंद्विजश्रेष्ठएवंविद्याद्विचक्षणः स्थंडिलेवाथवक्ष्यामिप्रथमकर्णिकांतरे
दलाग्रगेद्वितीयंचादिशापालांतगंपरंयथाशक्त्यातुकर्त्तव्यंप्रत्यवायोह्यतिक्रमात् पितृतोमातृतःशुद्धआत्मशुद्धस्तथै
वचसदाचारस्थितोमंत्रीवेदवेदांगपारगः अलुब्धोपिशुनःसौम्यःसर्वभूतहितेरतः आचार्यःसतुविज्ञेयःसर्वकर्मरतो
हिसः ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यस्तथास्त्रीशूद्रएवच स्वधर्मावस्थिताःसर्वेभक्ताश्चमधुसूदने पूर्वोक्तगुरुमासाद्यभक्त्या
संतोषयेच्चतं यज्ञार्थंप्रार्थयेत्पश्चादुद्धारंकुरुमेप्रभो पवित्रेणैवयज्ञेनयजेयंमधुसूदनं करिष्याम्यंवामित्युकेसंभारांश्च
समाचरेत् हरेःसूत्रादियत्सर्वंगुरवेतन्निवेदयेत् यथाशक्त्यापवित्रंचशुचिःकुर्य्यादतंद्रित अष्टाक्षरेणमंत्रेणग्रंथयंतेग्रं
थयस्तथा कुंकुमंरोचनाचैवकर्पूरेणसमान्वितं आदावुक्तेनमंत्रेणाव्यस्तेनार्घ्यंविनिःक्षिपेत् समस्तेनततोमंत्रीमंत्रयेत

तिब्रह्मपुराणोक्तः पवित्रारोपणविधिः शिवागमेशिवपवित्रलक्षणं एकाशीत्यथवासूत्रै त्रिंशताचाष्टयुक्तया पं
चाशतावाकर्त्तव्यंतुल्यग्रंथ्यंतरालकं द्वादशांगुलमानानिव्यासादष्टांगुलानिवा लिंगविस्तरमानानिचतुरंगुलिका
निवा तथैवपिंडिकास्पर्शंचतुर्थंसार्वदैवतं गोगावतारकंकार्यंपवित्रमतिसुंदरं गोगः शिवः अथविष्णुरहस्यो
क्तः पवित्रारोपणविधिः नारदउवाच भगवन्देवदेवेशपरंकौतुहलंहिमे पवित्रारोपणंपुण्यंप्रसादाद्वक्तुमर्हसि पवि
त्रेतिकथंसंज्ञाकुतोत्पन्नंकिमुच्यते कृतेचाकिंफलंप्रोक्तं विधानंतस्यकीदृशं द्रव्येनकेनवाकुर्य्यात्किंप्रमाणंहित
त्स्मृतं किंदैवतंचकिंछंदः कोवातस्यऋषिःस्मृतः अध्यात्मंचाधिभूतंचआधिदैवंकथंभवेत् केनमंत्रेणतत्कुर्याद्विधानंत
स्यकीदृशं कस्मिन्कालेतुकर्त्तव्यं नक्षत्रेचतिथौकथं कियंतंध्रियतेकालमेतद्ब्रूहिसुरेश्वर श्रीभगवानुवाच साधुनारद
धर्मज्ञतोपिहित्वयानघ शृणुष्वतववक्ष्यामिपवित्रारोपणंक्रमात् पावयत्येवयन्नित्यंत्रायतेभवबंधनात् पवित्रंतेनवि
ख्यातंब्राह्मंतेजोहिगीयतेविष्णवाख्ययत्तुविख्याततदालोकेनिगद्यते तदेवसूत्ररूपेणयज्ञेशः कर्मणः प्रभुः तदेवत्रिगु
णीभूतमतंनाराणाख्यया त्रिदेवात्मात्रिवेदात्मा त्र्यक्षरः प्रणवः स्मृतः तेतंतवः समुद्भूतावराहार्धांगमिश्रिताः कुतउ
त्पन्नमितियत्प्रश्नस्यैवेदमुत्तरं संपातेनचसंभूतातत्रात्मापरिकीर्त्तितः तंतूनांप्रथमोदेवोवासुदेवोजगद्गुरुः हस्ता
युधोद्वितीयश्चप्रद्युम्नश्चतृतीयकः अपरस्त्वनिरुद्धस्तु ततोनारायणः प्रभु ब्रह्माविष्णुस्तथैवाग्निर्वेराहे
णसमाश्रिताः अधिदैवेनरूपेणअध्यात्मंचनिबोधमे मनोबुद्धिरहंकारस्तन्मात्राणितथैवच जीवश्चेति
नवैवात्रअध्यात्मेसंव्यवस्थिताः द्यौरंतरिक्षंपृथिवीभूर्भुवस्वस्तथैवच अकारश्चउकारश्चमकारश्चाधिभू
तके अग्नित्रयंतथाकर्मत्रयंचसदनत्रयं ज्ञेयंपवित्रंतद्विद्वानाधिदैवमुदाहरेत् छंदश्चैवात्रगायत्रीप्रद्युम्नऋषि
उच्यते वासुदेवः परस्तस्य देवतापरिकीर्त्तिता योगोस्यसर्ववेदानां ब्राह्मणानांविशेषतः अलं

यथाविष्णुंतथागुरुं आनंदेनार्चयेद्यस्तुसमुक्तिफलमाप्नुयात् यथाविष्णुस्तथाविप्रायथाविप्रास्तथागुरुः त्रिस
ध्यंपूजयेद्यस्तुसमुक्तिफलमर्हति निःक्रम्यदेवतागारात्संपूज्यपितृदेवताः मूलमंत्रेणजुहुयाद्वह्नौसघृतपायसं त
तोनुपूजयेद्विप्रान्दद्याच्छक्त्याचदक्षिणां तांबूलपुष्पगंधाद्यैः पूजयित्वाविसर्जयेत् ततोवंधून्विशिष्टांश्चज्ञातिमित्र
समाश्रितान् भोजयेदागतांश्चान्यान्भिक्षुकांश्चस्वशक्तितः एवंविधिंविनिर्वर्त्यपवित्रारोपणेहरेः विष्णोःसायु
ज्यमाप्नोतिपुनरावृत्तिवर्जितं स्थंडिलेदेवदेवस्यएषएवविधिः स्मृतः पवित्रारोपणेविष्णो विशेषःश्रूयतामिह
यावन्मानसमायुक्तंभावयेतजनार्दनं तावद्दंगुलकंतस्यपवित्रमानवंस्मृतं यावंतोग्रंथयः प्रोक्ताः स्वतस्तैश्चा
नुमंत्रणं तत्रैवमूलमंत्रेणदद्याद्विष्णोः पवित्रकं प्रतिमायांस्थंडिलेवाकृत्वाविष्णोः पवित्रकं कुलानांशतमुद्धृत्यविष्णु
लोकंव्रजेन्नरः एवंसंपाद्याविधिनापवित्रारोपणंहरेः अर्चयित्वाविधानेनहरिंचसपवित्रकं विसर्जनस्यमंत्रेणअने
नैवपवित्रकं सांवत्सरींशुभांपूजांसंपाद्यविधिवन्ममव्रजेदानींपवित्रत्वंविष्णुलोकंविसर्जितः मंत्रेणानेनतत्सूत्रप,
वनार्थंयथाविधि उत्तार्यब्राह्मणेदद्यात्तोयेचाथविसर्जयेत् यावत्पुण्यंस्मृतंसम्यक्पवित्रारोपणेकृते उपवीतेकृते
भक्त्यातत्फलंचाप्नुयान्नरः अनेनैवानिधानेनतस्यपूजाविसर्जनं प्रार्थनावाहनंदानंसमस्तंविधिनाचरेत् नत्वमं
त्रैः समावेश विसर्जनविधिक्रियाः अर्चनेचसुरेंद्राणांसर्वकामानवाप्नुयात् आयुर्बलंधनंविद्यामारोग्यंकीर्तिम
व्ययां प्रयच्छंतियथाशक्त्याप्रसन्नास्तुदिवौकसः अर्चितेदेवदेवेशे शंखचक्रगदाधरे अर्चिताःसर्वदेवाः स्यु
र्यतः सर्वगतोहरिः अर्चनेसर्वलोकेशे सुरासुरनमस्कृते केशवेकंसकोशिघ्नेनयातिनरकंनरः प्रातर्मध्येपराह्णे
चसुरासुरगुरुंहरिं येनमंतिनरानित्यंनतेनरकगामिनः तपस्तप्त्वानरोघोरमरण्येविजितेंद्रियः यत्फलंसमवाप्नो
तिस्मृत्वातद्गरुडध्वजं इतिगुह्यतमंविष्णोः पूजाः कल्पंमयोदितं समाचरतियोमर्त्यः सयातिपरमांगतिं इ

तमेप्रोक्ताग्रंथयस्तुपवित्रके शतमष्टोत्तरंकार्य्यंग्रंथीनांतुविधानतः मुनींद्रवनमालायांविष्णुपूजनतत्परैः अधि
वासनसूत्रेतुग्रंथयोद्वादशस्मृताः तन्तुन्यासविधानंतुश्रूयतांगुह्यमुत्तमं इदंविष्णुरितिख्यातोमंत्रराशिर्द्विजन्म
नां शूद्राणांतन्तुविन्यासेमंत्रोवैद्वादशाक्षरः तावदावर्त्तयेन्मंत्रं यावंतोग्रंथयः स्मृताः एकधाचद्विधाचैवत्रिधाचैव
पवित्रके ह्रस्वेप्रतिग्रंथिसकृन्मंत्रजपः मध्यमोत्तमयोर्द्वित्रिः कुंकुमोशीरकर्पूरचंदनादिविलेपनैः पवित्राणि
विलिप्याथ तन्तुन्यासपुरःसरं मूलमंत्रेणवैकार्य्यं पवित्रारोपणंहरेः एकादश्यांचतद्रात्रौमूलमंत्रेणभक्ति
मान् एकादश्यांशुभैर्गंधैःपुष्पधूपविलेपनैः नैवेद्यदीपवस्त्राद्यैः पूजयेद्गरुडध्वजं नृत्यगीतशुभाख्यातैर्मल्लयुद्धैःसुव
ल्गितैः वाद्यैर्मुरजशंखाद्यैर्जागरंकारयेन्निशि क्षीरकृशरसंयाववटुकापूपमोदकैः फलैःसुगंधैर्मधुरैर्नैवेद्यंकारयेद्धरेः
एकादश्यांनरोभक्त्यासंपूज्यमधुसूदनं पवित्रारोपणंकुर्य्याद्द्विवेदवस्यचार्च्चकः सोपवासःशुचिःस्नातःकृतजप्योजि
तेंद्रियः दत्त्वादानंद्विजाग्रेभ्यःपूजयित्वाजनार्दनं पूर्वाधिवासितंसम्यक्समादायपवित्रकं अतोदेवेतिमंत्रेणवि
ष्णोर्मूर्ध्निनिवेशयेत् अयंमंत्रोद्विजातीनांपवित्रारोपणेस्मृतः शूद्रस्यमूलमंत्रेणवायेनैवपूजयेद्धरिं वाशब्दाद्द्वादशा
क्षरेणवा स्तुतिमंगलनिर्घोषैर्गीतवादित्रनिःस्वनैः पवित्रारोपणंकृत्वादेवोयाचयास्त्वमंवरं मणिविद्रुममाला
भिर्मंदारकुसुमादिभिः एषासांवत्सरीपूजातवास्तुगरुडध्वज मंत्रहीनंक्रियाहीनंभक्तिहीनंजनार्दन यत्पूजितं
मयादेवपरिपूर्णंतदस्तुमे वनमालायथादेव कौस्तुभः सततंहरेः पवित्रंमस्तुतेतद्वत्पूजांचहृदयेवह कृत्वापवित्र
कंविष्णोर्वत्सद्वादशवार्षिकं फलंप्राप्नोत्यकृत्वातुपूजाहानिमथाप्नुयात् एवंसंप्रार्थ्यदेवेशंप्रणिपत्यपुनःपुनः भ
योपिदद्याद्विप्रेभ्योहरिमुद्दिश्यदक्षिणां ततोनुभोजयेद्भक्त्यागुरुंज्ञानप्रदायिनं वस्त्रगंधानुलेपाद्यैः पुष्पैस्तुवरं
भूषणैः प्राप्यमंत्रंगुरोः शिष्योभक्त्यानार्चयतेगुरुं सगच्छतिविमूढात्मानरकंहिनराधमः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन

सूर्यस्यविरंचेः षण्मुखस्यच देव्यागणाधिनाथस्यमातृणांधनदस्यच पवित्रारोपणंकार्यमन्येषांचयथाविधि अ
कृत्वाफलहानिःस्यात्संवत्सरकृतार्चनात् सर्वेषांतुमहापुण्यंपवित्रारोपणेकृते तिथयस्तन्तुविन्यासाःपृथगुक्तास्त
पोधनाः प्रतिपद्धनदस्योक्तापवित्रारोपणेतिथिः श्रियोदेव्याद्वितीयातुतिथीनामुत्तमातिथिः तृतीयातुभवा
न्यास्तुचतुर्थीतत्सुतस्यच पंचमीशेषराजस्य षष्ठीप्रोक्तागुहस्यच सप्तमीभास्करस्योक्ता दुर्गायाश्चाष्टमी
स्मृता मातृणांनवमीप्रोक्ता दशमीवासुकेःस्मृता एकादशीऋषीणांतु द्वादशीचक्रपाणिनः त्रयोदशी
ह्यनंगस्य शिवस्योक्ताचतुर्दशी ममदेवमुनिश्रेष्ठ पौर्णमासीतिथिः स्मृता यथोक्तशुक्लपक्षेतुतिथयः
श्रावणस्यच सर्वेषामेवदेवानांकार्यंतासुयथाविधि नारदउवाच यस्मिन्सूत्रंतुकर्तव्यं पवित्रंचक्रपाणिनः
प्रमाणंचैवतंतूनांपुण्यंचैवेहकीदृशं कनिष्ठेमध्यमेचैवउत्तमेचपवित्रके यथाकृतेफलंकर्त्तुस्तद्वदस्वपितामह ब्रह्मो
वाच शृणुवत्सयथाकार्यं यत्सूत्रंयत्प्रमाणकं विधानंचयथातस्यफलंतस्ययथाभवेत् प्रथमंदर्भसूत्रंचपट्टसूत्रंत
तः परं शुचिकार्पाससूत्रेणनिर्मितंवाशुभावहं शुचिर्भूत्वाशुचौदेशेकारयेतप्रयत्नतः तद्विधानोपयुक्तंतुयथो
क्तफलदायकं कन्यातुकर्तयेत्सूत्रंनारीवाथपतिव्रता विधवासाधुशीलावासूत्रमेतत्तुकर्त्तयेत् केशयुक्तंक्षतंदग्धा
मद्यरक्तादिदूषितं मलिनंनीलरक्तंवाप्रयत्नेनविवर्जयेत् यथोक्तंसूत्रमादाय त्रिगुणंत्रिः प्रयोजयेत् पवित्रंते
नकुर्वीतकनिष्ठोत्तममध्यमं कनिष्ठंतत्तुविज्ञेयंसप्तविंशातिभिःशुभं मर्त्यलोकेतुतत्कीर्त्ति सुखायुर्धनपुत्रदं च
तुःपंचाशताज्ञेयंतंतूनांमध्यमंपरं अष्टोत्तरसहस्रंतुतंतूनांपरिसंख्यया वनमालास्मृताविष्णोर्दत्तामुक्तिप्रदाहिसा
कनिष्ठंनाभिमात्रंस्यादूरुमात्रंतुमध्यमं पवित्रंचोत्तमंप्रोक्तंजानुमात्रप्रमाणतः वनमालाप्रमाणेन प्रतिमायाः प्र
णीयते नराणांजन्मसंसंसारमृत्युदुःखप्रणाशिनी कनिष्ठेद्वादशैवोक्तामध्यमेद्विगुणाः स्मृताः त्रिगुणास्तु

जिपेयफलंलभेत् द्वापरस्ययुगस्यादौपुरीमाहिष्मतीशुभा तस्यांमहीजिदाख्यातोराज्यंपालयतिस्वकं पुत्रहीन
स्यतस्यैवनतद्राज्यंसुखावहं अपुत्रस्यसुखंनास्तिइहलोकेपरत्रच ततोस्यपुत्रहीनस्यकालोवहुतरोगतः नप्रा
प्तश्चसुतोराज्ञः सर्वसौख्यप्रदोनृणां दृष्ट्वात्मानंप्रवयसंराजाचिंतापरोभवत् सदोगतःसभामध्येइदंवचनमब्र
वीत् इहजन्मनिहेलोकानमयापातकंकृतं अन्यायोपार्जितंवित्तंक्षिप्तंकोशेमयानहि ब्रह्मस्वंदेवद्रविणंनम
यापहृतंक्वचित् न्यासापहारोनकृतःपरस्यबहुपापदःसुतवत्पालितालोकाधर्मेणैवजितामही दुष्टेषुपातितो
दंडोबंधुमित्रप्रियेष्वपि शिष्टास्तुपूजितानित्यंद्वेष्याअपिमयाजनाः इत्येवंव्रजतोमार्गेधर्मयुक्तेद्विजोत्तमाः कस्मा
न्ममगृहेपुत्रोनजातस्तद्विमृश्यतां इतिवाक्यंद्विजाःश्रुत्वासप्रजाःसपुरोहिताः मंत्रयित्वाहितंतेवजग्मुस्तेगहनं
वनं इतश्चेतश्चपश्यंतआश्रमान्मुनिसेवितान् नृपतेर्हितमिच्छंतोददृशुर्मुनिसत्तमं तप्यमानंतपोघोरंनिरानंदं
निरामयं निराहारंजितात्मानंजितक्रोधंसनातनं लोमशंधर्मतत्त्वज्ञंसर्वशास्त्रविशारदं दीर्घायुषंमहात्मानम
नेकब्रह्मसंमितं कल्पेकल्पेगतेयस्यह्येकंलोमाप्रशीर्यते अतोलोमशनामास्यत्रिकालज्ञंमहामुनिं तंदृष्ट्वाहर्षि
ताःसर्वेआजग्मुस्तस्यसन्निधिं यथान्यायंयथार्हंतंनमश्चक्रुर्यथोचितं विनयावनताःसर्वेऊचुश्चैवपरस्परं अ
स्मद्भाग्यवशादेवप्राप्तोयंमुनिसत्तमः लोमशउवाच किमर्थमिहसंप्राप्ताःकथयध्वंस्वकारणं मद्दर्शनल्हादने
नस्तुवंतइवमांकिमु जनाऊचुः संशयच्छेदनार्थायआगतास्तवसन्निधिं पद्मयोनेःपरतरस्त्वत्तःश्रेष्ठोनविद्यते अ
तःकार्यवशात्प्राप्ताःसमीयंभवतोवयं महीजिन्नामराजानःपुत्रहीनोस्तिसांप्रतं वयंतस्यप्रजाब्रह्मन्पुत्रवत्तेनपा
लिताः तंपुत्ररहितंदृष्ट्वातस्यदुःखेनदुःखिताः तपःकर्त्तुमिहायातामूर्त्तिंकृत्वातुनैष्ठिकीं तस्यभाग्यवशाद्दृष्टोह्य
स्माभिस्त्वंतपोधन महतांदर्शनेनैवकार्यसिद्धिर्भवेन्नृणां उपदेशंवदमुनेःराज्ञःपुत्रोयथाभवेत् इतितेषांवचःश्रुत्वा

रोवस्त्रविशेषः सच द्वाविंशत्यधिकशतांगुलपरिमितउत्तमः विंशत्याधिकशतांगुलिर्मध्यमः अष्टोत्तरशतांगुल स्त्वधमः इतिबोध्यः ॥ अस्यामेवपापनाशनीसप्तमीव्रतं हेमाद्रौ शुक्लपक्षस्यसप्तम्यांयद्दक्षंतुकरोभवेत् तदा स्यात्सुमहापुण्यासप्तमीपापनाशनी तस्यांसंपूज्यदेवेशंचित्रभानुंदिवाकरं सप्तजन्मकृतंपापंव्रतेनानेननश्यति नारदीयेप्येवमुक्तं यदिचेद्धस्तयुक्तेयंतदास्यात्पापनाशनी अस्यांदानंजपोहोमस्सर्वमक्षयतांव्रजेदिति ॥ श्राव णशुक्लाष्टम्यांदेवीपूजा नारदीये नभःशुक्लेतथाष्टम्यांदेवींचैवविधानतः क्षीरेणस्नापयित्वाथमिष्टान्नंविनिवेदयेत् ततोद्विजान्भोजयित्वापरेह्निस्वयमप्युत भुक्त्वासमापयेदेतद्व्रतंसंततिवर्धनं अत्रैवदेवीपुराणोक्तं दुर्गाव्रतं देवी व्रतंप्रवक्ष्यामिसर्वकामप्रसाधनं श्रावणेशुक्लपक्षेतुअष्टम्यांवायुभोजनः स्नात्वासार्द्रपटोभूत्वादेवींक्षीरेणस्नाप येत् दत्त्वापायसनैवेद्यंस्वयंभुंजीततद्व्रतीति ॥ श्रावणशुक्लनवम्यांकौमारीव्रतं नारदीये श्रावणेमासिविप्रेंद्र नवम्यांनक्तभुङ्नरः पक्षयोरुपवासंवाकौमारींचंडिकांयजेत् रौप्यांपापहरांगंधैःपुष्पैर्धूपैश्चदीपकैः नैवेद्यैर्विवि धैश्चैवकुमारीभोजनैस्तथा एवंयःकुरुतेभक्त्याकौमारीव्रतमुत्तमं सविमानेनगच्छेद्वैदेवीलोकंसनातनं ॥ श्राव णशुक्लदशम्यांशिवार्चनव्रतं नारदीये श्रावणीशुक्लदशमीसर्वाशापरिपूर्तिदा अस्यांशिवार्चनंशस्तंगंधाद्यै रुपचारकैः तत्रोपवासंनक्तंवाद्विजानांभोजनंजपः होमोदानंचधेन्वादेःसर्वपापप्रणाशनं ॥ श्रावणशुक्लैकादशी पुत्रदा तदुक्तं नारदीये एकादशींनभःशुक्लेपुत्रदांसमुपोष्यवै द्वादश्यांनियतोभूत्वा पूजयेच्चजनार्दनं उप चारैःषोडशभिस्ततःसंभोज्यवाडवान् दद्याच्चदक्षिणांतेभ्यःपुत्रंप्राप्येहसद्गुणं यातिविष्णोःपदंसाक्षात्सर्वदेवनम स्कृतः अस्याःकथाभविष्योत्तरेपाद्मेच युधिष्ठिरउवाच श्रावणस्यसितपक्षेकिंनामैकादशीभवेत् कथयस्व प्रसादेनममाग्रेमधुसूदन श्रीकृष्णउवाच शृणुष्वावहितोराजन्कथांपौराणिकींशुभां यस्याःश्रवणमात्रेणवा

गोमयेनविषोल्वणाः गंधाद्यैःपूजनंतेषांतथेंद्राणीमनंतरं संपूज्यस्वर्णरूप्यादिदध्यक्षतकुशांबुभिः गंधैःपुष्पैस्त
थाधूपैर्दीपैर्नैवेद्यसंयुतैः ततःप्रदक्षिणीकृत्यतद्द्रव्यंसंप्रणम्यच संप्रार्थ्यभक्तिभावेनविप्राग्रेषुसमर्पयेत् यदिदंस्व
र्णरौप्यादिद्रव्यंवैविप्रसात्कृतं तदनंतफलंभूयान्ममजन्मनिजन्मनि इत्येवंददतोद्रव्यंभक्तिभावेननारद प्रसन्नः
स्याद्धनाध्यक्षःस्वर्णादिकफलप्रदः एतद्व्रतंनरःकृत्वाविप्रान्संपूज्यभक्तितः पश्चात्स्वयंचभुंजीतदारापत्यसुहृद्वृतः
अस्यामेवपंचम्यांवासुकिकुंडस्नानं यःस्नातोनागपंचम्यांकुंडेवासुकिसंज्ञके नतस्यविषसंसर्गोभवेत्सर्पसमुद्भवः
नागाःप्रसन्नाजायंतेकुलेतस्यापिसर्वदेति अत्रैवविषापहपंचमीव्रतं मात्स्ये नागाश्चैवतुकर्त्तव्याःखड्गखेटकपा
णयःअधःसर्पाकृतिस्तेषांनाभेरूर्ध्वंतुमानुषी फणाश्चमुर्द्धनिकर्त्तव्याद्विजिह्वावाहिनीसमाःअसमाःविषमसंख्या तथै
वस्कंदपुराणेपि श्रावणेमासिपंचम्यांशुक्लपक्षेवरानने द्वारस्योभयतोलेख्या गोमयेनविषोल्वणाः कृत्वाकौसुंभि
कान्नागानिंद्राणींचप्रपूजयेत् घृतोदकाभ्यांपयसास्नापयित्वावरानने गोधूमैःपयसापूपैर्लाजैश्चाविविधैरपि पूजयेद्वि
धिवद्देविदधिदूर्वांकुरैःक्रमात् गंधपुष्पोपहारैश्चब्राह्मणानांचतर्पणैः येतस्यांपूजयंतीहनागान्भक्तिपुरस्सरं नतेषां
सर्पतोदेविभयंभवतिकुत्रचिदितिसर्पाभयपंचमीव्रतम् ॥ श्रावणशुक्लषष्ठ्यांस्कंदपूजनं नारदीये श्रावणशुक्लषष्ठ्यांतु
शरजन्मानमर्चयेत् उपचारैःषोडशभिर्भक्त्याचपरयान्वितः लभेतभीप्सितानर्थान्षण्मुखस्यप्रसादतइति श्रावण
शुक्लसप्तमी अव्यंगसप्तमीनारदीये श्रावणेशुक्लसप्तम्यामव्यंगसप्तमीव्रतं कार्पासंतुचतुर्हस्तंसाग्रंवस्त्राहिगोपतेः
पूजांतेप्रीतयेदेयंव्रतमेतच्छुभावहं अस्यामेवसप्तम्यांविशेषोभविष्योत्तरे श्रावणेमासिसप्तम्यांदेवाग्र्यंसप्तवाहनं
शुक्लपक्षेसमभ्यर्च्यपुष्पगंधादिभिःशुचिः प्राप्येहविपुलंभोगंधर्मानंतरमक्षयं अमुत्रलोकमायातिदिव्यंदिनपतेः
पुरं समर्प्याव्यंगमप्यत्रकार्य्यंवैनक्तभोजनं अव्यंगशब्देनकार्पाससूत्रनिर्मितः सर्पनिर्मोकाकृतिरंतः सुचि

अगस्तिपु॰ १४ दाडिमपु॰ १५ दूर्वापुष्पं १६ कर्कटपु॰ १७ रिंगिणीपु॰ १८ अपामार्गपु॰ १९ विल्वपुष्पं २० विष्णुक्रांतपु॰ २१ अत्रदूर्वागणपतिपूजायांतुदूर्वायुक्तैःपंचगव्यैर्दशभिर्नाममंत्रैःपूजाकार्य्या तत्रप्रयानं स्नानमात्रमेव दशनाममंत्राःस्कंदपुराणेउक्ताः गणाधिपनमस्तेस्तुउमापुत्राघनाशन विनायकेश पुत्रेतिसर्वसिद्धिप्रदायक एकदंतेभवक्रेतितथामूषकवाहन कुमारगुरवेतुभ्यमेभिर्नामपदैःक्रमात् इत्येवंकाथितंवत्स सर्वसिद्धिप्रदंशुभं व्रतंदूर्वागणपतेः किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि इतिसौरपुराणोक्तंदूर्वागणपतिव्रतं नारदीयेच॥ अथा स्मिन्नेवादिवसेदूर्वागणपतिव्रतं केचिदिच्छंतिदेवर्षेतद्विधानमिदंशृणु हैमंनिर्मायगणपंताम्रपात्रोपरिस्थितं वेष्टि तंरक्तवस्त्रेणसर्वतोभद्रमंडले पूजयेद्रक्तपुष्पैश्चपत्रिकाभिश्चपंचभिः विल्वपत्रमपामार्गशमीदूर्वाहरिप्रिया एभि रन्यैश्चकुसुमैरभ्यर्च्यफलमोदकैः उपहारंप्रकल्प्याथदद्यादर्घ्यंसमुत्थितः ततःसंप्रार्थ्यविघ्नेशंमूर्त्तिंसोपस्करां मुने आचार्य्यायविधिज्ञायनमस्कृत्यनिवेदयेत् कृत्वैवंपंचवर्षाणिसमुद्याप्ययथाविधिभुक्त्वेहभोगानखिलाल्लोकं गणपतेर्व्रजेदितिदूर्वागणपतिव्रतं श्रावणशुक्लपंचमीनागपंचमी सानागपूजादौ परैवेतितिथिसामान्यनिर्णये प्रागुक्तं चमत्कारचिंतामणावप्येवं पंचमीनागपूजायांकार्य्याषष्ठीसमन्विता तस्यांतुतुपितानागाइतरासुच तुर्थिकाइतराःपंचम्यः श्रावणेपंचमीशुक्लासाप्रोक्तानागपंचमीतांपरित्यज्यशेषास्तुचतुर्थीसाहिताहिता इतिमद नरत्नविधानाच्च तेनैषांपरैव अत्रविशेषोहेमाद्रौ भविष्येश्रावणेमासिपंचम्यांशुक्लपक्षेनराधिप द्वारस्योभयतो लेख्यागोमयेनविषोल्वणाः पूजयेद्विधिवद्वीरदधिदूर्वांकुरैःकुशैः गंधपुष्पोपहारैश्चब्राह्मणानांचतर्पणैः एतस्यां पूजयिष्यंतिनागान्भक्तिपुरस्सराः नतेषांसर्पतोवीरभयंभवतिकुत्रचिदिति नागाश्च वासुकितक्षककालियमणि भद्रऐरावतकर्कोटकधृतराष्ट्रधनंजयाः नारदीयेऽपि श्रावणेशुक्लपंचम्यांनृभिरास्तिक्यतत्परैः द्वारस्योभयतोलेख्या

श्रीगणेशायनमः श्रीरघुनाथोजयति

अथश्रावणमासकृत्यनिर्णयः तत्र कर्कटसंक्रांतौ पूर्वास्त्रिंशद्घटिकाःपुण्यकालः सूर्योदयोत्तरंसंक्रमेतुपरदिन
एवपुण्यकालः रात्रौतुनिशीथात्प्राक् परतश्चसंक्रमे अपरार्के हेमाद्यनंतभट्टादिमतेपूर्वोत्तरयोर्दिनयोः पंचपं
चनाड्यःपुण्यकालः धनुर्मीनावतिक्रम्यकन्यांचमिथुनंतथा पूर्वापरविभागेनरात्रौसंचरतेरविः दिनांतेपंचना
ड्यस्तुतदापुण्यतमामताः उदयेपितथापंचदैवेपित्र्येचकर्माणि इतिस्कांदोक्तेः पूर्वापरविभागेनेति मकरकर्क
टभिन्नसंक्रांतिपरं वक्ष्यमाणवचोविरोधात् इत्युक्तंमदनरत्ने तेनायमर्थः रात्रौपूर्वविभागेमकरेपंचनाड्यः पुण्य
कालः र त्रार्धपरविभागेकर्कटसंक्रमेपूर्वदिनांतेपंचनाड्यः विषुवतोःपूर्वदिनेपंच परदिनेतिवाक्यांतरानुरोधात् ते
नहेमाद्रिमाधवयोःसर्ववचनानांचाविरोधः माधवमतेतु अर्धरात्रेतदूर्ध्वंतुसंक्रांतौदक्षिणायने पूर्वमेवदिनंग्राह्यंया
वन्नोदयतेरविरितिवृद्धगर्गोक्तेः मिथुनात्कर्कसंक्रांतिर्यदास्यादंशुमालिनः प्रभातेवानिशीथेवातदापुण्यंतुपूर्व
वत् इतिभविष्योक्तेश्चपूर्वदिनएवपुण्यं दाक्षिणात्यास्त्वेतदेवाद्रियंते अर्धरात्रावपिस्नानदानादिभवतीत्युक्तं
प्राक्अत्रदानोपवासाद्यप्युक्तं तथात्र केशादिविकर्त्तनंनिषिद्धं कुंभेचकर्कटेवापितथैवकार्मुकेपिवा रोमखंडंगृह
स्थस्यपित्र्हन्पातयतेह्यध इतिसुमंतुवचनादिति विशेषस्तुजीवत्पितृविषये अत्रनदीनांरजोदोषः हेमाद्रावत्रिः
सिंहकर्कटयोर्मध्येसर्वानद्योरजस्वलाः तासुस्नानंनकुर्वीतवर्जयित्वासमुद्रगामिति व्याघ्रोक्तेश्च इदंक्षुद्रनदीवि
षमाहात्म्ये त्वगस्त्योदयावधित्वमुक्तं यावन्नोदेतिभगवान्दक्षिणाशाविभूषणं तावद्रजोवहानद्यःकरतोयाःप्रकी
र्तिताः करतोयाःस्वल्पोदकाः तथाचकात्यायनः याःशोषमुपगच्छंति ग्रीष्मेकुसरितोभुवि तासुप्रावृषिनस्नायाद

पूर्णेदशवासरे स्मृतिसंग्रहे धनुःसहस्राण्यष्टौचगतिर्यासांनविद्यते नतानदीशब्दवहागर्त्तास्तेकथिताभुवि म
हानदीषुभविष्योक्तं आदौकर्कटकेदेविमहानद्योरजस्वलाः त्रिदिनंतुचतुर्थेह्निशुद्धाःस्युर्जाह्नवीयथा महानद्यश्चब्रा
ह्मे गोदावरीभीमरथीतुंगभद्राचवेणिका तापीपयोष्णीविंध्याचदक्षिणेपरिकीर्त्तिताः वेणिकाकृष्णवेणा भागीर
थीनर्मदाचयमुनाचसरस्वतीविशोकाचवितस्ताचविंध्यस्योत्तरतःस्थिताः द्वादशैतामहानद्योदेवश्रीक्षेत्रसंभवाः म
दनरत्नेपुराणांतरे महानद्योदेविकाचकावेरीवंजरातथा रजसातुप्रदुष्टास्तुकर्कटादौत्र्यहंनृप कात्यायनः कर्क
टादौरजोदुष्टागोमतीवासरत्रयं चंद्रभागासतीसिंधुस्सरयूर्नर्मदातथा इदंगंगाद्यतिरिक्तविषयं गंगाचयमुनाचै
वप्लक्षताचसरस्वती रजसानाभिभूयंतेयेचान्येनदसंज्ञकाः शोणः सिंधुर्हिरण्याख्यःकोकिलोहितवर्बराः श
तद्रूश्चतथासप्तपावनाःपरिकीर्त्तिता इतिदेवलोक्तेः यत्तु प्रथमंकर्कटेदेवित्र्यहंगंगारजस्वलेतिजान्हवीभिन्नागोदाव
र्य्यादिगंगांतरपरमितिमदनरत्ने अन्येतु नतुतीरनिवासिनामितिनिगमोक्तेः नूतनकूपादौयोगियाज्ञवल्क्यः अजा
गावोमहिष्यश्चब्राह्मणीचप्रसूतिका दशरात्रेणशुध्यंतिभूमिस्थंचनवोदकमिति क्वचित्तुदोषाभावमाह व्याघ्रपा
दः अभावेकूपवापीनामन्येनापिपयोभृतं रजोदुष्टेपिपयासिग्रामभोगोनदुष्यति तेनोद्धृतेनदोषः तथा तासुस्नानंन
कुर्वीतइत्याहुः वसिष्ठोपि इज्याकर्मणिचोत्सर्गेप्रेतस्नानेतथैवच सूर्यचंद्रग्रहेचैवरजोदोषोनविद्यते इत्यलंविस्त
रेण अथश्रावणेकृत्यविशेषाआग्नेयपुराणे यश्चधनंददेहविवर्षादिचतुरोऋतून् घृतधेनुप्रदोतेचपरंब्रह्मादिगच्छ
ति शातातपअयनादिदानमाह अयनादौसदादेयंद्रव्यमिष्टंगृहेपुयत् यदातुकर्कटंयातिभगवांश्चंडदीधितिः त
तःप्रभृतिकालःस्याद्दक्षिणायनसंज्ञकः तत्रप्रावृट्सुसंपूज्यफलपुष्पांबुभिस्तथा गोरसाक्तांस्तथासक्तून्ब्राह्मणे
भ्योनिवेदयेत् हिमंचशर्करांचैवशाकमूलफलानिच उपानच्छत्रमाल्यानितिलधेनुंचशास्त्रवत् तत्रकर्कटसंक्रांति

दिनेहिमंकर्पूरं अत्रस्वर्गीयफलंविश्वजिन्न्यायात् भविष्ये नैरंतर्य्येणयोमासंविधिनाचयजेद्रविं पुण्यंतदेवसकलं
भवेद्विषुवदर्चनात् एवमेवचविज्ञेयंग्रहणेचोत्तरायणे संक्रांतिदिवसेष्वेवंषडशीतिमुखेषुच तत्कार्त्तिक्यांभवेत्पुण्यं
समाराध्यदिवाकरं पुण्यमेवंचफाल्गुण्यामाषाढ्यामेवमेवच मत्स्यपुराणाग्निपुराणयोः आषाढ्यादिचतुर्मासा
न्प्रातः स्नायीभवेन्नरः विप्रेषुभोजनंदद्यात्कार्त्तिक्यांगोप्रदोभवेत् सवैष्णवपदंयातिविष्णुव्रतमिदंस्मृतं आषा
ढीतिबहुव्रीहिस्तद्गुणसंविज्ञाना आरभ्यचतुरोमान्कार्तिक्यांगोप्रदोभवेदितिश्रवणात् आग्नेयपुराणे अयनादयनं
यावद्वर्जयेत्पुष्पसर्पिषा तदंतेपुष्पदानानिघृतधेन्वासहैवतु दद्याच्छिवपुरंयातिविप्रायघृतपायसं एतच्छीलव्रतं
नामशीलारोग्यप्रदायकं महाभारते श्रावणंनियतोमासमेकभक्तेनयःक्षिपेत् यत्रतत्राभिषेकेनयुज्यतेज्ञातिभि
र्धनैः यत्रतत्रेति कृत्रिमेजलाशयेऽपीति श्रावणकृष्णप्रतिपदायां श्रावणमासनियमानांप्रारंभः आषाढ्यामुपो
षणंसंकल्पश्चविधेयः अत्रातिथिपत्वेनवह्निपूजाऽपिकार्या श्रावणकृष्णद्वितीयायामशून्यशयनव्रतं मत्स्यपुराणे
श्रीभगवानुवाच श्रावणस्यद्वितीयायांकृष्णायांमधुसूदनः क्षीरार्णवेसलक्ष्मीकःसदास्वपितिकेशवः तस्यांसंपू
ज्यगोविंदंसर्वान्कामानवाप्नुयात् गोभूहिरण्यदानानिशतकल्पशतायुषं अशून्यशयनीनामद्वितीयासंप्रकीर्तिता
तस्यांसंपूज्यगोविंदंमंत्रैरेभिर्विचक्षणः श्रीवत्सधारिन्श्रीकांतश्रीवासश्रीनिकेतन गार्हस्थ्यंमाप्रणाशंमेयातुधर्मार्थ
कामद अग्नयोमाप्रणश्यंतुदेवताःपुरुषोत्तम पितरोमाप्रणश्यंतुतन्नोदांपत्यभेदतः लक्ष्म्यावियुज्यतेदेवोनकदाचि
द्यथादिवि तथाकलत्रसंबंधोदेवमामेवियुज्यतां लक्ष्म्यानशून्यंवरदयथातेशयनंसदा शय्याममाप्यशून्यास्तुत
थामेमधुसूदन गीतवादित्रनिर्घोषंदेवदेवस्यकारयेत् घंटाभवेदशक्तस्यसर्ववाद्यमयीयतः एवंसंपूज्यगोविंदंभोज
नंतैलवर्जितं सशकुक्षारलवणंयावन्मासचतुष्टयं ततःप्रभातेसंजातेलक्ष्मीपतिसमन्वितां दीपान्नभोजनैर्युक्तांश

ष्यांदद्याद्विचक्षणः पादुकोपानहच्छत्रचामरासनसंयुतां अभीष्टोपस्करैर्युक्तां शुक्लपुष्पांबरावृतां सोपधानकवि
श्रामां फलैर्नानाविधैर्युतां तथाभरणधान्यैश्च यथाशक्त्या समन्वितां अव्यंगाय च विप्राय वैष्णवाय कुटुंबिने दात
व्यावेदविदुषे न च कुप्येत कस्यचित् तत्रोपवेश्य दांपत्यमलंकृत्य विधानतः पत्न्यास्तु भाजनं दद्याद्भक्ष्यभोज्यसमान्वि
तं ब्राह्मणस्यापि सौवर्णीमुपस्करसमन्वितां प्रतिमां देवदेवस्य सोदकां विनिवेदयेत् एवं यस्तु पुमान्कुर्यादशून्यशयनं
हरेः वित्तशाठ्येन रहितो नारायणपरायणः न तस्य पत्न्या विरहः कदाचिदपि जायते नारी वा विधिवद्ब्रह्मन्यावच्चंद्रार्क
तारकं न विरूप्यं विशोकं च दांपत्यमभिजायते न पुत्रधनरत्नानि क्षयं यांति पितामह सप्तकल्पसहस्राणि सप्तकल्पश
तानि च कुर्वन्नशून्यशयनं विष्णुलोके महीयते विष्णुं पूजयेदित्यर्थः उपक्रमे तथा कीर्त्तनात् स्त्रिया अपि एतद्व्रतं क्रियमा
णे कलत्रपदे पतिपदोहः पुरुषस्य स्त्रियश्चेति प्रक्रमात् यावन्न स्याच्चतुष्टयं स्यादित्यर्थः एवं संपूज्य गोविंदमश्नीयात्तैल
वर्जितमिति पूजानंतरमत्रातैलाशनप्रतिपादनात् यत्रैव दिने पूजा तत्रैव दिनेऽतैलाशनं पूजनं च कृष्णाद्वितीयाया
मेव तस्यां संपूजयेद्विष्णुमिति कीर्तनात् अतो यावत्तृतीया भवति तावत्कृष्णद्वितीयातिथि गोविंदपूजनं नक्तमक्षा
रतैललवणं भोजनमित्यर्थः ततः प्रभात इति चतुर्थकृष्णद्वितीयानंतरं प्रभाते शय्यादिदानमित्यर्थः लक्ष्मीपतिसमन्वि
तामिति लक्ष्मीपतिनाधिवासितां शय्यां दद्यादित्यर्थः न तु तत्प्रतिमान्वितां प्रतिमायाश्चाग्रे दानकथनात् इति म
त्स्यपुराणे अशून्यशयनद्वितीयाव्रतम् भविष्यपुराणे श्रीभगवानुवाच अशून्यशयनां नाम द्वितीयां शृणु भारत शे
ते जगत्पतिः कृष्णः श्रिया सार्द्धं महीपते अशून्यशयनी नाम सदा कार्या हि सा तिथिः कृष्णपक्षे द्वितीयायां श्रावणे मासि
भूपते इदमुच्चारयेत्प्रातः प्रणम्य जगतः पतिं श्रीवत्सधारिन् श्रीकांत श्रीवास श्रीपतेऽव्यय गार्हस्थ्यं मा प्रणाशं मे यातु
धर्मार्थकामद शुचये मा प्रणश्यंतु मा प्रणश्यंतु निर्जराः जामयो मा प्रणश्यंतु यतो दांपत्यमेव च लक्ष्म्या वियुज्यते देव

नकदाचिद्यथाभवान् तथाकलत्रसंबंधोदेवमामे।वियुज्यतांलक्ष्म्यानशून्यंवरदयथातेशयनंसदा शय्याममाप्यशून्या स्तुतथैवमधुसूदन एवंप्रसाद्यपूजांचकृत्वालक्ष्म्यास्तथाहरेःफलानिदद्याच्छय्यायामभीष्टानिजगत्पतेःनक्तंप्रणम्या यतनेहरिंभुंजीतवाग्यतः ब्राह्मणायद्वितीयेन्हिशय्यांदद्यात्सदक्षिणां शतानीकउवाच कानिकानित्वभीष्टानिफला निकेशवस्यतु योज्यानिशयनेविप्रदेवदेवस्यकथ्यतां किंचिद्दानंद्वितीयेन्हिदातव्यंब्राह्मणस्यच भक्तैर्नरैर्द्विजश्रे ष्ठदेवदेवस्यशक्तितः सुमंतुरुवाच यानितत्रमहाबाहोकालेसंतिफलानिच मधुराण्यतितीव्रानिनचातिकटुकानिच दातव्यानिनृपश्रेष्ठस्वशक्त्याशयनेतदा मधुराणिचदत्त्वातुमनेवल्लभतामियात् तस्मात्कटुकतीव्राणिस्त्रीलिंगानिचव र्जयेत् खर्जूरमातुलुंगानिस्थितानिशिरसासह द्वितीयेह्निप्रदेयानिभक्त्याशक्त्याचभारत वासोदानंतथाधान्य दानंचान्नस्यशस्यते एवंकरोतियःसम्यङ्नरोमासचतुष्टयं तस्यजन्मत्रयंवीरगृहभंगोनजायते अशून्यशयन श्चस्याद्धर्मकामार्थसाधकः भवत्यव्याहतैश्वर्यःपुरुषोनात्रसंशयः नारीवाराजधर्मज्ञव्रतमेतद्यथाविधिः याक रोतिनशोच्यासौबंधुवर्गस्यजायते वैधव्यंदुर्भगत्वंचभर्तृत्यागंचसत्तम नाप्नोतिजन्मत्रितयेकृत्वैतद्व्रतमुत्तमं इत्येषा कथितराजन्द्वितीयातिथिरुत्तमा यामुपोष्यनरोराजन्वृद्धिमृद्धिंश्रियंलभेत् भागधेयंश्रियासहत्रणम्येत्यर्थः उपोष्येत्यत्रउपवसनमुपासनं अग्रेनक्तंभुंजीतेत्यभिधानात् शुचयोऽग्नयःशिरसाविद्यमानवृंतेनेत्यर्थःनालिकेरेणे त्यनेन यज्ञभागहरोविष्णुःगांगेयमत्रसुवर्णं मासचतुष्टयं तत्तन्मासकृष्णचतुर्थीचतुष्टयमित्यर्थः स्त्रीकर्तृकपक्षेकल त्रसंबंधोमामेवियुज्यतामित्यत्रपदस्थःनेपातिपदोहःपूर्ववदेवफलानिदद्याच्छय्यायामितिधारणमात्रं अग्रेदानाभि धानात् नक्तंप्रणम्येत्यभेदौ नक्तंप्रणम्यभुंजीतेत्यन्वयःइत्येषाकथितेत्यादिना कर्मारंभफलांतरार्थे आषाढ्यनंतरंच समाचारात् इत्यशून्यशयनद्वितीयाव्रतम् इदंश्रावणादिमासचतुष्टयं कृष्णपक्षद्वितीयासुकार्यंद्वितीयात्रचंद्रदय

व्यापिनी ग्राह्या एकभक्ते दिवा नक्ते निशि चंद्रोदयेव्रते तिथिस्तात्कालिकी ग्राह्येतिमदनरत्नस्मृतिसंग्रहवचनात्
चंद्रोदयव्रतत्वंचास्य चंद्रोदयेऽर्घ्योदातव्योदध्यक्षतविभूषित इति चंद्रोदयेऽर्घ्यविधानात् दिनद्वयेतत्सत्वेऽसत्वे
वापूर्वाचतुर्थ्वसितपक्षेषुमासेषुश्रावणादिषु अशून्याख्यव्रतंकुर्य्याज्जायया तु फलाधिकमितिमदनरत्नेदाहृतवचना
त् अत्रपूर्णिमांतोमासोग्राह्यः दिनद्वयेतथात्वेपूर्वा अत्रगोपूजायवानांप्राशनामितिविशेषोदिवोदासीये श्रावणकृ
ष्णतृतीया कज्जलीसंज्ञेतिदिवोदासीये कृत्यरत्नावल्यां तत्रश्यामवर्णपुष्पादिभिः सांजनाक्षतैश्चदेवीपूजा कज्ज
लादिसौभाग्यद्रव्यंसुवासिनीभ्योदेयमितिशिष्टाचारात् अस्यामेवश्रवणयुक्तायांविष्णुपूजा तदुक्तंहेमाद्रौ विष्णु
धर्मोत्तरे तृतीयाश्रावणेकृष्णायासाश्रवणसंयुता तस्यांसंपूज्यगोविंदंतुष्टिमग्र्यामवाप्नुयादिति श्रावणकृष्णचतुर्थी
सोमकल्पादि तत्रश्राद्धादिकल्पांतस्थायिफलप्रदमुक्तंकल्पादिप्रबंधे श्रावणकृष्णचतुर्थ्यांसंकष्टचतुर्थीव्रतम् तच्चंद्रो
दयव्यापिन्यांकार्य्यं श्रावणेबहुलेपक्षेचतुर्थ्यांतुविधूदये गणेशंपूजयित्वाचचंद्रायार्घ्यंप्रदीयते इतिकथायां तत्रच
पूजाविधानात् दिनद्वयेतद्व्याप्तावव्याप्तौवापूर्वा मातृविद्धोगणेश्वरइतिवचनात् गणेशगौरीबहुलाप्यतिरिक्ताःप्रकी
र्त्तिताःचतुर्थ्यःपंचमीविद्धादेवतांतरयोगत इतिमदनरत्ने ब्रह्मवैवर्त्तवचनाच्च नचतृतीयाविद्धाविधायकवचनात् दिवा
त्रिमुहूर्त्तवेधेसत्येवप्रवृत्तिर्नरात्राविति भ्रमितव्यं अहःसुतिथयःपुण्याःकर्मानुष्ठानतोदिवा नक्तादिव्रतयोगेपुरा
त्रियोगोविशिष्यतइति नरात्रिवेधस्यापिरात्रिसाध्यकर्मसुहेमाद्रिमाधवादिभिरुक्तत्वात् अथव्रतविधिः मासप
क्षाद्युल्लिख्य विद्याधनपुत्ररोगमुक्तिसंकटनाशकामःस्त्रीतुभर्त्रादिविरहसंकटविमुक्तिकामासंकटचतुर्थीव्रतपूजादिकं
करिष्य इतिसंकल्पःसौवर्णरौप्यताम्रमृण्मयाद्यन्यतमां गणेशमूर्त्तिंकृत्वा जलपूर्णवस्त्रयुतंकुंभंतस्याग्रेस्थापयि
त्वाषोडशोपचारैःपूजयेत् तत्रादौध्यानं लंबोदरंचतुर्बाहुंत्रिनेत्रंरक्तवर्णकं नानारत्नैःसुवेषाढ्यंप्रसन्नास्यंविचिंतयेत्

दिनेहिमंकर्पूरं अत्रस्वर्गीयफलंविश्वजिन्न्यायात् भविष्ये नैरंतर्य्येणयोमासंविधिनाचयजेद्रविं पुण्यंतदेवसकलं
भवेद्विषुवदर्चनात् एवमेवचविज्ञेयंग्रहणेचोत्तरायणे संक्रांतिदिवसेष्वेवंषडशीतिमुखेषुच तत्कार्त्तिक्यांभवेत्पुण्यं
समाराध्यदिवाकरं पुण्यमेवंचफाल्गुण्यामाषाढ्यामेवमेवच मत्स्यपुराणाग्निपुराणयोः आषाढ्यादिचतुर्मासा
न्प्रातः स्नायीभवेन्नरः विप्रेषुभोजनंदद्यात्कार्त्तिक्यांगोप्रदोभवेत् सवैष्णवपदंयातिविष्णुव्रतमिदंस्मृतं आषा
ढीतिबहुव्रीहिस्तद्गुणसंविज्ञाना आरभ्यचतुरोमान्कार्तिक्यांगोप्रदोभवेदितिश्रवणात् आग्नेयपुराणे अयनादयनं
यावद्वर्जयेत्पुष्पसर्पिषी तदंतेपुष्पदानानिघृतधेन्वासहैवतु दद्याच्छिवपुरंयातिविप्रायघृतपायसं एतच्छीलव्रतं
नामशीलारोग्यप्रदायकं महाभारते श्रावणंनियतोमासमेकभक्तेनयःक्षिपेत् यत्रतत्राभिषेकेनयुज्यतेज्ञातिभि
र्धनैः यत्रतत्रेति कृत्रिमेजलाशयेऽपीति श्रावणकृष्णप्रतिपदायां श्रावणमासनियमानांप्रारंभः आषाढ्यामुपो
षणंसंकल्पश्चविधेयः अत्रतिथिपत्वेनवह्निपूजाऽपिकार्या श्रावणकृष्णद्वितीयायामशून्यशयनव्रतं मत्स्यपुराणे
श्रीभगवानुवाच श्रावणस्यद्वितीयायांकृष्णायांमधुसूदनः क्षीरार्णवेसलक्ष्मीकःसदास्वपितिकेशवः तस्यांसंपू
ज्यगोविंदंसर्वान्कामानवाप्नुयात् गोभूहिरण्यदानानिशतकल्पशतायुषं अशून्यशयनीनामद्वितीयासंप्रकीर्त्तिता
तस्यांसंपूज्यगोविंदंमंत्रैरेभिर्विचक्षणः श्रीवत्सधारिन्श्रीकांतश्रीवासश्रीनिकेतन गार्हस्थ्यंमाप्रणाशंमेयातुधर्मार्थ
कामद अग्नयोमाप्रणश्यंतुदेवताःपुरुषोत्तम पितरोमाप्रणश्यंतुतन्नोदांपत्यभेदतः लक्ष्म्यावियुज्यतेदेवोनकदाचि
द्यथादिवि तथाकलत्रसंबंधोदेवमामेवियुज्यतां लक्ष्म्यानशून्यंवरदयथातेशयनंसदा शय्याममाप्यशून्यास्तुत
थामेमधुसूदन गीतवादित्रनिर्घोषंदेवदेवस्यकारयेत् घंटाभवेदशक्तस्यसर्ववाद्यमयीयतः एवंसंपूज्यगोविंदंभोज
नंतैलवर्जितं सशक्तुक्षारलवणंयावन्मासचतुष्टयं ततःप्रभातेसंजातेलक्ष्मीपतिसमन्वितां दीपान्नभोजनैर्युक्तांश

प्रभो सर्वदेवायनमः १७ एवंपूजाप्रकर्तव्याषोडशैरुपचारकैः मोदकान्कारयेत्प्रातस्तिलजान्दशपार्वति दे
वाग्रेस्थापयेत्पंचपंचविप्रायकल्पयेत् पूजयित्वातुतंविप्रंभक्तिभावेनदेववत् दक्षिणांचयथादत्त्वाशक्त्यापंचैवमोद
कान् भक्षयेन्निशिचंद्रस्यअर्घ्यंदद्याद्यथाविधि चंद्रार्घमंत्रः क्षीरसागरसंभूतसुधारूपनिशाकर गृहाणार्घ्यमयाद
त्तंगणेशप्रीतिवर्धनं मोदकदानमंत्रः विप्रवर्य्यनमस्तुभ्यंमोदकान्वैददाम्यहं मोदकान्सकलान्देवदेवदक्षिणया
न्वितान् आपदुद्धारणार्थायगृहाणद्विजसत्तम प्रार्थना अबुद्धमतिरिक्तंवाद्रव्यहीनंमयाकृतं तत्सर्वंपूर्णतांयातुवि
प्ररूपगणेश्वर ब्राह्मणान्भोजयेद्देविपायसेनयथासुखं स्वयंभुंजीतपंचैवमोदकान्फलसंयुतान् अशक्तश्चैकमन्नं
वाभुंजीतदधिसंयुतं अथवाभोजनंकार्यमेकवारंहिमाद्रिजे प्रतिमांगुरवेदद्यादाचार्यायसदक्षिणांवस्त्रकुंभसमायुक्तांत
त्रमंत्रमिमंजपेत् यमाश्रनंतिविश्वेशंविश्वनाथमुमासुतं विघ्नेश्वरंक्षिप्रवरंतुभ्यंदास्याम्यभीष्टदं विसर्जनमंत्रःगच्छग
च्छसुरश्रेष्ठस्वस्थानेत्वंगणेश्वर व्रतेनानेनमेनित्यंयथोक्तफलदोभव इतिश्रावणकृष्णचतुर्थ्यांसंकष्टचतुर्थीव्रतम् प्र
संगादत्रपार्थिवगणेशपूजोच्यते अथपार्थिवगणेशव्रतविधिः शमीगर्भाच्चवल्मीकान्मूलादश्वत्थतोपिवा कुलालु
चक्रयंत्रोत्थांनदीकूलगतांमृदं आनीयेतिशेषः तीर्थेदेवकुलेचापिगृहेवापिसमाचरेत् प्रतिमामितिशेषः गणेशा
यनमः मृदाहरणं गणपतयेनमः सेचनं हेरंबायनमः संघटनम् धरणीधरायनमःप्रतिष्ठापनं महागणपत
येनमः आवाहनं लक्षलाभकर्त्रेनमः स्नानं शिवाप्रियायनमः पूजनं क्षिप्रायनमःक्षमापनं अमोघसिद्धयेनमः
विसर्जनं अनेनैवविधानेनमौनेनप्रतिमांयजेत् वामहस्तेस्थितांदिव्यांसंपूज्याथविसर्जयेत् प्रथमादिविभेदेनविशे
षाःस्युरिमेस्मृताः रक्तचंदनगंधोवैकरवीरंचपुष्पकं दशांगोगुग्गुलेधूपोनैवेद्यंतुगुडोदनं जातीपुष्पंद्वितीयेतुनैवे
द्यंशर्करातथा तृतीयेपंचकंपुष्पंनैवेद्यंलड्डुकंतथा चतुर्थेवकुलंपुष्पंनैवेद्यंतुह्यपूपकं पंचमेशतपत्रंतुनैवेद्यंवटकंतथा

षष्ठकल्हारकंपुष्पंनैवेद्यंपूरिकामता सप्तनेचैवमंदारंनैवेद्यंघारिकास्मृता अष्टमेह्यर्कपुष्पंचभक्तंनैवेद्यमुच्यते नव
गस्तिपुष्पंचैनवेद्यंपायसंस्मृतं दशनारिंगणीपुष्पंदुग्धंनैवेद्यमुच्यते एकादशेकदंबचनैवेद्यंपंचखाद्यकं द्वादशेकुंदपु
ष्पंचनैवेद्यंकदलीफलम् त्रयोदशेमालतीपुष्पंनैवेद्यंदाडिमीफलं चतुर्दशेश्वेतपुष्पंनैवेद्यंजामनंफलं षोडशेविल्वप
त्रंचद्राक्षानैवेद्यमुच्यते विष्णुक्रांतांसप्तदशेकालिंगंचनिवेदयेत् शतावर्य्यष्टादशकेमधूकंफलयेवच एकोनविंशेचत
ष्याभृंगराजंचक्षीरिका विंशकेचशमीपत्रंप्रियालंचनिवेदयेत् एकविंशेचदूर्वांचनैवेद्यंचघृतोदनं दिनेदिनेतथादूर्वा
वृद्धिःकार्याप्रयत्नतः एकविंशतिमूर्त्तीर्वाप्रत्यहंपूजये. रः त्रिसप्तदिनपर्यंतंक्षिप्रंसिद्धिः प्रजायते रक्तचंदनगंधोदा
सर्वाभावितथाक्षताः पुष्पार्थेचतथादूर्वानैवेद्यंपंचखाद्यकं एकान्नाहारशीलःस्याद्भूमिशायीजितेंद्रिय भाद्रमासि
चतुर्थ्यांतुउद्यापनविधिंचरेत् चतुर्थ्यांवारणंहैमंपलेनापितदर्धकं सौवर्णंगणपंचापिविधिनापूजयेन्नरः तद्वत्समा
हरेत्सम्यगेकविंशतिपुत्रिकाः रात्रौजागरणंकुर्य्याद्गीतवाद्यादिमंगलैः सहस्रनामस्तोत्रंचप्रभातेह्यरुणोदये कृ
त्वानित्यविधिंसर्वमागमोक्तविधानतः अष्टद्रव्यैर्गणेशस्यमोदकैःपायसेनवा रंभाफलैःसलाजैश्चअष्टोत्तरसहस्रकं
अष्टोत्तरशतंवापिततःपूर्णाहुतिंहुनेत् आगमोक्तविधानेनवैदिकेनाथवायजेत् दिक्पालेभ्योबलिंदद्यादभिषेकंसना
चरेत् आचार्य्यंपूजयेत्पश्चाद्वस्त्रालंकारभूषणैः तस्मैतांप्रतिमांदद्यात्संपूज्यविधिवन्नरः दानमंत्रः यमामनंतिविश्वे
शंविश्वनाथमुमासुतं विश्वेश्वरंक्षिप्रवरंतुभ्यंदास्याम्यभीष्टदं विघ्नेश्वरःप्रीयतांमेक्षिप्रकारीशिवप्रदः हैमवारणदा
नेनसर्वविघ्नंविनश्यतु ततोगांदक्षिणांदद्यादेकवर्णांपयस्विनीं सहस्रंवाशतंवापिएकविंशतिमेवच ब्राह्मणान्भोज
येत्पश्चात्पायसैःसाज्यशर्करैः एवंकृतेतुदेवर्षेसर्वसिद्धिःप्रजायते इतिचिंतामणिकल्पेपार्थिवगणपतिपूजाविधिः
समाप्तः उक्तंचहेमाद्रौ विष्णुपुराणे चतुर्थ्यांवारणंहैमंपलादूर्ध्वंतुशोभनं कारयित्वाकुशयुतंतिलद्रोणोपरिन्यसेत्

वस्त्रपुष्पैः पूजयित्वा नैवेद्यं विनिवेदयेत् ततस्तु ब्राह्मणे दद्याद्गणेशः प्रीयतामिति कार्य्यारंभेषु सर्वेषु तस्य विघ्नं न
जायते राज्यकामस्तथा राज्यं श्रीकामः श्रियमाप्नुयात् वारणाः सप्तजन्मानि भवंति मदविह्वलाः इदं चैत्रे श्रावणे का
र्त्तिके कार्यमिति हेमाद्रिः अथ दूर्वागणपतिव्रतकथा सौरपुराणे ईश्वर उवाच शृणु वत्स प्रवक्ष्यामि व्रतानामुत्तमं व्र
तम् अस्ति दूर्वागणपतेर्व्रतं त्रैलोक्यविश्रुतं भगवत्या पुरा चीर्णं पार्वत्या च मया सह सरस्वत्या महेंद्रेण विष्णुना धन
देन च अन्यैश्च देवगंधर्वैर्मुनिभिः किन्नरैर्नरैः चीर्णमेतद्व्रतं सर्वैः पुरा कल्पे षडानन चतुर्थ्यां भवेच्छुक्ला नभोमास
स्य पुण्यदा तस्यां व्रतमिदं कुर्य्यात्कार्त्तिक्यां वा षडानन गजाननं चतुर्बाहुमेकदंतं द्विपाननं विधाय हेम्ना विघ्नेशं हेम
पीठासनस्थितं तथा हेममयीं दूर्वां तदाधारेऽव्यवस्थितं संस्थाप्य विघ्नहर्त्तारं कलशे ताम्रभाजने वेष्टितं रक्तवस्त्रेण
सर्वतोभद्रमंडले पूजयेद्रक्तकुसुमैः पत्रिकाभिश्च पंचभिः बिल्वपत्रमपामार्गं शमीं दूर्वां हरिप्रियां तुलसीमित्यर्थः अन्यैः
सुगंधिकुसुमैः पत्रिकाभिर्विशेषतः फलैश्च मोदकैः पश्चादुपहारं प्रकल्पयेत् यथावदुपचारैश्च पूजयेद्गिरिजासुतं उमा
सुत नमस्तुभ्यं विश्वव्यापिन्सनातन विघ्नौघं छिंधि सकलमर्घ्यं पाद्यं ददामि ते अर्घ्यपाद्यमंत्रौ गणेश्वराय देवाय कु
मारगुरवे नमः लंबोदराय देवाय सर्वविघ्नापहारिणे पूजामंत्रः उमांगमलसंभूतो दानवानां वधाय वै अनुग्रहाय दे
वानां स देवः पातु विश्वधृक् धूपमंत्रः परंज्योतिः प्रकाशाय सर्वसिद्धिप्रदाय च दीपं तुभ्यं प्रदास्यामि महादेवात्मनेन
मः दीपमंत्रः गणानांत्वा गणपतिं हवामहे इत्युपहारमंत्रः गणेश्वर गणाध्यक्ष गौरीपुत्र गजानन व्रतं संपूर्णतां या
तु त्वत्प्रसादादिभानन प्रार्थनामंत्रः एवं संपूज्य विघ्नेशं यथाविभवविस्तरैः सोपस्करं गणाध्यक्षमाचार्य्याय निवेदयेत्
गृहाण भगवन्ब्रह्मन् गणराजं सदक्षिणं व्रतं त्वद्वचनाद्यसंपूर्णं यातु सुव्रत दानमंत्रः एवं यः पंचवर्षाणि कृत्वोद्या
पनमारभेत् ईप्सितान् लभते कामान्देहांते शांकरं पदं अथवा शुक्लपक्षस्य चतुर्थ्यां संयतेंद्रियः कुर्य्याद्वर्षं नयत्येवं

ध्यायेद्गजाननंदेवंतप्तकांचनसन्निभं चतुर्भुजंमहाकायंसूर्यकोटिसमप्रभं आवाहनं आगच्छस्वजगन्नाथसुरासुर
नमस्कृत अनाथनाथसर्वज्ञविघ्नराजनमोस्तुते गजास्यायनमः१ आसनं गोत्रात्वंसर्वलोकानामिंद्रादीनांविशेषतः
भक्तदारिद्र्यविच्छेदिन्नेकदंतनमोस्तुते विघ्नराजायनमः२ पाद्यम् मोदकानामर्पणेनभक्तानांवरदायक देवदेवनमस्ते
स्तुभक्तानांवरदोभव लंबोदरायनमः३ अर्घ्यम् महाकायमहारूपअनंतफलदायकदेवदेवनमस्तुभ्यंसर्वेषांपापनाश
न शंकरसूनवेनमः ४ आचमनं स्नानंपंचामृतैर्नैवगृहाणगणनायक अनाथनाथसर्वज्ञनमोमूषकवाहन उमासुता
यनमःस्नानं कुरुष्वाचमनंदेवसुरवंद्यखुवाहन सर्वाघदलनस्वामिन्नीलकंठनमोस्तुते वक्रतुंडायनमः६ वस्त्रं रक्तव
स्त्रकयुग्मंचदेवानामपिदुर्लभं गृहाणमंगलंदेवलंबोदरनमोस्तुते शूर्पकर्णायनमः७ यज्ञोपवीतम् ब्रह्मसूत्रंसोत्तरीयं
गृहाणगणनायक आरक्तंब्रह्मसूत्रंचकनकस्योत्तरीयकं कुब्जायनमः ८ चंदनम् गृहाणेश्वरसर्वज्ञदिव्यंचंदनमु
त्तमम् विनायकनमस्तुभ्यंशिवसूनोनमोस्तुते विघ्ननाशनायनमः ९ अक्षताः शालितंडुलसंभूतान्कुंकुमाक्तां
स्त्वखंडितान् अक्षतान्गणनाथत्वंगृहाणवरदोभव पुनर्विघ्ननाशनायनमः १० पुष्पं सुगंधिद्रव्यमाल्यंचगृहा
णत्वमिभानन विनायकनमस्तुभ्यंशिवसूनोनमोस्तुते विकटायनमः ११ धूपं दशांगगुग्गुलंधूपमुत्तमंगणना
यक गृहाणदेवदेवेशउमासुतनमोस्तुते विकटाक्षायनमः १२ दीपं सर्वज्ञसर्वरत्नानांसर्वेशाविबुधप्रिय गृहा
णमंगलदीपंघृतकर्पूरसंयुतं वामनायनमः १३ नैवेद्यम् नैवेद्यंगृह्यतांदेवनानामोदकसंयुतं सर्वान्नफलसंयुक्त
सर्वभक्तिसमन्वितं सर्वदेवायनमः १४ फलं फलान्यमृततुल्यानिसुगंधीन्यघनाशन आनीतानियथाशक्त्यागृ
हाणेमानिमानद सर्वार्त्तिनाशिनेनमः१५ तांबूलं तांबूलंगृह्यतांदेवनागवल्लीदलैर्युतम् कर्पूरगंधसंयुक्तंसुगंधिमुखभू
षणं विघ्नहर्त्रेनमः १६ समस्तपूजार्पणम् सर्वदेवादिदेवायसर्वसिद्धिप्रदायक भक्त्याकृतामिमांपूजांगृहाणेमांसुर

श्रावणमासप्रारम्भः